

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII Scriitorilor

26 februarie — 4 martie

1992

(Anul XXV)

6

Frica de iarnă sau mai mult ca blamul

NE E FRICĂ de iarnă, spuneam în noiembrie trecut. Cîți o vom depăși cu bine ne vom considera încă tari, ducîndu-ne orgoliul de a fi rezistați, de a nu ne fi lăsat striviți psihic de mizerie. Orgoliu parodic, pentru că subconștientul nostru s-a tot umplut de revoltă, de disperare și de un mutism care zadarnic se sparge în răstimpuri haotic în stradă. Ne îmbolnăvim lent de ură, ne pierdem spre zone inferioare, cedăm unui scepticism care nu se mai ia. Și iată că am depășit iarna, dar nu și amintirile legate de ea. Filmul întîmplărilor din ce în ce mai stranii prin care trecem în timpul iernii ne-a rămas pe retină: recolte rămase pe cîmp, zăpezi peste munți de gunoarie mustind, explozii sinistre de gaze, incendii și case spulberate cu oameni cu tot, disperați improvizînd surse precare de căldură. Șobolani agresivi, murdărie, apă oprită, mizga din aer, efortul supraviețuirii, care ne urîțește. Păduri furate și puse pe foc, scumpiri aiuritoare și fără de lege lingă altele cîte fărădelegi, găinării și mari hoții, timpanul defect al puterii care nu vrea să poată. Nervii măcinați la cozi, șomajul, hirtopalele și terciul de pe străzi, căminele studentești unde iarna se degeră și se plînge în întuneric... Ne este din ce în ce mai limpede că această nebulă e operă dirijată. Acestei rușini, a îndurării și catastrofei, trebuie să-i punem punct. Se vede cu ochiul liber șmecheria, se vede de unde emană răul, minciuna surzătoare, cine practică cinismul și cruzimea negrijii. Textele jalnice ale puterii nu mai au priză, răul s-a lăsat peste țară, iar dezolarea tinerilor trezindu-se fără nici o perspectivă, dezmoșteniți de speranță într-un context de ură fățișă din partea chiar a celor care le datorează poziția în fruntea bucatelor, dezolarea tinerilor este efectul cel mai trist cu putință și cu rezonanță majoră în timp, este dovada cea mai dureroasă a unei guvernări nedecise să rupă cu trecutul. Am depășit iarna, dar și momentul perplexității. Am priceput că sîntem în continuare luați de proști. S-a tras în tineri și ucigașii n-au fost pedepsiți. Fără sacrificiul tinerilor puterea ar fi rămas acolo unde era. Din decembrie '89 și pînă acum n-a trecut săptămînă de la Dumnezeu fără să nu ni se servească exasperante porții de farsă, de circ și simulacre. Filmul revoluției în direct, procese trucate, ucigași sub înaltă protecție, victime și orfani mîngiați pe creștet, alegeri furate, mineriade cu bestiale bătaie ca la securitate, cu televiziune și elicoptere, totul fără pauză și fără rușine, fără noimă și fără de lege, cu o tenacitate și energie ce nu avea cum să vină din prezentul eroic și euforic al revoluției, ci dintr-un trecut născut de crime, dar poate că mai prudent și parcă nu atît de alert în a da ritm făptuirii. Acestei vraște fără de margini în care au fost fracturate fibrele vitale ale țării trebuie să-i punem capăt, pentru că nu ne lupăm, cum s-ar crede, cu sfînte abstracții, cu perioade de trecere care nu mai trec și cu cruzimi chipurile firești, ce însoțesc introducerea economiei de piață, ci cu indivizi în carne și oase care le inventă, le întrețin cu abilitate, și le prelungesc numai în folosul lor. Acești oameni cu o psihologie stranie, feți deloc frumoși ai unei ideologii care a măcinat tenace atîtea valori și a distrus atîta omenire, acești cavaleri ai răului trebuie reținuți departe de pupitrele de comandă. Și dacă, abili, s-au și cățarat sus, ei trebuie blamați și dați jos. E în puterea noastră acum, și cade cu atît mai mult în sarcina tinerilor, să încercăm a le rări rîndurile, a le tăia elanul dezgustător. Între lucrurile pe care nu le voi putea uita niciodată din filmul iernii aproape trecute, este imaginea unei studente în camera ei de cămin, uitîndu-mi-se în ochi cu ochii ei împăienjeniți de un plîns disperat, mărturisind că nu mai poate îndura frigul, frigul din cameră, arătîndu-și degetele degerate. Am avut revelația crimei, a vinei morale, dovada vie a unui fără de noimă supliciu îndurat de sufletul ei tînar și încă blînd de viitoare mamă, de intelectuală, cu gîndul, în clipa aceea, distrus, oprit într-o obsesie care nu mai îngăduia nimic împrejur decît dorința expresă de a se încălzi și de a sta în lumină. Tare aș vrea să știu dacă fata aceea n-a pregetat cumva să ia trenul, tren gratuit, am înțeles, și dacă a ținut în mîinile ei buletinul de vot, dacă și-a exercitat acest drept de a opta, de a alege, chiar și la mare distanță de centrul universitar unde învăța, și, alegînd un om de treabă, și-a simțit mîinile cuprinse de o căldură statornică.

Constanța Buzea

Desen de GEORGE TOMAZIU. În acest număr, ilustrații pentru *Craii de Curtea-Vechă* și portrete de George Tomaziu.

DIN SUMAR:

- Ce se întîmplă în Basarabia ● Limpede ca smoala ● Versuri de Marta Petreu și Gabriel Chifu ● Paul Cornea în dialog cu Klaus Heitmann ● O provocare adresată criticii ● Nume noi în poezie ● Europa de est între etnocrație și democrație ● „Moartea ne-a scăpat de Stalin!” ● Un diplomat american despre România în anii războiului rece

Românul king-size

INTRE atâtea statistici, procentaje, înfășurătoare și desfășurătoare, între atâtea candidați și contracandidați, cel mai spectaculos eveniment al săptămânii trecute a fost jocul privirilor. Privirea a năvălitoare de apoplexie a d-lui Vadim Tudor, pe de o parte, și privirea de lebădă încolțită a d-lui Gheorghe Uglean, pe de alta.

Atât reprezentanții Frontului, cât și cei ai Convenției Democratice s-au întrecut în a-și clama, pe diverse tonalități, izbînda. Doar dl. Vadim, cu ochii ieșiți din orbite, țipa că din gură de șarpe. Să vezi și să nu crezi: unul din „oamenii săi” a fost intimidat de un observator francez! Vasăzică, un amărît de parizian, detașat să supravegheze urnele de la nordul Dunării, un venetic, un nevorbitor de valahă, un străin de graiul și de portul nostru să-l intimideze pe unul din super-bărbații „României Mari”? Cîne să creadă astfel de basme defetiste? Cum, limbajul de mahala al fiteiții vadimieni n-a creat învătăceilor săi minime imunitate, cît să-l țină la respect pe nedoritul etranjer? Să n-aibă oamenii celui decis, zi de zi și ceas de ceas, să îmbrace rubasca morții nici o firimitură din vitejia multilateral dezvoltată a stăpînului? Nu ne vine a crede. Antrenamentul în forță al xenofobilor de la „România Mare” nu face, așadar, două parale: ei sînt victime sigure tocmai ai celor pe care ar trebui să-i bage în speriet. Și atunci, cum să ne mirăm că ungurii își fac de cap, că au obraznicia să-și aleagă primari dintre ai lor, și nu din „Vatra Românească” ori din „România Mare”? Cum să nu se accelereze procesul privatizării (al comunismului poate să mai aștepte, nu?), care va ruina, desigur, țărișoara, cînd supermasculii din anexele groapei lui Ouatu sînt niște simpli tigri de hirtie? Vai, unde ne-au fost mințile? Vai, cum am putut nădăjdui că dl. Vadim va face o Românie Mare și spre Apus, nu numai spre Răsărit?

Dincolo de aspectul ei comico-paranoic, indignarea d-lui Vadim are și latura ei pedagogică pozitivă: omul vadimian n-avea cum să se impună în fața francezului pentru că nu era antrenat pentru așa ceva! Mercenarii velikoromâniști, în ciuda aparențelor, nu au în vedere

„exteriorul”. Ei nu vor să fie mari prin comparație cu lumea, ci doar cu propria lor micime. Micșorîndu-i pe alții, terfelîndu-i în sosuri de gunoarie și veninuri îndelung acumulate, ei trudesec la construirea romînului de format mare. A cetățeanului cartonat, încrămenit în contemplarea unei vieți tîrîte de la un cincinal la altul.

Electoratul n-a prea marșat, după cum se vede, la bazaconiiile exhibate de echipa lui Vadim. Cu excepția Bucureștiului, unde aviatorul de duminică, R. Theodoru, a reușit să smintească un număr apreciabil de votanți, elucubrațiile agenților neantului n-au prea prins. Cineva spunea, mai în glumă, mai în serios, că voturile partidelor extreme mîste arată, cu oarecare aproximație, numărul securiștilor și al activiștilor revanșarzi. Dacă observația e exactă, cu oarecare efort se pot calcula, măcar la nivelul Capitalei, efectele fostului aparat de represiune. Nu al tuturor — pentru că mulți securiști au devenit, în vremea, susținători infocați ai economiei de piață!

Mai spectaculoase decît privirile exoftalmizate ale d-lui Vadim au fost cele rătăcite ale d-lui Uglean, președintele Comisiei electorale centrale. Înghesuit de un tînar reporter al televiziunii, dl. Uglean a dat din colț în colț, nedispus să ofere, în afara dubioaselor și irelevanțelor procentaje, nici un fel de altă informație. Așa cum anticipam cu o săptămîină în urmă, puterea nu vrea, cu nici un chip, să lase impresia că a cedat vreo fărîmătură din votul supraponderal de la 20 mai. Ba, dacă ar fi să dăm crezare aberanțelor statistice ticluite de subordonații d-lui Uglean, Frontul ar sta mai bine chiar decît la alegerile din 1990. Din păcate, curajul reporterului s-a oprit la jumătate. Un slujitor veritabil al adevărului ar fi trebuit să insiste, mai ales pentru că îl avea în mod clar pe dl. Uglean în mîna. Privirile rătăcite, îndreptate neliniștit în afara cadrului dovedesc totală dependență a d-lui Uglean de cineva sau ceva care trebuia să-i dea niscăiva indicații. Reporterul ar fi trebuit să ceară cifrele absolute, nu procentele, măcar în virtutea celor 1,78 lei pe cap de manipulat pe care-i datorăm televiziunii. Mai mult decît atît: ar fi fost de datorie canalului național T.V. să coroboreze procen-

tajele hazardate emise de comisia electorală centrală cu cele furnizate de o sursă complementară.

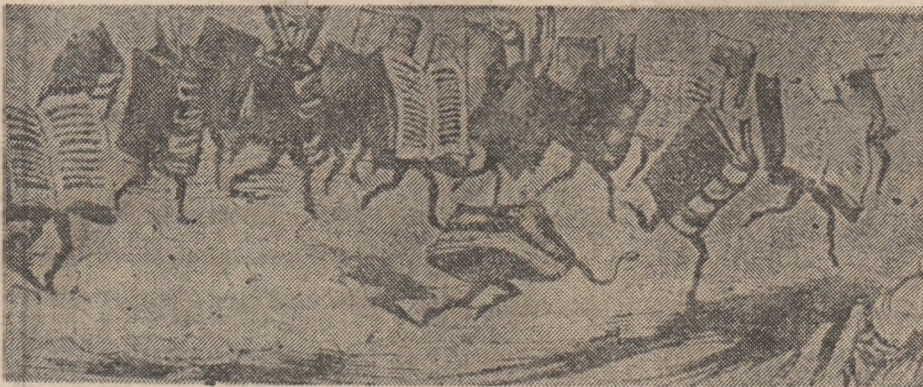
Intenția (și punerea în practică) a înșelăciunii a atins cotele nesimțirii cînd dl. Uglean s-a prefăcut că uită, pur și simplu, să prezinte situația din București. Rezultă, fără putîntă de tăgadă, că Frontul n-a jucat, nici de data aceasta, cinstit. Amprentat de gîndirea unor Ion Iliescu, Silviu Brucan, Petre Roman, Virgil Măgureanu, codul necris al Frontului se reduce la primitivismul înșelăciunii și al minciunii promovate cu o nonșalanță demnă de epoca stalinismului răscolit al deceniului al șaselea. Pentru potențatii de azi, a nu se mai afla la putere (după ce au fost o viață întreagă) e o tragedie. Și, din păcate, nu e vorba de o tragedie pur mentală. Pentru mulți, viitorul s-ar putea să fie și o tragedie biografică, legată de abuzurile, corupția și ilegalitățile la care s-au dedat. Spaima de moarte că vor înfunda puscările, că nelegiuirile acumulate cu anii și cu deceniile au ajuns la ora scîndentei îi împinge la gesturi desperate. Înșelăciunea vidă, întretăiată de înghițituri în sec, a d-lui Uglean era o încercare crasă de a-l proteja pe puternicii zilei, chiar după ce zarurile fuseseră aruncate. Fără să vrea, poate, dl. Uglean le perpetuează iluzia că sînt mai puternici decît sînt în realitate. Oricum, ei sînt încă destul de puternici dacă mai găsesc oameni care să mintă în locul lor. Nu știu cu ce s-a ocupat înainte dl. Uglean, dar numirea d-sale în importanta funcție dovedește că e un om de încredere — al puterii, desigur. Însă modul grosolan în care încerca să ascundă realitatea de fapt, exprimată în cifre, îl plasează în rîndul slugilor și al uneltelor necondiționate ale puterii neo-comuniste. Bilblîndu-se cu aplomb, ca să zicem așa, dl. Uglean făcea figura jalnică a elevului corigent la toate materiile și care, la examenul din toamnă, e prins cu fiteica în mîneacă.

Și ar mai fi privirile d-lui Văcaru, ascunse, din păcate, de lentițele ochelarilor. Dar nu suficient pentru a nu-i citi satisfacția că mai poate lovi o dată sub centură. Dl. Văcaru s-a specializat, în ultimii doi ani, într-un soi de oracol negativ în parlamentul României. Dibaci ca nimeni altul în arta venirii de

hac, exact la momentul oportun, a agenților, a spionilor, a dușmanilor țării, e de prevăzut că imaginea d-lui Văcaru va rămîne adînc întipărită în memoria viitorimii. I se vor consacra studii monumentale, i se vor ridica statui, va fi eroul unor filme național-epice — eventual, în interpretarea lui Sergiu Nicolaescu. Nu are rost, acum, să intrăm în detaliile declarațiilor sau non-declarațiilor d-lui Tokes — figură destul de tulburătoare a acestor timpuri, de altfel. Mai folositor ar fi să descoperim de ce fantasmagoriile episcopului de Oradea sînt scoase la iveală exact acum, și de ce ele devin subiecte de controversă tocmai cînd, în câteva centre importante ale țării, lupta pentru fotoliile de primar se dă între candidați români și unguri. Lăsînd de-o parte ipoteza că dl. Tokes ar fi, el însuși, omul d-lui Văcaru (ipoteză nu tocmai aberantă, atîta vreme cît fostul pastor timișorean tulbură apele mai degrabă în conformitate cu interesele oponentilor, decît ale adeptilor săi), să ne întrebăm, totuși, de unde posedă dl. Văcaru — întotdeauna el, și niciodată vreun alt parlamentar — informații de genul celor prezentate triumfător în parlament. Cum nu putem admite, în ruptul capului, că un senator al României lucrează mîna în mîna cu S.R.I.-ul ori, Doamne ferește, cu securitatea, rămîne alternativă ca dl. Văcaru să-și aibă propriul serviciu de informații. S-au mai văzut cazuri!

Ar mai fi și varianta întremătoare a unui domn Văcaru supraveghind, pentru liniștea noastră, zi și noapte, posturile de radio străine ori conspectînd, ceasuri în șir, toată presa putredului Occident. Mai că l-am crede, dacă nu l-ar trăda fonetica: pentru că la dl. Văcaru te descul *Die Presse* e pronunțat asemenea dulcilor vocale de pe cheiurile Senei! N-am vrea, în ruptul capului, ca aceste nevinovate răutăți să micșoreze statura enciclopedistului din Parlament. Însă tot i-am reaminti, *pour la bonne bouche*, că, luat de avîntul demascator-polemice, dl. Văcaru uită că nu doar infamele P.N.T.C.D. și P.N.L. au în titlatură cuvîntul **național**, ci și partidul pentru care cu atîta rîvnă asudă. Dar s-ar putea să ne înșelăm.

Mircea Mihăieș

SCRISORI

PRIMITE LA REDACȚIE

Abuz

■ **TENTATIVELE** de restaurare a vechilor structuri și formule comuniste au determinat, la Călărași, atacuri succesive asupra unei forme de expresie eliberată de constrîngerile dogmatice și incrin-cenări naționaliste — revista SUD. Adoptînd o poziție clară față de problemele majore cu care se confruntă societatea românească — de la revitalizarea vechilor structuri la toate nivelele, pînă la pericolul pe care-l reprezintă mafiele locale proaspăt structurate — revista SUD a devenit un obstacol real în fața celor care vor cu orice preț perpetuarea practicilor și mentalităților securisto-comuniste.

În această situație se săvîrșește un atentat la existența revistei prin eliminarea d-lui Ștefan Drăghici, redactorul șef, din schema Inspectoratului pentru Cul-

tură și prin înscenarea unei farse judiciare. Cel care a luat această hotărîre nu este altul decît actualul Consilier șef de la Cultură, dl. Tudor Constantin, fost director al Arhivelor Statului, fost propagandist la județeană MI Călărași, propagandist la municipiul per. Președinte al Comitetului municipal de cultură și educație socialistă și membru al biroului municipal de partid, iar după Congresul al XIV-lea Președinte al Comitetului pentru cultură și educație socialistă al județului și membru al biroului județean per. Acuzat în presă de colaborare cu securitatea.

Atenționăm, pe această cale, întreaga opinie publică de pericolul suprimării revistei SUD, a cărei unică vină este lipsa de obediență față de puterea neocomunistă.

REDACȚIA
REVISTEI „SUD”

Vertij

CITEAM în urmă cu doar cîteva zile un interviu acordat de Fănuș Neagu redacției ziarului „România Liberă”.

Am fost neplăcut surprins să citesc spusele acestui oălnic al talentat prozator. Dar mă tem că timpurile acelea au trecut de mult, poate odată cu pulverizarea treptată a „societății multilateral dezvoltate”.

Acum la senectute, cînd Fănuș Neagu aduce fizic cu Eugen Barbu și seamănă acestuia și la „stil”. Rămîi surprins cu cită dezinvoltură și siguranță de sine domnul Fănuș Neagu „înfiearează” într-un stil apropiat „României Mari”, personalități actuale, ce spre deosebire de domnia sa nu intră în raza de acțiune a Puterii...

Fals independent, scriitorul preia, cu nonsalanță chiar rolul unui „reporter dezamărit” ce încearcă să instituie un soi de axiome de sorginte personală. Sînt convinși că probrile ideii politice sînt inuodate de „jidani”, „bozgori” etc. (vezi „Mic dict. CVT — R.M.”) precum și de indivizi care încă mai încearcă (ce păcat că nu reușesc) să vîndă tara...

Adevărul este că domnul Fănuș Neagu se situează printre acei scriitori care, surprinzător, au reușit să rămînă cit de cit verticali în anii totalitarismului pentru că acum să aibă o cădere spectaculoasă (totul dublat cel puțin la Fănuș Neagu și de un anumit cinism de prost gust vezi interviul dat TVR în care afirmă că E. Cioran cu obsesia morții a ajuns să străbată optzeci de ani...)

Fănuș Neagu se situează cu siguranță printre acei scriitori de valoare care nu au făcut concesii totalitarismului pentru că îl considerau „prea” dar care odată cu dispariția lui libertatea obținută cel puțin de expresie, li se pare „foarte”. Vorba ceea, oamenii (românii) sînt egali dar unii mai abtîr decît alții... Fănuș Neagu e convins că încă se mai situează printre aceștia din urmă [...]

MIRCEA PRODAN
Craiova

DLE GRIGURCU,

FIECARE țărișoară căzută în „orbita roșie” și-a creat din nefericire fadecivii săi. Omenirea iartă multe, dar nu uită nimic. Dl. Vieru încearcă să uite. Se înșală, pentru că nu există sat, fără sfîntul său. Și noi românii avem destul. Dovedă stă și scrisoarea d-voastră deschisă din R.L.; scrisă cu mult talent și deosebit simț civic.

Iertăți-mi îndrăzneala de-a vă reaminti ceva. Cîndva I.D. Sicore, pornind de la curajul d-voastră de-a spune lucrurilor pe nume într-un număr al R.I.T.L., printr-un bilețel introdus în cutia poștală, vă propunea să-l apărați pe Adrian Păunescu, copleșit de tirul grotesc al lui Eugen Barbu, lansat ca de obicei din fortăreața albastră, numită „Săptămîna”.

Locuiți la Tg. Jiu. Amicul I. Șoldea pe care-l cunoașteți îmi spune:

— Ce faci, nea Sicore, ceri dlui Grigurcu să apere un ciine de alt ciine?

— Da, zic. Cer această favoare unui suflet mare și condei ales, nu de dragul clinelui „flocăit”, ci gîndindu-mă la biata noastră turmă sperioasă, din care și tu cu mine, pe undeva, facem parte.

— Cum adică?

— Simplu, zic. Scoțînd din gura fioreșului dulău, javra scîrmanată se va liniști haita, iar în acest scurt intermezzo fericit, va mai putea și sărmana noastră turmă să-și folosească limba pentru „iarbă”.

Au fost vremuri grele dle Grigurcu. Pe atunci un Gh. Ursu și atîți alții mureau ori se pregăteau pentru moarte în beciurile securității. Toți tremuram. E dureros că dl Vieru își autoimpune uitarea. Să fîrțăm, de acord. Uitarea însă dezonoarează. Păcat. Eu cred că cei care și-au asumat riscuri, spunînd adevărul în acele condiții istorice, merită unanim respect. Da, am avut, spre norocul acestui neam încercat, și destule spirite mari atunci. D-voastră ați fost unul din acestea. O spun sincer, pentru că, deși n-am avut ocazia să vă cunosc personal, scrisul d-voastră mi-a fost deajuns.

Cu toată stima,

I.D. SICORE
Sădu 14. 02. 1992.

Ce se întâmplă în Basarabia

PÎNĂ nu de mult succesiunea evenimentelor din Basarabia părea să urmeze o logică — logica premiselor istorice și a conjuncturii mondiale din clipa de față. Ca teritoriu românesc anexat în urma înțelegerii dintre Hitler și Stalin (pe care occidentalii au acceptat-o după război), era „logic”, considerăm noi, și întâmplările ne dădeau parcă dreptate, să vedem Basarabia apropiindu-se pas cu pas de patria mamă. Ne confirma în această credință chiar ceea ce se întâmpla acolo. Basarabenii luptaseră în ultimii ani pentru recunoașterea limbii române, a alfabetului latin, a tricolorului și chiar pentru adoptarea, ca imn de stat, a imnului României. Și, mai greu sau mai ușor, toate au fost în cele din urmă obținute. În multe luări de poziție ale militanților basarabeni și chiar ale unor oficialități era vorba de o apropiată reunificare cu România. Se crease precedentul unificării Germaniei. Iar un moment extrem de favorabil s-a ivit după puciul de la Moscova, când Imperiul răului începe să se descompună, un prim rezultat fiind eliminarea consecințelor tratatului — eliberearea țărilor baltice.

Or, tocmai în acea clipă logica dispăre și-i ia locul o confuzie care evocă urzile tradiționale ale Kremlinului.

SEMNE care ne atenționau că evoluțiile nu sînt dincolo de Prut chiar rectilinii apăruseră, e drept, mai demult. După încercări de a introduce efectiv unele reforme, primul ministru, Mircea Druc, era înlăturat în urma unei serii de manevre care lăsașă să se întrevadă o subterană și acerbă luptă pentru putere. Cîștigător a fost președintele Snegur. Cu acel prilej s-a mai putut constata că Frontul popular, mișcarea cea mai influentă în momentul alegerilor (majoritatea parlamentarilor au fost aleși cu ajutorul Frontului, chiar alegerea, de către parlament, a președintelui a fost susținută de Front) nu mai controla parlamentul, care se regrupa în jurul dlui Snegur.

În zilele puciului de la Moscova — și imediat după, cînd este declarată independența — această „influență” se consolidează. De aici înainte politica actuala puteri basarabene ia o turnură care ne obligă să ne întrebăm dacă nu cumva „logica” evenimentelor din Basarabia, așa cum o formulasem noi, era doar logica noastră — nu și a celor de acolo. Există suficiente motive pentru a ne pune o astfel de întrebare.

STRUCTURILE PUTERII. A ieșit destul de repede la iveală că, în perspectiva conducerii basarabene, proaspăt proclamata independență nu viza numai fosta URSS, ci și... România. În primele declarații ale președintelui Snegur unirea nu era exclusă, dar era expedită într-un viitor nedefinit. S-a crezut că e vorba de prudență politică, urmărindu-se liniștirea spiritelor rusofonilor. Curînd însă opoziția față de eventuala unire a Basarabiei cu România devine categorică. Președintele e în mod hotărît împotriva unirii și nu scapă nici un pri-

lej să-și facă auzită această hotărîre — transformînd-o astfel în linie politică oficială. Pentru a nu fi acuzat de cei care luptaseră pentru recucerirea identității naționale își justifică atitudinea prin opoziția față de unire pe care ar arăta-o populația. Încă de la întîlnirea de la Alma Ata (unde se lucra la refacerea uniunii în dezmembrare) declara că 95 la sută din basarabeni sînt împotriva unirii. Nu se știe însă de nici o consultare a maselor care să confirme această cifră — încît declarația poate fi apreciată ca o încercare de influențare de la vîrf a populației din Basarabia. După decenii în care acestor oameni li s-a repetat cu orice prilej că ei nu sînt români, ci... moldoveni, că limba lor nu e română, ci... moldovenească, că românii sînt fasciști și asupritori ai bietului popor... basarabeau — nici nu e greu să-i instigi pe oamenii mai puțin instruiți împotriva propriilor lor origini... În primele momente de după declararea independenței s-a declanșat în Basarabia o isterie antiromânească (susținută cu argumentele cele mai ridicole — care prind totuși la o populație crescută decenii la rînd în acest spirit și căreia nu i se dă posibilitatea să verifice veridicitatea lor; despre „bunele intenții” în ce privește edificarea populației vorbește și faptul că presa românească este, în totalitatea ei, absentă din chioșcurile de la Chișinău). S-a crezut că e vorba de resentimentele rusofonilor. Astăzi însă e limpede că a folosit această campanie. Ea n-a fost cu nici un prilej dezmințită de pozițiile luate de actuala putere de la Chișinău. Dimpotrivă.

MASELE. Entuziasmate de inițierea mișcării pentru recunoașterea identității naționale, dar încă sub influența îndelungatei educații comuniste, antiromânești, masele par astăzi mai degrabă dezorientate. Atitudinile de neînțeles ale unora din cei care i-au condus, la un moment dat, pe calea eliberării, nu pot decât amplifica deruta.

Situația e asemănătoare, intrucîtva, aceleia din România. O grupare politică (alcătuită în principal din foști comuniști și oameni ai serviciilor secrete) a folosit nemulțumirile mulțimii, pe care „și le-a însușit” într-o primă fază, pentru a ajunge și a se fixa la putere. Din acest moment principalul obiectiv e menținerea puterii. Sînt folosite în acest scop pîrghiile puterii de stat, mass media etc. Antiunionismul de astăzi, e, de fapt, singura cale de menținere a puterii. Nu contează că aceasta se face în detrimentul românilor basarabeni... Ca pe vremea ocupației rusești acolo începe din nou să se vorbească despre moldoveni și... români, despre limba... moldovenească, despre străvechiul stat moldovenească... Cei care promovează antiromânismul se vor urmașii lui Ștefan cel Mare; de fapt, sînt slujitorii ideilor lui Stalin — inventatorul statului moldovenesc.

INTELECTUALII. Cea mai surprinzătoare volte-face e aceea a intelectualilor. Nu mă refer, bineînțeles, la cei care nu au fost nici înainte preocupați de recîștigarea drepturilor naționale, ci la mulți din foștii luptători din prima linie. Au militat pentru limba română, alfabet latin, tricolor, iar astăzi s-au aliat cu președintele, a cărui poziție antiunionistă e declarată fără ocol. Și, dacă oficialitățile își pot motiva opțiunile prin cine știe ce rațiuni politice superioare, astfel de argumente nu mai au nici o valoare în cazul intelighenției. Într-un moment în care afirmarea unor opinii personale nu-i mai pune în primejdie viața, intelectualul nu poate spune decît adevărul (în împrejurările limită e de înțeles tăcerea — dar nici măcar atunci nu poate fi acceptată alierea cu emisarii minciunii). Iată un exemplu care arată pînă unde poate merge ambiguitatea atitudinilor. Un poet mult stimat și iubit, care vorbea de românism atunci cînd nu se îngăduia, care s-a ridicat vehement împotriva celor care-i batjocoreau limba sau tricolorul, consideră acum, într-un interviu pe care-l dă la televiziunea română, că nu e nimic grav în ireverențele față de „Deșteaptă-te române” sau în antiunionismul cel mai nonsalant (care nu e decît antiromânism) pe care le arată președintele Snegur. Ba chiar devine purtătorul de cuvînt și susținătorul electoral al celui care proferează astăzi contrariul credințelor de ieri ale poetului... Și, pentru ca imaginea să fie completă, după ce pune umărul la alegerea președintelui antiunionist, poetul nostru aderă la... Consiliul unirii... Ce să mai înțeleagă muritorul de rînd care l-a idolatrizat pe poet? Alt exemplu. Uniunea scriitorilor din Moldova a luat poziții curajoase pe vremea bătăliilor pentru limbă și alfabet. În timpul alegerilor dă însă publicității un comunicat (pe care, spre cînstea lor, nu l-au semnat toți scriitorii) de susținere a candidatului unic, declarîndu-se „strîns uniți în jurul” etc. etc. Despre ce conștiință a românității, în numele căreia am crezut că au vorbit ieri, mai poate fi vorba? Și, pentru a nu rămine mai prejos, după alegerea dlui Snegur, pe care, cum am văzut, a susținut-o, aderă și ea la... Consiliul unirii. Evident, nu toți intelectualii se găsesc în această situație. Dar schimbările de poziție ale unora dintre militanții de ieri au efecte extrem de periculoase asupra discernămintului maselor.

Limpede ca smoala

MAI demult, dar nu foarte, umbla o vorbă ciudată: „Cu cît mai rău, cu atît mai bine”. Varianta întărită a vechii ziceri „Tot răul spre bine”. Pentru confirmare, probabil, alegerile în doi timpi (și cine știe cite mișcări) din 9-23 februarie, au avut și ele partea lor bună. Poate nu numai una.

În primul rînd, i-au silit pe cărturari și pe farisei să se dezvăluie public, să pună, cum s-ar zice, cărțile, nu totdeauna curate, pe masă. Sau, dacă vrei, buletinele în urnă. Uneori fără plic, ca acolo unde — știți dumneavoastră — și-a exercitat acest drept cetățenesc capul bunătăților, fermecătorul rinjet tutelar. Pe cine tu-telează onorabilul, s-a cam băgat de seamă. De fapt, relația dintre Mefisto și Scaraoșchi nu mai era un secret, încă din primăvara '90, cînd lampadoforul bezei trandafirii s-a arătat, ziua-n amiaza mare, cot la cot cu făclierul vetrelor tenebroase și al aragazului milanez, în plină campanie electorală. Deci, implicit, cu E. Barbu, C.V. Tudor, et comp. — tartori de bază ai predecesorului, recondiționați „pro causa”. Atunci însă, în loc să mi-ți-l pună cu votul (sic!) pe labe, masele, orbite, pesemne, de atîta negură feerică, l-au ales pe rupte... Ca să ne alegem, în consecință, cu ceea ce se observă.

În al doilea rînd, opoziția s-a hotărît — mai bine mai tirziu, decît deloc — să-și strîngă rîndurile, înțelegînd că și la noi, mai cu seamă acum, dezunirea face Puterea (să jubileze, n.b.). De aici, alcătuirea Convenției Democratice, al cărei succes, în ciuda unor dedesubturi de tip diavolesc, a avut darul să mai încrețească rictusul surizător de pe obrazurile (obrazarele?) triumfalnicilor de la 20 mai '90.

În fine, — aș zice, chiar în primul rînd, — fenomenul Săpînta. Comuna aceea maramureșeană, cu „cimitirul vesel”. Mă întreb dacă opinia publică sesizează pe de-a întregul ponderea acestei liliputane buturugi în calea hărbalei feseniste. După mine, Săpînta tînde să devină, cu contribuția jalnicei autorități, o mică Timișoară rurală. Fără instigatorii extrapămîneni, pastori papistași, vinduți străinilor, iudeomasoni, agenți C.I.A., K.G.B. etc. etc.

Dar cu aceeași dirigență a revoltei din adine, cu aceeași isterie represivă a celor mari și tari — de cap, îndeosebi.

Omul zilei se cheamă Toader Stețca — un nume intrat de pe acum în legendă... Anti-omul, este un oarecare Ioan Ilieș (năstrușnică consonanță) descinzînd direct din pre-istorie, propagandist cu patalama roșie — ca și... Mutatis mutandi, I.I. nu a funcționat la vreo editură, mai mult sau mai puțin tehnică, dar tehnica necesară nu-i lipsește. Candidat unic — al F.S.N.-ului, firește — omonimul majuscular s-a aflat pînă deunăzi cu domiciliul în Seini. La început de ianuarie a.c., se mută, cu acte în regulă, la Săpînta. Beneficiind de sprijinul baionetei naționale, este musai să se cocoate în jîlul primar — altfel, e de rău! Neo-cepeexul post-revoluționar a hotărît — în unanimitate, presupun — să se facă uz de forță, dacă insurgența continuă. Fiindcă localnicii nu renunță, cu nici un chip, la Stețca. Destabilizatorii veselului țîntirim vor primi lecția cuvenită, să vadă toți că nu ne jucăm cu țara-n bumbi...

De văzut, se tot vede: cînd se votează fără perdea, cînd se moșmondesc zece zile rezultatele, cînd un alt I.I. se afișează, la Cotroceni sau la COȘ (Casa oamenilor de știință) cu același Roman științifico-fantastic, dar ceva mai realist-socialist, de la o vreme, sau cu gorile patriotarde, numai slana și pâr, ajutoare de nădejde ale cui știm, azi ca și ieri-alaltăieri...

Vedem, cum de nu: e limpede ca smoala!

Dan Deșliu

Constantin Pricop

Halucinaria

— Resurecția onirismului —

IN CE MĂSURA ar avea sens, astăzi, o resurecție a onirismului și în ce raport s-ar afla ea cu grupul oniric reprezentat de Leonid Dimov, Dumitru Tepeșneag, Vintilă Ivăncescu sau Virgil Mazilescu? La sfârșitul anilor '60, cînd acești scriitori se străluciră sub un program literar comun, sistemul totalitar trecea printr-o perioadă de deschidere. Aș compara apariția grupului cu o decompensare a unui inconștient literar colectiv îndelung refulat. Cunoșcînd o relaxare, dar fără a dispărea, „cenzura” a permis într-adevăr emergența impulsurilor creatoare, dar nu liber, ci impunîndu-le o transfigurare. În limbaj, psihaanalitic, aceste energii latente au trebuit să treacă, pentru a fi admise în lumină, printr-o „elaborare onirică”. Acesta a fost momentul oniricilor din deceniul 7. În curînd, însă, prelucrarea simbolică a părut și ea prea străvezie supraeului totalitar, care și-a fortificat din nou cenzura. Astfel că, dacă Pină la dispariție al lui Vintilă Ivăncescu a apucat să apară, un al doilea roman oniric-protestatar, *Zadarnică e arta fugii* al lui Dumitru Tepeșneag, nu a mai putut vedea lumina tiparului. (Pe linia aceasta de interpretare aș releva încă două momente din evoluția psihismului literar colectiv. 1. Înțelegînd că o tensiune fără nici o supapă riscă să ducă la explozie, regimul a încercat să ofere un „pharmakos”, un țap ispășitor pe care să precipite pe cit posibil toate nemulțumirile: epoca stalinistă. Astfel s-a născut literatura „obsedantului deceniului”. Transferul nu a adus însă vindecarea, fiindcă nu a dezamorsat conflictul real, nevrotic, dintre supraeul totalitar și conștiința creatoare. Tema a devenit la rîndul ei o fixație, un complex obsesional, care, în loc să catalizeze descărcarea tensiunilor, nu a făcut decît să le transpună într-un plan substitutiv. De-așmînd trectul, tema obsedantului deceniului era o alegorie a prezentului. 2. Pe măsură ce tirania inhibitoare s-a înăspriș, din inconștientul creator colectiv a germinat un nou mit compensatoriu și subversiv, acela al mintuitorului. Căci precum *Galeria cu viță sălbatică*, *Lumea în două zile*, *Drumul la zid sau Visul mi se pare a fi fost secrete în adînc de o așteptare și o speranță eshatologică. Irizația magică, „harul” care le străbate, însoțesc, cred, tocmai procesul de condensare a figurii protagoniștilor pe un arhetip mesianic.)*

Față de astfel de transferuri și prelucrări simbolice, decembrie '89 a permis o eliberare interioară radicală. Complexul autonom tot mai schizoid al comunismului a fost înlăturat printr-un act psihic ireversibil, iar mentalul colectiv a intrat într-o transformare și reconfigurare profundă, chiar dacă reflexe și deprinderi totalitare continuă deocamdată să facă atmosferă irepresibilă. În aceste condiții, elaborarea onirică pare a nu mai avea de jucat un rol prea important. Expresia directă are un efect curativ mai eficient decît prelucrarea simbolică, încît e evident că literatura documentar-demascatoare va prevala asupra celei alegorice. Pe de altă parte, nu cred că asistăm la reîntronarea tematică a unui nou „obsedant deceniu”. Pentru a fi activ, un astfel de motiv ar trebui să fie alimentat de un conflict nevrotic, prezent, nu de amintirea unui conflict rezolvat. Publicarea abundentă a mărturiilor asupra Gulagului comunist este deja pe cale de-a sile tensiunile remanente. Dacă se va mai aborda tema opresiunii totalitare, ea nu va mai reprezenta o răfuială directă cu trecutul, ci eventual cu acei centri ai ororii rămași activi în noi. Căci, chiar dacă psihismul colectiv s-a eliberat la modul real, neduplicitar, de dublul comunist, catharsisul nu este complet pînă cînd nu sînt dizolvate și toxinele depuse în inconștient. Pentru exorcizarea lor ar fi poate necesară o artă suprasaturată de coșmaruri, o catapază voluntară a unor artiști-exploratori. Aceasta ar putea fi o motivație a resurecției onirice: să permită irumpția purificatoare a unor universuri de coșmar, a angoasei și claustrofobiei. Disciplinele hermetice ale sufletului afirmă că infernul trebuie străbătut pînă la capăt pentru ca spiritul să poată țîșni spre lumină, că alcoolurile otrăvitoare nu se pot evapora dacă nu este ridicat capacul ce le acoperă.

DESIGUR, un asemenea descensus nu se reduce la problematica socială, ci vizează resursele mai adînci ale ființei umane. Tipologic, demersul s-ar înscrie în tradiția romantismului și a suprarealismului. La noi, firul poate fi urmărit de la Bacovia (*Bucăți de noapte*), Ion Vinea (*Paradisul suspinelor*), Gellu Naum (*Zenobia*) la oniristii anilor '60 și la Mircea Cărtărescu (*Visul fiind, e adevărat, o epifanie optezică complet „neortodoxă”*), și sfîrșind cu noi, citiva nouzeciști (Ovidiu Pecican, cu romanul *Eu și maimuța mea*, 1990, Ruxandra Ceseranu, cu microromanul *Călătorie prin oglinzi*, 1989, Corin Braga) dintr-o generație ce nu se va mai încheia probabil niciodată ca un întreg.

În ce relație se află programul nostru oniric față de cele anterioare? Într-un articol (Jraus) apărut în *Caiete critice*, Dumitru Tepeșneag privea retrospectiv „tentativa onirică” de la sfîrșitul anilor '60, delimitînd-o de suprarealism. Suprarealismul își descoperise calea spre zăcămintul visului folosind dicteul automat și hazardul obiectiv. Curentul s-a încheiat însă în acest minereu fluid, valorificîndu-l ca simplu depozit de materie primă, de imagini stranie, fără a-i conștientiza și asuma lucid structura și coerența intimă. Creatorii „onirismului estetic” și-au propus tocmai depășirea acestui impas: „În opoziție cu suprarealismul, scrie Dumitru Tepeșneag, onirismul (estetic) respinge dicteul automat, robia subconștientului și a incoerenței, cultivînd totuși ambiguitatea, însă conștient și riguros calculată. (...) Literatura onirică e o literatură a spațiului și timpului infinit, e o încercare de a crea o lume paralelă, nu omologă ei analoagă lumii obșnuite. E o literatură perfect rațională în modalitatea și mijloacele ei chiar dacă își alege drept criteriu un fenomen irațional.” (În căutarea unei definiții, IV, în *Luceafărul*, XI, nr. 28/1968). Creatorul nu mai este un visător, un somnambul (precum Prévert), ci un tehnician lucid, care a izolat mecanismele visului și le aplică deliberat și geometric. Accentul trece de pe conștientul magmatic al inconștientului asupra modului de organizare a imaginilor acestuia. „Înginerul” oniric scrie ca și cum ar visa: „textul e un mediu de transformare, un loc privilegiat al metamorfelor. Precum visul, a cărui dialectică nu poate fi nici divulgată nici reprodusă, ci doar utilizată în deplină luciditate. Visul ne furnizează deci și imagistica și legile care o structurează. Nu putem să ne folosim doar de materialul imagistic ignorînd structura; și asta în numele unei vagi speranțe de autenticitate. Onirismul structural e estetic. El mizează pe a face și pe a construi, acte caracteristice artistului” (*Tentativa onirică, după război*, în *Caiete critice*, nr. 2/1990).

E posibil a rămîne lucid coborînd în inconștient? Suprarealismul considera că nu, așa că a abolit conștiința, ca factor inhibitor al revelațiilor abisale. Neajunsul acestei atitudini era acela de a procura o cantitate mult prea mare de zgură nedecantată și irelevantă. În opinia lui Fundoianu, inteligența critică ar trebui readusă în actul creației, dar nu ca „sursă” a inspirației, ci ca simplu co-rector al ei, capabil să înlăture deșeurile din jurul diamantelor. Programul lui Dumitru Tepeșneag pare congener, căci el își propune a prelucra lucid imagini de vis, construind un analog oniric al realului. Pot fi însă descompuse legile visului după algoritmi lucidității? Sînt compatibile aceste două „programe”, sau transpunerea primului în al doilea îi distruge chiar sufletul vital? Fiindcă, în acest caz, onirismul estetic riscă să piardă chiar și acea „vagă speranță de autenticitate”, devenind un construct artificial. Fluidul cald al visului se transformă într-un cristal geometric, strălucitor dar mort.

De aceea, soluția pe care o propunem e simetrică față de cea a domnului Tepeșneag: a prelucra oniric imagini reale. Dacă luciditatea trebuie imaginată introdusă pentru ca epica să nu degenereze în incoerență, mi se pare mai important a o face la nivelul materialului imagistic și nu la cel al legilor care îl structurează. Acesta e și mecanismul visului nocturn, care nu creează imagini din nimic, ci folosește reminiscențe diurne, reorganizîndu-le după legi proprii. Dacă înțeleg bine după dl. Tepeșneag scriitorul decupează din vis tablouri și obiecte pe

care apoi le assemblează într-o sintaxă simili-onirică, cea a simultaneității. Mie mi se pare mai eficientă atitudinea inversă, aceea de a porni de la imagini reale și de a le percepe ca în delir nocturn. Rezumînd, aș spune că onirismul estetic culege imagini și obiecte onirice, solidificări izolate ale unor fantasmе, și le ordonează după un principiu rațional-geometric, avînd într-un fel funcția de „corectiv al realității” (Jung) sau de „principiu al realității” (Freud). Onirismul propus de noi preia imagini și obiecte din imperiul realului, dar le maleabilizează și le fluidifică, prelucrîndu-le după un principiu al plăcerii (onirice).

De aici decurge și diferența funcțională dintre aceste două tipuri de sintaxă onirică. În raport cu proza realistă, guvernata de o logică deterministă, amîndouă se află, desigur, în afara cauzalității. „În literatura onirică, scrie Dumitru Tepeșneag, cauza poate dispărea, ca și în poezia lirică sau în tablourile suprarealiste sau în teatrul absurdului, din simpla voință a autorului. Causalitatea e înlocuită de simpla consecuență; unui fapt îi urmează altul, dintr-o necesitate estetică” (În căutarea unei definiții). Scriitorul oniric face „în așa fel încît imaginile, care în general sînt percepute în succesiunea lor, să se organizeze într-o simultaneitate. Un fel de muzică pictată, de timp convertit fără încetare în spațiu” (*Tentativa onirică, după război*). Spațializarea timpului e, totuși, mai degrabă o opțiune cubistă. Cînd începe să scrie, un astfel de prozator se află parcă în fața componentelor unui imens puzzle, pe care trebuie să le potrivească la locul lor. Chiar dacă tabloul final este o mare scenă de coșmar, tabloul scriitorului rămîne unul de matematician (sau de sahit). „Necesitatea estetică” invocată de dl. Tepeșneag este un principiu arhitectural, care assemblează „cărămizile” după anumite simetrii și armonii topologice. În străfundurile ei, această poetică e o tehne rațională.

În opțiunea noastră, firul conducător nu ar mai trebui să fie nici „obiectiv” (suprarealist), nici subiectiv și intelectual, ci subiectiv și infrarațional. Suprarealistii s-au împotmolit în acest punct fiindcă au adoptat necondiționat aleatorismul dadaist. „Hazardul obiectiv” suprarealist mizează în primul rînd pe coincidențele șocante din lumea exterioară și abia în al doilea rînd pe revelațiile produse de ele asupra minții noastre. Atît doar că microuniversul psihic are un nucleu de coerență (sinele), în timp ce macrouniversul nu (suprarealistii sint aici). Simetria dintre micro și macrounivers nu funcționează. Pentru ca toate coincidențele să fie revelatorii nu numai în planul subiectiv ci și în cel real, ar trebui ca ele să fie dirijate și cauzate de un principiu divin: altfel, rămîm opera unui simplu joc al întîmplării. Cu alte cuvinte, poetică hazardului obiectiv subordonează logica interioară evenimentelor probabilistice exterioare și de aceea nu își poate controla și dirija demersul, depinzînd de bunul plac al întîmplării.

De aceea, cred că raportul trebuie inversat, în așa fel încît principiul interior să fie cel care conduce fluxul oniric printre obiectele lumii exterioare. Logica scriiturii nu ar mai fi aleatorie (decît în înțelesul de non-determinist), ci motivată din inconștient. Oniristii anilor '60 au făcut și ei acest pas, dar au ales un cogito rațional-geometric. În timp ce noi preferăm un cogito subconștient-organic. E dificil de transpus în concepte mecanisme care puse la lucru de acest cogito: s-ar putea vorbi de o asociere metonimică a motivelor (Leonid Dimov e cel mai apropiat de noi din acest punct de vedere, Dumitru Tepeșneag vorbind în

cazul lui de o poezie metonimică, opusă unei metaforice, gen Nichita Stănescu), de atracția lor sinestezică, de o tehnică interioară proustiană sau de schemele de constelare a simbolurilor. În orice caz, scriitura onirică, așa cum o înțelegem noi, presupune crearea unei stări non-raționale, a unei energii (inspirații) subconștiente, care pătrunde în reprezentările și obiectele realiste, le anamorfizează și le dispune după propria ei logică. De aceea, chiar dacă se desfășoară în afara timpului și a cauzalității obiective, ea măsoară totuși o evoluție interioară. Spre deosebire de „tablourile” onirice ale domnului Tepeșneag, ea nu urmărește o spațializare și o simultaneizare a obiectelor mentale, ci parcurgerea lor prin acumulare pe un traseu cvasi-inițiativ.

DISCUTÎND despre inspirație ca despre o transă, s-ar părea că revenim pur și simplu la romantici sau la suprarealiști. Totuși, diferența ar fi aceea că „transa” pe care o propun nu vizează crearea unei lumi compensatorii paralele, ci o integrare mai adîncă în real. Delirul romantic sau somnolența suprarealistă reprezentau o scufundare într-o lume autarhică ce se închide ermetic asupra exploratorului. Doriința de evaziune era atît de puternică încît făcea uitată calea de întoarcere. De aici și amenințarea perpetuă a nebuniei. Pătrunzînd spre inconștient, suprarealismul pare a fi căzut sub fascinația acestuia uitîndu-și scopul inițial: acela de a atinge acel punct al supraeului unde realitatea și visul se unesc într-o sinteză metapsihică. El a rămas prizonier în limburile „celeilalte lumi”, nemişcînd pînă de joncțiune cu cea de aici, modul alchimic, de a le face să curgă una într-o alta. Or, visul schizoid își pierde, asemeni lui Anteu, puterea de a-l transforma pe visător. Pentru a avea o influență efectivă, el trebuie să se reverse asupra conștiinței înesiei, în plină realitate, în plină zi. Pentru a defini un astfel de vis treaz, sau de coșmar diurn, cel mai potrivit mi se pare termenul de halucinație, iar ca nume al lumilor conjugate ale visului și realității îl împrumut de la Mircea Cărtărescu pe cel de *Halucinaria*. (Încă mi se pare inexplicabil și miraculos felul în care autorul *Visului* s-a sărit brusc afară din poetică generației '80, chiar dacă s-a „pocăit” înrîmînd peripliturile halucinante-proustiene ale personajelor sale în convenții textualiste și autoreferențiale.) Halucinațiile literare pe care le propun sînt construcții fantasmaticе construite cu materie reală, edificii onirice din „cărămizi” realiste.

Puterea de influență pe care o deține visul nu ține, cred, de funcția lui de reprezentare (chiar distorsionată), ci de calitatea lui de act psihic. Procesele cognitive conștiente creează imagini, copii ale realității, care se deapănă într-un compartiment separat al psihicului, dezechilibrandu-l. Visul este tocmai cel care vine să reechilibreze și să reorganizeze engrammele (intuitive și efective) o desărcare depuse în timpul zilei. El e o ascărcare de energie psihică iar dinamica lui este esențialmente catartică. Logica după care se înscriu scenele onirice dă seamă de scurtcircuitare prin care spiritul se reconstruiează în mod inconștient. A deveni un scriitor oniric ar însemna a lua în stăpînire în mod deliberat aceste mecanisme, a transforma scrisul într-un proces purificator. Firul epic al unei proze onirice ar urma traseul unor sinapse și asociații revelatorii și integratoare. Față de visul nocturn, involuntar, scrisul ar reprezenta un proces voluntar cu rol asemănător meditației ascetice. Ca și aceasta, el ar permite obiectivarea fantasmelor și luminarea inconștientului, enuțindul-l atracțiile maligne. Tablourile și reprezentările onirice nu ar mai fi un scop în sine, ci vehiculul unor acte mentale, menite să creeze noi sinapse în creier, să deschidă căi pînă atunci blocate sau inaccesibile, ca în final spiritul să devină transparent și limpede. Esteticul ar regăsi o valoare mistică, servind purificării și transcenderii.

La fel cum există artiști care îngerează halucinogene și alcooluri, sau care își provoacă stări de nebunie și somnambulism, visul ar putea reprezenta și el o modalitate de înscriere a structurilor gândirii. Spre deosebire, însă, de droguri și nebunie, care îl izolează pe subiect într-un claustru maladiu, arta halucinatorie ar reface legătura dintre lumea diurnă, normală dar sufocantă, și cea nocturnă, periculoasă dar revelatorie, fără a rămîne prizonieră în vreunul din compartimentele clepsidrei. Scopul ei ar fi, dimpotrivă, cel de a lărgi mereu punctul de gîtuire dintre ele, pînă cînd bariera psihică a actualei noastre condiții antropice ar ceda, permitîndu-ne transcenderea, realizarea mistică. Iar cum centrul interior astfel reatins nu e decît un *imago Dei* în om, scriitura onirică ar putea să conducă în cele din urmă spre numinosum, redescoperînd din interior religiosul.

Corin Braga

Ion Creangă și regulile lumii

A FLAT încă din timpul vieții în timpul magnetic al prejudecăților semenilor săi, Ion Creangă nu și-a putut feri nici viața și nici opera de acestea. Acțiunea lor a continuat și după moartea povestitorului, într-o ciudată luptă pentru supremație. Cliențele au variat în fel și chip, de la bătrînul sfătos și cumsecade pedagog Ion Creangă pînă la teribilul scriitor porno-grafic Ion Creangă. Atît omul, cit și scrierile sale se dovedesc imposibil de receptat fără bruiaje. Atît omul, cit și opera sînt greu de prins în pagina critică.

Felul lui de a scrie, considerat la început simplu, „popular”, s-a dovedit pînă la urmă una din probele cel mai greu de trecut pentru exegeți. Felul lui de a trăi, deloc „ortodox”, i-a atras calificativul de „personaj nastratinesc”. G. Călinescu, în capitolul Diaconul răzvrătit din celebra sa monografie, judeca atent cazul „răzvrătirilor” lui Creangă, apărîndu-l și nu prea. Capitolul e excelent în sesizarea prejudecăților timpului, cu care humuleșteanul s-a confruntat din plăcere (dorința de a da și a se da în spectacol) și din inconștientă — după credința lui Călinescu, Caută „cu luminarea” scandalul, ca să facă cu înfumurare haz pe socoteala celorlalți, de altfel ridiculizată de critic pentru temerile lor. Faptul că apoi a găsit argumente valabile spre a-și justifica excentricitățile este pus pe seama esteticii și a elasticității de gândire a vîltoarei scriitorilor. Și totuși! Cum voi încerca să dovedesc, poziția lui Călinescu e discutabilă în acest caz. Creangă nu pare deloc să nu aibă în sine conștiința regulilor lumii în care trăiește. Dimpotrivă, o admirabilă înțelegere a valorii datinei se opune, în opera lui, nonvalorii, inertiei de gândire și comportare, judecății superficiale și după aparențe, adică PREJUDECĂȚII. Conștiința a ceea ce înseamnă datina și încălcarea ei se simte în mai tot ce a scris și nu seamănă deloc cu un efect al repelierii sau cu o dorință de justificare. Libertatea de a cugeta nu e nechibzuită sau hazardată, ci urmează unei înțelegeri profunde a tradiției.

POVESTEA PORCULUI poate fi citită ca un model al raportării povestitorului la prejudecată. (Povestitorul din poveste și Creangă însuși). Nu înseamnă, desigur, că trebuie citită numai prin această prismă. Dar odată asumat riscul de a contura acest model, îl vom descoperi de o convingătoare coerență.

Dacă poveștile „corozive” ale lui Creangă (Povestea poveștilor și Povestea lui Ionică cel Prost) au obligat critica să-și precizeze punctul de vedere, iar publicul să-și lărgească ideea despre literatura clasicilor noștri, Povestea porcului, în schimb, n-a socat pe nimeni și nu a obligat pe nimeni să-și arate (sau să-și ascundă) prejudecățile. Pentru că raportul om-prejudecată este aici intrinsec. Creangă stabilește cu o delicatețe extraordinară proporția între valoarea pozitivă, ordonatoare, a prejudecății (cea de osatură a lumii, cea derivată din tradiție) și valoarea ei negativă, de neînțelegere a noului, de rigiditate, de frînă. Proporție atît de disputabilă și atît de ușor de greșit. Semnul plus și semnul minus fac ca o idee sau o manieră comportamentală să fie aici, în poveste, sau obicei, sau obi-

nuită (inertie). Aceasta din urmă, prejudecata cu semnul minus, este purtată din gură-n gură. Este, de fapt, chiar GURA LUMII. Gura lumii ca receptacol de prejudecăți este principalul spirit malefic din Povestea porcului. Dar să reluăm, simplificat, firul narativ: o pereche de oameni în vîrstă și fără copii iau „de suflet” un purcel găsit în drum și-l cresc ca fiu al lor. Reușind să construiască un pod considerat imposibil de făcut, porcul (care vorbea omeneste) ia de soție pe fata împăratului, conform unei înțelegeri dintre tatăl lor. Noaptea el își leapădă pielea de porc și devine bărbat și încă unul de neam al lui „foarte frumos”. La sfatul mamei ei, fata îl arde pielea de porc. Se trezește pe loc incinsă peste mijloc cu un cerc de fier. Înainte ca sotelul ei să disoară, îl spune cine e, unde poate fi găsit și că ea va putea să nască numai cînd îi va pune el mina dreaptă peste mijloc. Fata pleacă după el în lume, trece pe la trei case: la Sfînta Miercuri, la Sfînta Vineri și la Sfînta Duminică, primește cite un dar și, condusă de o pasăre, ajunge, după patru ani la Mănăstirea-de-Tămîie, locul căutat. Pe rînd, în schimbul darurilor primite de la Sfînte, i se îngăduie să petreacă cite o noapte alături de Făt-Frumos, bărbatul ei, dar numai după ce acesta fusese adormit prin viclesug de o babă vrăjitoare (Talpa Iadului). Fata îi vorbește două nopți zadarnic. Abia în a treia noapte, prevenit de un sfetnic credincios, el nu se mai lasă adormi, o aude în fine pe fată, o eliberează de cercul de fier, ea naște pe loc un fiu și baba e pedepsită. Se face apoi nunta.

Să citim aceste evenimente din perspectivă propusă, deci cea a raportului cu prejudecata, altfel spus, dicotomia regulă/călcarea regulii.

Regula — de la plus la minus, de la datină la „idee fixă”.

Călcarea regulii — de la excepție la excepțional.

Vom găsi cîteva situații-tip, cîteva locuri comune exploatare copios, în timp, mai întîi de literatură, apoi de cinematografie. De la început, moșul și baba ies din regulă, sînt excepția: ei nu au copii. Lucru care într-o societate tradițională nu rămîne nepedepsit: „tipenie de om nu le deschide ușa; parcă erau bolnavi de ciumă, sărmanii”. Situația aceasta de „ciumă” are și o circumstanță agravantă și anume sărăcia: „pe lîngă toate acestea, nici vreo scofală mare nu era de dinșii: un bordei ca vai de el, niste toale rupte, asternute pe lăți și atîta era tot”. Această dublă excludere socială (lipsa de urmași și lipsa de avere sau de „vreo scofală”) constituie situația inițială. Ne aflăm în domeniul unor principii ce se cer respectate: a-ți asigura sensul existenței fie prin copii, fie prin scofală cu pricina. Neamaispuțind judecata societății care îl exclude, femela dorește un copil, mai precis un suflet care să împlinească forma, să dea măcar aparenta de încădrare în regulă. Femeia stie felul în care e socotită încălcarea acestei reguli și e de acord: „la casa fără de copii nu cred că mai este vrîmă Doamne-ajută!”. Felul în care se reîntre în ordinea firească este cel puțin discutabil, purcelul trebuind să fie copilul celor doi. Totuși, bătrîna îl ia „de bun”, fără să aibă ezitări etice sau măcar estetice: „la purcelul, îl scaldă, îl trage frumuseț cu untură din opait pe la toate încheieturile, îl strînge de nas și-l sumută, ca să nu se dioache odorul”. Sună ciudat aceste ultime cuvinte, gestul de „mamită” caragialiană avînt la lătre în bordeiul babei proaspăt mame. El accentuează cu umor discrepanta dintre realitate și iluzoria imagine din ochii bătrînei: „copilul” e atît de frumos, încît trebuie sculpat ca să nu se deoache.

Lucrurile par să meargă bine pînă la al doilea prilej în care societatea își scoate ghearele (prejudecățile) — aici acum Creangă le prezintă ca atare. Cînd tatăl merge în petiț împreună cu cel pe care îl numește și îl consideră fiul său și pe care, la urma urmei, din toată sărăcia lui l-a crescut, GURA LUMII își începe activitatea caracteristică, foarte puțin de apărare a ordinii moștenite (ca în primul caz) și foarte mult de condamnare după aparențe. Caracteristica gurii lumii este de a se amesteca în totul și a amesteca totul, smîțîndu-se cu suficiență deasupra și instituindu-se în judecătoare cu drepturi nelimitate. Nici mama cea bătrînă nu e în stare să depășească presiunea pe care o simte venind de la cellalti și de aceea fiul îi spune: „Nu te îngrii, mămucă, de felul: căci trăind și nemurind ai să vezi cine sînt eu” (s.n.). Cine sînt eu, echivalentul lui eu sînt acela, formulă prin care se prezintă, în literatura lumii excepțiile, aleși. Perspectiva înșurătorii fiului-porc cu fata de împărat pare totuș imposibilă și este respinsă mai întîi de străieri, prima întrupare a gurii lumii. Manifestările sînt tipice: „străjerii cum îi văd încep a se uita unul la altul și a bufni în ris” și spun: „cauți pricina ziuamla-mare, cu luminarea”. Tatăl însă

nu se sinchisește și răspunde hotărît, chiar cu un soj de mindrie a celui care a depășit nivelul comun de judecată: „ia, mai bine păziți-vă gura și dati de stire împăratului c-am venit noi”. Atitudine întotdeauna cu efect.

După ce podul e gata, deci dovada excepționalului ascuns în banalul porc e făcută, împăratul se ține de promisiune pentru că excepția îl înmidează: „le dăduse acum pe toate pe una, și nici măcar aceea nu era bună: frică!”. De data aceasta teama e un catalizator pozitiv: învinge prejudecata, fie ea și născută din dragoste paternă. În lupta cu gura lumii excepționalul învinge, în esență. Cum însă omul comun nu poate accepta excepția nici măcar atunci cînd se datorează excepționalului, decît dacă o poate zări în forma care îi e lui accesibilă, iar porcul nu era o astfel de formă, îndeplinirea ritualică e imposibilă: „Nunță nu s-a mai făcut, căci cu cine era s-o faci?”

FATA împăratului are în această înedită situație o atitudine care o asază într-un echilibru de învidiat în fata prejudecății și se prea poate ca el să coincidă cu „mintea cănătoasă” și „bunul-simț”, pe care Călinescu le remarcase la Ion Creangă. Pe de o parte ea acceptă excepția și excepționalul ca pe ceva firesc (ceea ce o situează deasupra omului comun), pe de altă parte puterea ei vine direct din puterea tradiției, a unei atitudini străvechi, nu departe de mult interpretată atitudine a baciului mioritic în fata morții: „Dacă așa au vrut cu mine părinții și Dumnezeu, apoi așa să rămîie”. Și s-a apucat de gosodărie. Desi imoînă sora un plan metafizic, ideea (și prejudecata) că mirele ales de părinți e bun există totuși la Creangă: „Si n-a trecut mult, și nevesta lui s-a deprins cu dînsul, de nu-l mai era acum așa de urît ca dintîi”. Asta în ce o privește doar pe ea. Teama de gura lumii funcționează însă, arătînd că fata nu înțelege încă exact valoarea lui, astfel că ea duce singură să-și viziteze „părinții, căci „nu-i da mina să-lasă cu dînsul”.

Dintre cei doi părinți, tatăl este cel care are intuiția valorii reale (excepțională) a neregulii fetei, de aceea o și sfătuiește „Să nu cumva să te împingă păcatul să-l faci vrîmă neașuns...”. Argumentele pe care le dă arată că nu e capabil să înțeleagă totul, dar a interpretat corect semnele: „omul acesta, sau ce-o fi el, are mare putere. Si trebuie să fie ceva neînțelea de mintea noastră, de vreme ce au făcut lucruri pește puterea omenească”. Mama, în schimb, este cea care împinge la călcarea interdicției (conform schemei a lui Propp). Si anume tocmai în virtutea prejudecății, de ochii sau de gura lumii. Această acțiune, de a aduce cuiva un rău gratuit numai de ochii lumii sau de dragul gurii ei, va fi violent sancționată în naratiune. Cuvintele mamei sînt: „— Draga mamei, ce fel de viață ai să mă duci tu dacă nu poți iesi în lume cu bărbatul tău?” (s.n.). Ascultînd-o, fata va fi automat în dublă culpă: fată de sot căci îl ascunde mijlocul întrebuintat pentru a fi „în rînd cu lumea” și fată de tată căci nu-l ia în seamă îndemnul. Pedapsa vine imediat și e crudă, dar bărbatul îl exolică de ce: „pentru că ai ascultat de sfaturile altora (...) m-ai nenorocit și pe mine și pe tine deodată!”

Părăsîtă de bărbat, cu care nici nu făcuse nuntă, și însărcinată, fata împăratului se află în situația-tip a ceea ce societatea condamnă ca o încălcare evidentă a regulii. Manifestarea în această situație-limită a unei presiuni psihice malefice este dublă: familia („Asorimesa tată-său” și „muștrările socrilor”) și socială („sugubata defăimare a oamenilor”, deci gura lumii, acum deplin sloboadă).

La nivelul fiecărui personaj atitudinea în fata prejudecăților diferă la fel de mult ca și în viața de astăzi, dovedind valabilitatea în timp a tipurilor prezente în Povestea porcului. Cele două „babe” din poveste, soția moșului și Talpa Iadului (care-l are în stăpînire pe Făt-Frumos) nu tin seama de prejudecăți, dar din motive diferite. Aceeași atitudine la persoane diferite și avînd cauze diferite trebuie să fie și percepția în mod diferit. Creangă este un prea fin observator al societății și al comportării oamenilor pentru a nu sesiza asemenea nuanțe. Baba, (soția moșului) n-are prejudecăți cînd e vorba de împlinirea instinctului ei matern, dorînd să audă pe cineva care s-a soună și în casa lor „tată și mamă” și de aceea acceptă excepția (deși excepțională la început). Talpa Iadului nu are prejudecăți pentru că nu face nicidecum parte din nivelul comun. Ea însăși e o excepție, ce-l drept negativă, totuși excepție. Ca oricare excepție negativă acceptă orice mijloace pentru a-și atinge scopul și

*) Cuvînte ce par să stea la originea caracterizării călinesciene pe care am amintit-o la început.

nu se împiedică de circumstanțe care pe altii i-ar face să ezite. „De ce nu?” va răspunde ea la cererea fetei și o lasă să petreacă trei nopți la rînd în odaia în care doarme împăratul. Dar siguranța ei se datorează unor mijloace necinstite, astfel că acceptarea ei este o negare mascată. Scena în care fata îl vorbește bărbatului și îl roagă să o audă, iar el doar me neștiutor este de o stranie frumusețe, este o scenă tragică.

Dintre personajele feminine, cea care are cele mai multe prejudecăți este împărăteasa-mamă, căci personajul așezat cel mai sus pe scara socială, știut fiind că poziția socială se plătește prin obligativitatea de a respecta regula, forma și prin diminuarea netă a libertății proprii. Prin tinerețea ei, fata împărătesei are o poziție mai mobilă, discutată deja. Mai presus de prejudecăți, „dincolo de bine și de rău” se află, în adevărată înostază hieratică Sfintele (surori) Miercuri, Vineri și Duminică. Ele o primesc pe fată și o alută fără să o întrebe de „păcatele ei” pe care acestea le pomenesc în treacăt. Ele înțeleg și ocrotesc, dovadă darurile, cele trei daruri echivalente cu tot atitea etape ale isoăririi, în cei trei ani pe care fata îl petrece fără călăuză.

Bărbatul (moșul și împăratul) sînt de la început împăcați și convinși de situația ieșită din comun, deasupra comunului și deci scapă prejudecăților. Iar personajul excepțional însuși, bărbatul, sau porcul, sau mistretul (vezi V. Lovinescu, Creangă și creanga de aur, C.R., 1989, pp. 203—276), sau Făt-Frumos, sau toate acestea la un loc, care prin însăși natura lui scană n. velului comun este construit totuși fără prejudecata excepționalului. Cînd o regăsește pe fată (ea pe el, de fapt) lacrimă și chiar plînge în toată legea, amintînd de totuși născutului lui Creangă (Harap-Alb în primul rînd) sensibil, uman, coolăros de fragili și mai ales bun.

Raportul dintre plusul și minusul ce not marca prejudecata, transformînd-o în datină sau coborînd-o sub nivelul de gura lumii este din nou marcat de Creangă în finalul poveștii: „Acum aduceți-vă aminte, oameni buni, că Făt-Frumos nu făcuse nuntă cînd s-a însurat”. Cuvînte ce duc ușor cu glodul la ceea ce prejudecata de recențăre didactică a numit morală în poveștile sale, cod etic. Și totuși, nu. Nici de data aceasta Creangă nu se împiedică de formă, ca întotdeauna morală lui e de adîncime și, cum spune Ibrăileanu, „fără vîna lui”. El dă satisfacție numai pe înmăstate remii comune. Căci nuntă se face abia după moartea conului, deci el a făcut și nuntă și cîmășă totodată, cum nu s-a mai nomenit și fete de vîrît dacă cea ce urmează după a cest și e o concesie gumeată făcută autorului sau o nouă afirmare a nevoii de denăsiere a comunului nici nu cred că s-a mai nomeni una ca aceasta undeva.”

Povestea porcului e fascinantă prin periculoasa echilibristică a povestitorului, a povestii însăși, între a accentua și a respinge ceea ce e indeobște respectat de toată lumea fără cîrînire, adică prin puterea de a discerne, fără ajutorul instanței malefice numita gura lumii, între datină și prejudecată.

Ioana Părvulescu

P.S. În Povestea porcului rămîne un punct neclar: ce s-ar fi întîmplat dacă fata nu ardea pielea de porc? Ar fi fost mai bine? Ar fi continuat să trăiască amîndoi oscilînd între ipostaza lui de zi și cea de noapte și tot ce decurgea de aici sau exista un soroc la care el ar fi scăpat fără sacrificii de blestem? O ipoteză ar putea fi că blestemul Tălpiei Iadu, lui își pierdea puterea la nașterea fiului lor. Totuși, despre asta nu ni se spune nimic precis în poveste. Oricum, din datele care ni se dau rămîne o singură cauză explicită a supărării lui atît de bruste și atît de aprige: faptul că ea a ascultat de alții și s-a luat după gura lumii. Însă, așa cum se desfășoară povestea, tocmai fără gestul fetei (călcarea interdicției) finalul fericit nu ar fi fost posibil.

Ernst Jünger - Portret de G. Tănăsescu (1938)

ERNST JÜNGER

Marta PETREU

Există mecanismul funcționînd

Înaltă senzuală alcătuită din muchii reci nervoase

Ce vină — întreb — ce vină
ce lucru obiect port totuși în cărucă
de-mi este atîta de rău cînd stau eu înșoimi cu mine
Ce lucru atroce mă conține :
dimineața îmi spun (cu spaimă cu silă cu disperare) :
încă o zi. Ce lungă-i ziua. Ce viață lungă
făcută din zile lungi.
O. Ce deșert de zile. Ce rătăcire prelungă. Aș vrea
să nu mă fi trezit

Înaltă senzuală alcătuită din muchii reci nervoase
din muchii răsucite ca șerpui
Eu sint prințesa ce vrea să-și pedepsească o vină

Ce vină — mă întreb. E seară. Și toamnă. Care vină ?

Nu știu — răspund — nu știu. Vinovății am multe :
sint singură sint tristă
trufașă vie crispată canibală. Programatic
răul mă ispitește. Eu
nu-mi sint mie prieten

Și mai ales mi-e frică : în existență eu am pășit cu
stîngul

(Păcatul este o remușcare rostogolită dintr-un nimic
că avalanșa la munte dintr-un scîncet
Eu sint biografia mea greșită din clipa primei alegeri)
Știu : trupul meu nu este decît gogoșa de carne
ce învelește — precum mătasea — această frică
viernănoasă

Nu. Niciodată eu n-am fost fericită

Ca-ntr-o fotografie mișcată
alături de ceea ce-i real vizibil eu văd continuu
conturul la ceea ce urmează : caria răul boala
eu intuiesc tortura
văd rana puroiul galben carnea vie zdrobită
Sub călcîie
pămîntul transparent conține canale și dejecții —
sicrie cu morții mei tineri

Ce curcubeie Doamne ce curcubeie. Și ce duhoare
exaltă
slăvita ta împărăție

Oprește Doamne această transparență dementă și
înutilă

Nu mai suport. Văd totul prin pleoapele închise
E un infern în negru și stacojiu e-un curcubeu sălbatic
sint oase mușcături viscoase
La carul tău de luptă noi sintem doar dohotul
Nu-ți mai suport triumful : sticlește deasupra mea un
abur verzui

Oprește Doamne oprește : nu clipa ci coșmarul
Oprește Doamne : mi-e mintea stăpînită de soarele
cel negru

Sint o prințesă înaltă și senzuală — îmi spun
privindu-mă-n oglindă —
am nervii albi ca șerpui
Sint totuși o prințesă știu verbul știu cuvîntul
Cîndva în adolescență mi-am programat
prin corpul meu de carne și mentă de cimbru sălbatic
în floare

să-nvăț ce este răul

să înțeleg ce-nseamnă: moartea coșmarul curvia și
smînteala
ce gust are plăcerea trădarea roua excesul dezolarea
cum se transmută un fapt-de-viață
în vers : voiam scriind poemul să fac o gaură-n cer .
Da. Doamne. Cerul. Al tău

Am vrut să-mi fac poemul știind ce este răul

Visam — ce juvenilă trufie — să port în creier
cunoașterea deplină a umbrei
visam
din fiere și din moarte din boală și din pulberi
să nasc — perfect — poemul

N-am reușit : la pactul meu de față n-a stat Stăpînul
lumii

Căci Diavolul nu vine : nici nu există
Există însă funcționînd în sine doar Mecanismul
Da. Mecanismul minjirii și al căderii. Da. Există
Înaltă rostogolire din ceruri înaltă cădere din Grădină

(Grădina — însă — nu știu dacă există)

Funcționînd în sine există Mecanismul
Îmi pare că știu aproape totul — oricum

prea multe. Doar candoarea
doar amnezia polenul cald al zilei doar fericirea de
a trăi

imi sint mereu străine

Oprește Doamne oprește Mecanismul

(Lacrima
precum singele robului tău
strigă din pămînt către tine)

E toamnă. Lacomă mina Evei apucă iarăși mărul

Credeam — altă eroare — că dacă există gestul
adică forma
atunci
se naște din sine însuși și conținutul materia substanța
Deci : am mimat curajul și forța
mi-am meșterit — din sfori și pietricele din petice
și pene — o mască
Am pus răceală și multă migală să-mi înșoiesc
prezența ;

am reușit — acum există fațada
În spate stau chircită eu înșoimi : o femeie
nu — nu femeie — ci o fetiță bătrînă vinzînd chibrituri
În spate se-afă golul gerul nimicul și fetița bătrînă
ținînd în mină chibriturile arse
Scîncesc. Mi-e frică. Mi-e frig. Mi-e groază în
veacuri. Sint

o prințesă — am verbul am cuvîntul
decî sceptrul. Pot domni peste o-mpărăție
de vorbe

și hîrtie. Trăiesc nimicul —
sint descultă și singură. Străină. Mizga. Pulberea rece.
Doamne din ceruri și din adînduri
oprește rostogolirea. Oprește mecanismul.
Cunosc desul. Mi-ajunge

E toamnă. Beznă compactă. Se-mînde mina Evei. Pe
creangă nici un măr

Sint o prințesă subțire și-nfricoșată
oprește Doamne oprește mecanismul rostogolirii

Respir adînc. Stau nemișcată. Vreau
încerc
să îmi închipui ce n-am trăit : Grădina cu polenuri
sau pur și simplu plăcere matinală
plăcerea matinală de-a mă trezi de-a fi
Nu pot. Sint o prințesă subțire și nocturnă am
muchii reci

ca șerpui mai am în miini chibrituri
știu pe de rost și spaima și răul știu ce-i bezna — eu
am gustat nimicul. Prin mine însămi verific Mecanismul
Sint o prințesă străină — eu sint altfel — sint rătăcită
calc descultă noroiul transparent. Sint rătăcită : aș
vrea să dorm
în somn să trec — hoștește — hotarele Dincolo

Căci mi-am rotat poemul. Greșit — biografia.
Sint o prințesă ce-ncearcă să-și pedepsească vinovăția

Capul Sfîntului Ioan

Sint aici. Aici înot în apele insomniei
Oho. Laptele ei fără fund uterul acesta enorm
în care stau
în care mă zbat din care rîvnesc să mă nasc
soarele ei orbitor îmi explodează în creier

Eu înot. Noapte de noapte. Ceas de ceas. Eu înot
în fluidul lăptos
Tu — îndepărtat nevăzut negustat — pari un limb de
pămînt

înspre care înot
înceată crispată
captivă-n nesomn ca o stea în lumină
Înot. Și nu mai ajung

Știu că sint făcută din vorbe muchii nervi incinși :
noapte și zi imaginea ta mă surpă încet
Tu ești utopia înspre care înot înspre care ești unde
nu mai ajung

Nesomnul mă surpă încet
cum se surpă un mal izbit de fluxul intern

Laptele incandescent adînc

În insomnie înot prin ea îmi tai drum
din laptele ei fără fund mă ofer
(nimănui)
într-un scenariu de Vechi Testament (toți îl știu)
precum capul Sfîntului Ioan
pe-o tîpsie

Ziua a șaptea

Își iubește creația cu mare economie de verbe de
gesturi

ca un cardiac ce-și numără bătăile inimii :
un sfîrșit apropiat o disperare subită o juisare pripită
a cordului făcînd
cînd și-e lumea mai dragă în ziua a șaptea de pildă
poc
da poc exact în mijlocul dragostei

Ce soare minunat — exclam — ce mindră lume nouă
Domine
lumea ta

Fiindcă sexul lui mai poate scrie caligrafii erotice
întîmplătoare

își iubește făpturile : ca un cardiac
cu mare economie de gesturi

Da. Lumea cade din genexă
drept în mulțumirea de sine: oho ! ce baie incropită
ce bălăceală călduță
Și vicii meschine de tinichea
cum mărunț e diavolul lui Ivan
cum fără diamante fără sentimente fără catifele
a fost noaptea cea așteptată
noaptea de maturitate a feminității mele ratate

Își iubește făpturile cu mare economie de gînduri de
inimă

ca un cardiac ce doarme
lîngă ultima sa sabină — cea fugită de bunăvoie de
la sabini

(dragostea și insomnia mă-nspăimîntă — spunea —
îmi aduce-n creier
gustul muieresc al morții)

noaptea de maturitate a feminității mele uzate

ce soare minunat — exclam — ce mindră lume nouă

Psalm

Nu există uitare :
insomnii de fosfor îmi lîng cu limbile lor băloase aspre
pielea și ochii
Ce îmbrățișare ce violență ce voluptate

Și cită trufie :
căci nu stă în puterea lui Dumnezeu să anuleze
(ci doar să grăbească prin desăvîrșire dezastrul
trecutul

(de aceea
ție aș fi vrut să mă rog
bărbatul cu care m-am iubit de ziua ta în octombrie :
la acest fleac pentru mine
dă-mi acest mărunt semn de slujire)

Nu există anestezie nu există somn deci iertare :
îmi port în mine trecutul văd în față cenușa
Nu există somn : doar această limpezime tăioasă
(față în față stăm — eu și nimicul)
doar această tandrețe de măcelar : singele meu
îndrăgostit

șînd prin porci ca șampania

Gheara cărui zeu mă va prinde spre ziua de chică ?

Nu stă în puterea ta Domine să anulezi chiar pentru
o noapte trecutul

nu poți dărui odihnă uitare :
iată
căjelandrii de lapte ai spaimii cresc noaptea în mine
se-nmulțesc se ingrașă se umflă
își ating maturitatea deplină
Tu nu poți dărui odihnă uitare :
cu limbi aspre de fosfor îmi gustă pielea și ochii
Ce haită hămesită ce vinătoare ce-mbeșugat ospăț
se-arată

George Tomaziu

MORTEA lui George Tomaziu, la 3 decembrie 1990 a însemnat o mare pierdere pentru cultura românească, dar și pentru cei care îi apreciau talentul de pictor, desenator și ilustrator de carte, caracterul, cultura vastă și profunzimea ideilor.

Marile etape de reclusiune și închisoare din viața sa, în care nici numele și nici activitatea nu i-au putut fi cunoscute, fiind prigonit de cei ce au activat mereu, de-a lungul unei jumătăți de secol, împotriva democrației și cîștigurilor lumii civilizate, nu au permis să fie prețuit așa cum se cuvine. Nu figurează în istoriografiile și lexicoanele de specialitate din țară și a trebuit ca în exil să apară excelenta *Les artistes roumains en Occident* pentru ca opera și activitatea sa să fie cunoscută. Sperăm că acum, după revoluție, i se vor recunoaște și în România meritele cu totul deosebite.

George Tomaziu s-a născut la Dorohoi, la 4 aprilie 1915, și a trăit în acest oraș moldovenesc toată copilăria și adolescența. Mama sa Lucreția, născută Enescu, era verișoară cu compozitorul George Enescu, care, desigur, a inspirat nepotului său pasiunea pentru muzică. George Tomaziu a început chiar să studieze violoncelul, dar încă din tinerețe vocația pentru pictură a întrecut-o pe aceea pentru muzică.

De-a lungul întregii sale vieți — în etapele în care nu a cunoscut închisoarea sau domiciliul forțat — relațiile privilegiate cu George Enescu nu au încetat. A fost întotdeauna prezent la seratele muzicale din casa maestrului de pe Calea Victoriei și chiar a zugrăvit una din aceste reuniuni într-un tablou care se află în prezent la muzeul Enescu. Corepondența dintre unchi și nepot, ca și foarte importante fotografii de familie au fost confiscate de Securitate în 1949, cu prilejul celei de a doua arestări a lui George Tomaziu.

Între 1934 și 1938 George Tomaziu face călătoriile de studii la Viena, München și Dresda, unde descoperă pe marii pictori expresioniști germani, și frecventează Festivalul de la Salzburg, de unde trimite cronicile muzicale.

Urmează Academia de Arte-Frumoase din București, fiind apreciat de profesorul său Francisc Sirato, primind diploma în 1937, apoi pleacă la Paris unde lucrează în atelierul lui André Lhote de-a lungul anilor 1938 și 1939. Prima expoziție personală o avusese deja în sala Mozart din București în anul 1935.

Încă de la începutul războiului, din 1941, hotărăște să susțină cauza democrațiilor occidentale și participă la grupul francez de rezistență, din care făceau parte Pierre Guiraud și Marcel Fontaine de la Institutul Francez din București. Este arestat în iunie 1944 și închis la Odoberști, apoi la închisoarea Malmaison în

București, amenințat să fie executat, dar în urma actului de la 23 august este eliberat. Își reîncepe activitatea artistică și expune la Fundația Dalles și la Căminul Artei. După ocuparea sovietică a României este din nou arestat, judecat într-un proces al legațiilor străine și condamnat, la 22 noiembrie 1950, pentru „înaltă trădare”, la 15 ani de muncă forțată. A trecut prin toate închisorile Gulag-ului românesc, infometat, umilit, torturat. A fost „grățiat” în 1963, la începutul așa numitei „destinderi” dar, un număr de ani i s-a refuzat intrarea în Uniunea Artiștilor Plastici. A putut expune de-abia în 1965, la două decenii de la ultima expozitie.

În 1963 părăsește România, datorită intervențiilor repetate ale guvernului britanic. Poposește un timp la Londra, apoi se stabilește la Paris, unde expune începând din 1972, ca și la Londra și Köln.

ACTIVITATEA lui George Tomaziu nu se reduce numai la pictură, el a executat și expresive desene, fiind un mare maestru al lăvăului și totodată unul din cei mai valorosi ilustratori de carte pe care i-a avut poporul român. *Crai de Curtea-Vechi* a lui Matei Caragiale rămîne și acum cea mai frumoasă însoțire plastică a unei scrieri, asemenea operelor iluminate în Occident, un Cervantes, un Stéphane Mallarmé, un Dino Buzzati.

Din nefericire, pentru activitatea sa în România înainte de război și din intervalul 1944—1948, nu avem la dispoziție materiale pentru prezentarea acestor etape, cu excepția inegalabilei înfăptuiri a *Crai de Curtea-Vechi*. Cartea a apărut în editura Coresi, condusă de asemenea de George Tomaziu, și ea merită o atenție deosebită, atât pentru frumusețea tipăriturii în sine, cât și pentru ilustrațiile care însoțesc proza înaltă a lui Matei Caragiale. Putem afirma că între copertile acestei cărți s-au întîlnit, în mod fericit, două mari personalități, luminindu-și reciproc creațiile. Și la George Tomaziu ca și la Matei Caragiale găsim strălucirea veche a comoriilor bizantine, povești care se torc în răsăritul culturii noastre, siluetele cavalerilor de legendă pe decorul vesnicilor trăsături lumestice și al virtuților zgomotoase, orgoliile heraldice și pretențiile ridicole, această mărime și decadență a amurului unui imperiu. George Tomaziu a interpretat pe Matei Caragiale ca pe ultimul mare scriitor bizantin și a conferit erorilor săi ascetismul și somptuozitatea trufășă mărturisite de chipurile de pe mozaic. Ilustrațiile sale într-o viziune modernă, expresionistă, reușesc să evocă ruitatea marmoreană a candorilor vinovate și scintilirea spiritului, odată cu acea a aurului și a pietrelor prețioase, bezna și singurii tălăntelor minjite de patimi, ceața nopților în care își duc viața cava-

lerii decadenți, umbra redespilă a morții.

UN SFERT DE SECOL desparte înfăptuirea acestei cărți miraculoase — *Crai de Curtea-Vechi* de Matei Caragiale cu ilustrații de G. Tomaziu — de activitatea pe care artistul evadat dintr-o țară comunistă, o va începe în Occident. Constatăm că în lucrări din 1971, George Tomaziu adoptă o tehnică ce îi permite să combine suprafețe compacte de culoare, culori emoționale, cu asocieri de puncte vii, după rețetele pointilliste. El zugrăvește trei versiuni cromatice diferite pe trei plăci de plexiglas, pe care le dispune pe un eșafodaj de lemn, încit tușele pure de culori care la pointillisti se aflau alăturate, pentru ca ele să se combene în ochii privitorului, realizîndu-se astfel valoarea intenționată de pictor, se asociază la exterior, prin faptul că cel ce privește traversează spontan cele trei plăci zugrăvite.

Constatăm, de asemenea, un contrast, pe care George Tomaziu îl va cultiva de-a lungul întregii vieți, între culorile transparente (în cazul de față galbenul auriu și vermillonul) și cele opace (violetul de prună mergînd pînă la vinețiiul norilor de ploaie). Totodată o confruntare între culorile calde traversînd ca fulgurațiile unor gânduri libere zăbrele dense, în culorile reci, ca ale unei închisori. Poate amintirile anilor de detenție simbolurile libertății: întoarcere care străbat grățiile de fier ale Gulag-ului totalitar. Oricum, nu este vorba de pointillismul clasic, deoarece un Seurat își propunea să realizeze, prin pulverizări și vibrații cromatice, forme desăvîrșite ale unui Poussin sau Ingres, pe cînd la George Tomaziu tușele apar puternice și, în perspectiva transparenței planurilor, implicate în rețele mai ample de culoare.

Către anul 1974, revenind la pictura pe un singur plan, George Tomaziu se extirpă suprealist, desigur după o viziune personală. În primul rînd nu este vorba de peisaje sau scene de interior spre a-si mărturisii trăirile, ca la Ernest Kirchner sau Edvard Munch (menționăm pe acești reprezentanți ai curentului, deoarece George Tomaziu s-a apropiat în primul rînd de ei prin fermitatea tonurilor), ci de Max Ernst și de colajele sale, George Tomaziu prezintă o asociație de fragmente, am putea spune reziduuri (unele chirurgicale), unite prin confruntarea a trei tonuri: albastru cu degradare celeste, un roz bătînd către movul cardinal și un galben pămîntiu. Frinturi de schelete și lanțuri rupte sînt depășite de un personaj strînat de incidente fantastice, converg către o fereastră deschisă, principiu al libertății, temeinic împlinită în memoria de fost detinut a lui George Tomaziu. Revin culorile din *Crai de Curtea-Vechi*, același roșu de vin vechi și același albastru bolnav, înveșmîntînd o altă alego-

PAVEL CHIIAIA

ria obiectuală. După scurta fază suprealistă care se încheie în anul '77, George Tomaziu își exprimă trăirea prin armonii ample, cu trăsături puternice de tușe verticale deasupra unor pete de culori contrastante, apoi între zone transparente și opace, pe un fond alb ca un ecran. O substanțializare de trăiri și expresii care depășesc măruntul și nesemnificativul, purificîndu-le. Apare cu evidentă detașarea de tot ce este greu, teluric, compartimental.

Această decantare este mărturisită cu mijloace de mare rafinament, deschizînd perspective complexe de cunoaștere pe care spectrul trebuie să le parcurgă invers pentru a surprinde amplitudinea și semnificația semnelor cromatice. Astfel cele patru anotimpuri înfățișate în ciclul din 1978 sînt confesiuni ale unor trăiri interioare.

Din aceeași epocă datează „Secretul”, tablou în care putem întrevădea procedeele de transpunere plastică a unei realități interioare, enunțate ca atare. În cazul de față este vorba de acele straturi succesive ale emoției, atunci cînd încerci deslușirea unei taine, o curiozitate tot mai aprinsă în preajma descifrării ei, amestecată cu sentimente contrarii — de pildă iritarea pentru plătirea în necunoscut și inconfortul în care se găsește rațiunea — și totodată înfățișat obiectul căutării (așa cum apare în conștiința celui ce și-l dorește), o inexistență stropită cu semne de realitate, cu supozii încerte.

În „Curcubeul”, departe de a ni se prezenta conturul obisnuitului semicerc, găsim doar o frontieră cromatică, verticală, din trei tonuri majore, separînd un cer nebulos, galben-vinețiu.

Este evident că dacă în perioada 1971—1978, George Tomaziu prezintă structuri policrome, traducînd un jurnal interior, începînd din 1981 el inițiază confruntări bicromatice pe tradiția lui Marc Rothko, dar fără delimitările geometrice ale acestuia, dînd glas unor dileme metafizice ample. Avem de-a face, stilistic vorbind, cu un expresionism abstract, dominantele oscilînd între un brun închis, încă mai întunecat de striuri, ca înfășurarea strînsă a unei draperii, alăturat unui roșu tot mai clar mergînd spre vermillon, și un vinețiu înnoirat lîngă un galben solar pur sau tanizat de perdeaua norilor.

Trebuie subliniat faptul că în ultimii doi ani ai existenței sale, în 1989 și 1990, George Tomaziu a urmărit să își noteze experiențele interioare nu prin libertatea spontană a tușelor de culoare ci dimpotrivă, delimitînd orchestrațiile prin contururi acuzate. Dominantele cromatice rămîn aceleași care l-au fascinat în tinerețe, roșul vinului vechi și roșu de catifea, albastru vinețiu și albastru ceresc, culorile care apar aprinse de lumină propriei sau întunecate de înfricoșătoare tenebre.

Ne apar interesante deși greu de decifrat pe plan psihologic, incidentele albe, mici triunghiuiri și patrulete, care bănuim că dau un consens, o uniformizare suprafețelor în care culorile transparente par a se disputa cu cele opace. Pot fi interpretate ca raze de lumină sau particole de adevăr transcendent traversînd realități oarecare, o lume fără repere spirituale.

Tot în anul 1990 George Tomaziu illustrează cu o serie de acvarele volumul poemelor lui Mihai Eminescu, alese de Alexandru Ciorănescu, publicat de Fundația culturală românească din Madrid, realizare deosebită datorită exilului românesc și cititorilor din țară de către întemeietorul fundației, Aurelio Răuță.

Pentru fiecare ilustrație George Tomaziu folosește o singură culoare într-un joc rafinat de nuanțe, mergînd de la obscurizarea lor completă, apropiată de negru, pînă la o estompare transparentă. De data aceasta ne apar contururi figurative dar, în mod paradoxal obiectele și ființele se definesc mai degrabă prin imaterialitatea decît prin consistența lor. Versurile alese vădese stările de suflet ale lui Eminescu retrăite de către Tomaziu. Astfel, „Poetul” se află neobisnuit de singur, într-un peisaj evocator, de un vinețiu trecînd de la valoarea cea mai închisă la transparența celei.

„Luceafărul” se pierde într-o revărsare albă, ca un fulger fracturat de moliciunea penelului, o strălucire încremenită pe un cer tintit în stele, în „Si oare tot n-ai înțeles”, poetul abătut zace lîngă trunchiul unui copac, tot decorul sfîrșind în oglinda netulburată a mării. Puternic contrast între coloana rigidă a copacului, cu tușe de valori opace și elementul transparent din aceeași culoare.

Pavel Chihai

MIC DICȚIONAR

COMUNICAT. Trăim o epocă în care maniera de prezentare a faptelor contează înfinit mai mult decît faptele înseși. Nici o surpriză: **mass media** s-au însărcinat de mult să gîndească în locul nostru, scutindu-ne de această plictisitoare obligație. Nu-i de mirare, deci, că rezultatele alegerilor locale de la 9 februarie au contat mai puțin decît modul în care au fost anunțate. Joia următoare primului tur de scrutin, la începutul după-amiezii, conducerea partidului celui mai interesat în rezultatele electorale convoca — la elegantul său sediu din Aleea Modrojan — pe toți jurnaliștii fideli. După laborioase exerciții verbale, era citit participanților un comunicat de presă, o magică grupare de cuvinte menită să lumineze pe cei interesați:

«La 9 februarie au avut loc primele alegeri locale democratice din România. Din cauza unor viscole intermitente abătute selectiv asupra părții de Vest și de Nord a țării noastre, o bună parte a alegătorilor nu s-au putut prezenta la vot, mai ales la Timișoara. Afectate au fost, din păcate, mai ales persoanele în vîrstă, înzestrate cu experiență politică și cu discernămint, care — datorită faptului că au votat atât de mult în ultimii patruzeci de ani — știau perfect cu cine să voteze. În alte zone ale țării, cum ar fi Dobrogea și Sudul Munteniei, căldura (excesivă pentru această perioadă a anului) a avut același trist efect. Drept urmare, s-au prezentat la vot mai ales tineri lipsiți de experiență, ușor influențabili de forțe politice destabilizatoare.

Corectitudinea absolută a scrutinului a putut fi constatată de persoane imparțiale, de observatori străini. Aproximativ 50 de experimențai arbitri internaționali, provenind din peste 20 de țări, au ținut sub focul vigilenței lor cele 14900 de centre de votare din țară. Concluziile lor sînt perfect convergente: nu s-a semnalat nici o neregularitate sau falsificare a rezultatelor.

După primele date, FSN a obținut un succes covîșitor și binemeritat. Conform rezultatelor de care dispunem pînă la ora actuală, au fost aleși din primul tur de scrutin primarii a

aproximativ 700 de localități; dintre acestea, 560 aparțin FSN; numărul comunelor ce au înclinat spre alte formațiuni politice rămîne insignifiant. Aghezmulești, Apăraia, Apucata de Sus, Apucata de Jos, Asurzeni, Atîrnații din Vale etc. — iată în ordine alfabetică primele dintre cele 560 de localități cu primari FSN. Nu are rost să reproducem lista completă, ea cuprinde prea multe pagini. În alte cîteva localități, puține la număr (București, Arad, Brașov, Cluj, Iași), va fi nevoie însă de un nou tur de scrutin. În multe dintre cele aproape 600 de localități unde au fost desemnați primari FSN, s-a întîmplat ca noii primari să fie tot vechii primari: încă o dovadă a înțelepciunii satului românesc, încă o dovadă că „pariul cu agricultura a fost cîștigat” și că, vorba poetului, veșnicia tot acolo s-a născut.

O mențiune specială merită Televiziunea Română care, cu exemplară dexteritate, a oferit publicului date pe cit de sigure, pe atît de patriotice orientate privind rezultatele alegerilor. Pătruns de un înalt profesionalism, Departamentul Actualități din această instituție a reușit să se rețină cu bărbăție și să nu comunice nici un fel de cifre concrete, ce s-ar fi putut dovedi ulterior amendabile; chiar și atunci cînd toate radiourile europene și africane anunțaseră deja mii și mii de așa-zise „rezultate parțiale”, TVR a rămas de neclintit: parcă de rezultate parțiale îi pasă publicului român? Marea masă a locuitorilor acestei țări se află în așteptarea, demnă și calmă, a rezultatelor definitive și oficiale, ce ne vor fi comunicate de Comisia Electorală Centrală. Care Comisie tratează cu disprețul cuvenit publicitatea ieftină a unor cifre precise, dovedind, dacă mai era nevoie, în chip strălucit, că între rezultatele oficiale definitive și cele parțiale poate să nu existe nici un fel de legătură.

Recunoștința noastră se îndreaptă și către sîrgincioasa Comisie Electorală Centrală, ce a lucrat cu Televiziunea Română într-un tandem perfect. În fond, nici o lege n-o obligă să facă publice rezultatele alegerilor: ele puteau rămîne confidentiale sau

comunicate, eventual, guvernului. Dînd dovadă de exemplară responsabilitate și de o impresionantă forță de muncă, Comisia și-a stabilit un principiu ferm: ea nu anunță nici un rezultat pînă nu l-a verificat, reverificat și ameliorat. În acest fel, datele devin publice lent, dar sigur. Constatăm în continuare pe abnegația și patriotismul membrilor Comisiei, le urăm energia și puterea de muncă necesare pentru ca, printr-o fericită coincidență, sărbătoarea Cuviosului Maxim Mărturisitorul (prăznuire la 13 august) să coincidă cu comunicarea rezultatelor definitive ale alegerilor locale».

În sală s-a așternut o tăcere semănînd a recul-gere. Toată lumea pare pătrunsă de însemnătatea momentului. Doar o voce cam nesigură riscă o întrebare timidă:

— Si cum vom anunța, de exemplu, că, în marile orașe, Convenția a obținut trei milioane de voturi și FSN doar un milion șapte sute de mii?

— Simplu: în primul rînd, vă veți feri de cifre ca de dracu'. Iar dacă totuși veți fi obligați să semnalati o asemenea situație, o veți face prin perifraze.

— Cum adică?

— Nu vă dați seama? FSN — un milion șapte sute de mii și Convenția trei milioane — asta nu se poate spune pe sleau, face proastă impresie. Și atunci, de exemplu, veți anunța că...

Notăți, vă rog: „În marile orașe, s-au resimțit — ca în toate democrațiile din lume — uzura celor doi ani și ceva de guvernare, precum și dificultățile tranziției. Totuși, FSN a obținut un strălucit loc doi, o medalie de argint, pentru a ne exprima în spiritul Olimpiadei. În schimb, Convenția Democratică (grupare amorfă și eterogenă de forțe politice, mergînd de la intelectuali dubioși și naționalitarăniști pînă la extremiști maghiari) a trebuit să se mulțumească, printre marile grupări politice, cu un rușinos loc penultim”. Ați înțeles?

Mihai Zamfir

Un mare romanist, un remarcabil „românist“

PROFESORUL Klaus Heitmann, căruia Universitatea din București a avut recent privilegiul să-i confere diploma de Doctor Honoris Causa, e unul dintre romanistii de seamă ai Germaniei contemporane. Printre lucrările sale se numără zeci de studii și comunicări științifice de cel mai înalt interes, precum și cercetări de referință în domeniul italianistic (Fortuna und Virtus. Eine Studie zu Petrarca's Lebensweisheit, Köln/Graz, Böhlau, 1958) și domeniul francez (Der Immoralismus — Prozess gegen die französische Literatur im 19. Jahrhundert, Bad-Homburg, Gehlen, 1970; Der französische Realismus von Stendhal bis Flaubert, Wiesbaden, Athenäum, 1979 etc.).

Ca „românist“, cunoscându-ne limba

— V-aș ruga să recapitulați drumul carierei Dumneavoastră. Să ne spuneți, de pildă, ce profesori v-au influențat formarea, de ce v-ați ales ca domeniu de specializare romanistica, în ce împrejurări ați început să vă ocupați de românistică? Și, în fine, dacă, acum, vi s-ar oferi șansa de a începe studiile, ați merge pe același drum?

— În perioada 1950–1955 am studiat romanistica, istoria și filologia clasică la Universitățile din Köln și Freiburg. În 1953–1954 am petrecut zece luni în Italia ca bursier (SCUOLA NORMALE SUPERIORE din Pisa, echivalent al lui ECOLE NORMALE SUPERIEURE din Paris). La Freiburg am obținut titlul de Doctor în filozofie cu o disertație despre scrierile latinești ale lui Petrarca (apărută în 1953 sub titlul Fortuna und Virtus. Eine Studie zu Petrarca's Lebensweisheit — „Fortuna și Virtutea. Un studiu asupra filozofiei vieții la Petrarca“). Îndrumătorul meu în decursul pregătirii lucrării a fost Hugo Friedrich a cărui influență s-a dovedit a fi decisivă pentru formația mea de romanist. Teoria și cercetarea lui Friedrich vizau aproape exclusiv marile figuri și fenomene, clasice, ale literaturii romane. Deși am fost puternic marcat de personalitatea sa, preluându-i o parte din preferințe (de exemplu, interesul special pentru romanul francez al sec. al XIX-lea, despre care am scris și eu un studiu ca o paralelă la capodopera lui Friedrich *Drei Klassiker des französischen Romans* — „Trei clasici ai romanului francez“), totuși, încă student fiind, mi-am căutat calea proprie, interesându-mă de „zonele periferice“ ale literaturii romane. Acestea nici nu erau luate în seamă de Friedrich și nu figurau nici în programa studiilor de romanistică de la Freiburg. Ca student, am fost în multe privințe un autodidact. În felul acesta am studiat limba și literatura veche provenențială, respectiv poezia trubadurilor. La fel, s-a întâmplat și cu limba română, pe care am început s-o învăț în 1953 cu ajutorul manualului *30 Studden Rumänisch für Anfänger* — „Româna pentru începători în 30 de ore“ de dr. E. Lange-Kowa (elevul lingvistului Ernst Gamillscheg; meritele lui Lange-Kowa, mare prieten și cunosător al României și al limbii române, nu au fost niciodată apreciate datorită împrejurărilor istorice). În prima jumătate a anilor cincizeci, când războiul rece atinsese un punct culminant, în ochii străinătății și pentru cercetarea romanistică din Germania federală România reprezenta o țară îndepărtată și inaccesibilă, o „terra incognita“. Tocmai de aceea am fost tentat să mă informez despre Estul îndepărtat al spațiului cultural românesc. Pe măsură ce sporeau preocupările mele legate de acest domeniu, pe măsură ce aprofundam și îmbogățindu-mi limba, cunoscteam literatura, mi se întârea convingerea că această „terra incog-

la perfecție, citindu-ne cărțile, împrietenindu-se cu mulți dintre noi, profesorul Heitmann s-a identificat cu valorile, dar și cu necazurile și aspirațiile noastre. A știut să facă din catredra sa de la Heidelberg, unde l-a asociat încă de mult pe criticul S. Damian, un centru de studii românești cu o vastă arie de tradiție, la care e invitat în decursul vremii pe mulți dintre scriitorii și cărturarii noștri de frunte.

În 34 de ani de cercetări dedicate problemelor românești, care au debutat în 1956 cu o dăru de seamă sintetică asupra controverselor privind limba română literară, profesorul Heitmann a publicat câteva zeci de articole și studii în materie. Dintre acestea un loc aparte îl ocupă magistrala lucrare de imagologie *Das Rumänenbild im deutschen Sprachraum, 1775–1918*, Köln/Wien, Böhlau, 1985 (care urmează să apară în curând și la noi). Printre celelalte contribuții, menționez studiul despre dezbaterile în jurul specificului național în cultura română (peste 60 pagini!), gândirea politică a lui Eminescu, opera lui Sextil Pușcariu etc. Deosebit de prețioase îmi par și articolele de demascare a conceptului de „limbă“ moldovenească, scrise înainte de 1989, când chestiunea era pur și simplu tabuizată la noi.

În răstimpul celor citorva zile petrecute la București, în noiembrie trecut, cu prilejul acordării titlului de Doctor Honoris Causa, i-am pus câteva întrebări profesorului Heitmann în dorința de a afla mai multe despre formația, preocupările, activitatea și idealurile sale. Răspunsurile mi-au parvenit nu de mult. Ele sînt limpezi, sincere, exacte, lucide, fără ifose și vorbe mari, neîncercînd să se adapteze gusturilor efemere ale zilei, dar nici să le sfideze. Ele profilează imaginea atănată a unui savant autentic, legat din marea tradiție a filologiei germane, care ne onorează prin prietenia lui devotată, de o cuceritoare cordialitate.

nita“ merită din plin întreaga strădanie. Ea putea să stîrnească interesul romanistilor nu mai puțin decît regiunile care, prin circumstanțe istorice mai favorabile, atrăgeau atenția în mod tradițional. În disciplina mea, romanistica, profesorul și cercetătorul trebuie să-și aleagă pentru studiu două „mari“ limbi și literaturi romane. În cazul meu acestea au fost și sînt franceza și italiana. Sînt fericit că pot spune, acum, după trecerea mai multor decenii, că, pe lângă aceste îndatoriri, am reușit să mă ocup în continuare și de română. De asemenea, mi-am dedicat o bună parte din activitatea mea de cercetare acestui sector al României. Am socotit însă că nu ar fi prea înțelept să-mi aleg niște teme care puteau fi tratate mult mai bine și mai competent de criticii și istoricii literari români. În aceeași măsură, ar fi constituit o eroare încercarea de a face concurență colegilor ce activau în țară. Am preferat prin urmare să mă aplec asupra unor probleme care puteau fi mai curînd și mai lesne tratate în Vest decît în România, cum ar fi: pe de o parte, teme socotite „tabu“ sub dictatura comunistă (Basarabia, Transnistria, Eminescu — publicist politic, „reconsiderat“ în ultima perioadă a epocii Ceaușescu, Carol I și Carmen Sylva...); pe de altă parte, teme a căror documentare era mai curînd posibilă în bibliotecile germane decît în cele românești (acest lucru a fost valabil mai cu seapentru cartea mea *Das Rumänenbild im deutschen Sprachraum 1775–1918* — „Imaginea României în spațiul de limbă germană între 1775 și 1918“). În rest, principală mea preocupare ca „românist“ s-a îndreptat mereu înspre relațiile germano-române, în general, despre care este vorba și în culegerea publicată sub titlul *Rumänisch-deutsche Interferenzen* (1986) — „Interferențe româno-germane“.

— În ceea ce privește întrebarea: dacă trebuind s-o iau de la început, as merge „pe același drum“ (în rom. în text, n. tr.)? pot să răspund direct: Da. Și aceasta, în ciuda regretelor constante de-a fi fost nevoit să abandonez o parte din studiile mele, și anume „filologia clasică“. Cred că am avut parte, ca latinist și elenist, de o formație solidă. Dacă ar fi să-i amintesc pe profesorii care m-au marcat, aș putea să indic în afară de Hugo Friedrich, o seamă de cercetători ale căror lucrări, problematizări și metode m-au fascinat cel puțin la fel de mult ca mentorul meu din Freiburg. Este vorba de citiva clasiști, învățați italieni, pe care am avut șansa să-i întâlnesc pe cînd eram student la Pisa. Doi sau trei dintre ei îmi vin în minte cu sentimentul că aș fi putut fi la fel de bine și elevul lor.

— Care e locul științelor literare în învățămîntul umanist? Socotiti că trebuie revizuite programa, metodele, organizarea? În ce sens? Experiența Dvs. didactică recomandă mai multă practică a tex-

Sonele.

Vorbește-ncet

Vorbește-ncet, urmează înainte
Cu glasul tău, izvor de mîngiere,
Căci vorba ta-i ca lamura de miere
Și înțelesul ei e precuminte.

Să pot să te privesc încet — n-aș cere
Nimica alta, scumpe inger sfinte,
Cînd ochii tăi îmi spun fără cuvinte
S-arată miă, dragoste, durere.

Tu, idol scump și dulcea mea lumină,
Rămii în brațul meu întotdeauna
Căci numai ție al meu suflet se închină

Vorbește-ncet, privește-mă într-una...
De chipul tău viața mea e plină:
Peți mi-nuși, ca tine nu-i nîcuna.

ÎNTRU bucurie și durere, lirica iubirii are la Eminescu tendințe înfățișări a căror tipologie ar trebui mai sistematic studiată. Vorbește-ncet se situează în zona cea mai senină și totodată mai ferventă, în poezia unei patimi împlinite, dar și în setea unei împliniri eterne, uitată de-o minune, alinată de o îndurare, prosternată unui idol iubitor, iluminată de lumina lui fără pereche.

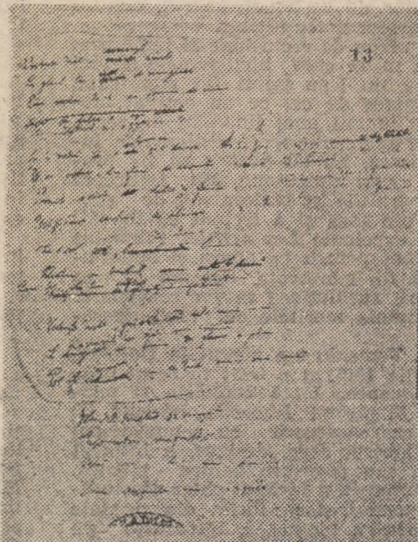
telor, mai multă teorie, mai multă istorie literară?

— Referitor la o „revizuire“ (în rom. în text, n. tr.) a programei, a metodelor și a formelor de organizare mă pot pronunța firește numai în direcția disciplinării pe care o reprezintă. În această privință, am impresia că vastitatea domeniului romanisticii, așa cum s-a constituit în spațiul de limbă germană încă de la începutul secolului al XIX-lea, nu mai poate fi susținută în fața tendințelor actuale tot mai accentuate de specializare. Mai devreme sau mai tîrziu se va ajunge și la noi la o împărțire pe catedre de hispanistică, italianistică, galoromanistică etc. Și atunci va trebui să existe cel puțin la unele universități și profesori de românistică.

În privința studiului, s-ar putea propune o comprimare a programei pentru a obține o scurtare a duratei studiilor, care în Germania, pentru specialitatea de lingvistică și știință literară, este mult prea mare. Altfel: „mai multă practică a textelor“ (în rom. în text, n. tr.) Da!! Asta înainte de toate. În primul rînd e nevoie de o familiarizare cu literatura, abia după aceea (s.a.) (și realmente numai pe acest temel) trebuie să avansăm către discuții teoretice. Iar teoria să se facă mereu numai (s.a.) printr-o continuă aplicare concretă la texte. Dezbaterile teoretice abstracte, practicate frecvent și la noi, seamănă uneori cu încercarea de-a învăța înotul pe uscat.

Dacă ar fi să-mi precizez poziția în cadrul tendințelor actuale ale teoriei literare, aș afirma că mă numără printre susținătorii „neoliterarismului“, așa cum, în prezent, este foarte răspîndit în Germania de Vest (după opinia unor observatori ar reprezenta chiar curentul dominant). În conexiune cu acesta este interesul meu deosebit pentru „histoire des mentalités“. Pentru mine istoria literaturii se află într-o relație intimă cu istoria generală (politică, socială). În opoziție cu „deconstructivismul“, eu mă consider așa-zicînd printre „reconstructivisti“. Am o atracție specială pentru pozitivism. Aceasta este o noțiune pe care, în răspăr, cu o anumită valorizare tradițională, o întrebunțez într-un mod neutru. Numesc „pozitivism“ utilizarea datelor faptice care trebuie să fie mai întîi bine puse la punct înainte de a începe să teoretizăm și să speculăm asupra unei opere literare. Inclinația către studii variantele de text, al aparatului critic și al elaborării comentariilor este probabil consecința formației mele de clasicist. Vreau să mai adaug în acest context că revista *Manuscriptum* este pentru mine una dintre cele mai interesante periodice ale științei literare românești. În favoarea mult ironizatului pozitivism s-ar putea spune că îl reprezintă o excelență formă de apărare împotriva diletanțismului.

— Mi s-a părut că observ la Dv. o anumită reticență în privința participării la congrese comparatiste: e o reținere circumstanțială sau programatică? Credeți că post-structuralismul a adus o anumită reevaluare a istoriei literare? Ce fel de istorie literară vi se pare necesară azi? Există „modele“ pe care le recomandați studenților Dv.? Considerați că prin tendința sa încă manifestă spre eurocentrism comparatismul actual traversează o criză? De ce „imagologia“?

Prezența celei iubite e făcută numai din priviri și din îndelung șoptite, murmurate vorbe: cuvinte întărite de priviri fără cuvinte. Iar glasul celui-lalt este însuși glasul sonetului, un glas mișcat și adînc, plin de o tandrețe altă de rară în poezia lui.

De fapt poemul trebuie citit ca pe o mîngiere de iubire făcută din cuvinte și din ritmuri, intensă pînă la a dăinui, ca muzică, dincolo de cuvinte și de ritmuri.

— Este adevărat că nu am participat la congresele de comparatistică. Explicația poate fi înlesnită de faptul că iau parte în general foarte rar la congrese, iar la congresele-mamut de 50 sau 100 de participanți niciodată. Timpul pe care ar trebui să-l consacru acestora, prefer să-l petrec retras și în liniște, la masa de lucru. Este pur și simplu o chestiune de temperament!

În ceea ce privește comparatistica, ca disciplină, nutresc pentru ea o deosebită simpatie. Ea se manifestă mai ales în legătură cu o ramură a comparatisticii care în ultimii ani crește tot mai mult în importanță pe plan internațional: mă refer la imagologie (care, de altfel, sluiește și ca verigă de legătură între teoria literaturii și domeniile limitrofe, precum sociologia și istoria mentalităților).

— Într-o căldorie recentă în Statele Unite am constatat că medităle universitare erau frămîntate de o acerbă dispută în jurul „canonului“. Anume, criticii radicali considerau că normele erigate în „curriculum“ reprezintă transpunerea în valori universale a unor categorizări și distincții proprii culturii occidentale, Minoritarii și marginalizați (negri, hispanici, feministe) postulau un „alt“ corpus al valorilor clasice (în care de pildă să dispară Goethe ori Tolstoi, dar să fie incluși afro-asiatici etc.). Între relativismul cultural care duce la anarhie și dogmatismul unui clasicism intangibil credeți că există o cale rezonabilă?

— Întrebarea îmi oferă un bun prilej ca să mă delimitez de anumite fenomene care sînt la ordinea zilei în multe universități de peste ocean și pe care eu le socotesc niște rătăcirii. Între acestea se află și așa-numitul „deconstructivism“ (I art de dire n'importe quoi et le contraire à propos d'un texte — „arta de a spune indiferent ce și contrariul său referitor la un text“, astfel l-aș caracteriza). El nu are nimic comun cu reprezentările mele despre știință sau măcar cu „le sens comun“ (simțul comun) și lasă cîmp liber diletanțismului naiv și ignorant. Nu mă fereșc să recunosc că nu cred în „moartea subiectului“ sau în „tirania semnificativității“. Pe Derrida îl consider, în ciuda convingerilor sale fundamentale (nici nu ar fi trebuit să le aibă, dacă ar fi fost consecvent cu el însuși!) pe care nu le împărtășesc, un filozof ce merită să fie luat în serios; pe Lacan îl consider, dimpotrivă, un șarlatan. De asemenea, mă recunosc ca fiind un adept al „logocentrismului“ și al „eurocentrismului“. Tot ceea ce omenirea a avut de cîștigat în ordinea spiritului, a moralei sau a civilizației este, în linii mari, o realizare europeană. Măstăritura pe care o poartă Europa trebuie întreținută și dusă mai departe, în deplină responsabilitate. Bineînțeles că și culturile naționale ale celorlalte continente trebuie luate în considerare în mult mai însemnată măsură decît a fost cazul în epocile trecute. Ele au dreptul să fie promovate și dezvoltate. Dar nu prin desconsiderarea unor valori elaborate în Europa timp de două milenii și jumătate. Recunoașterea a ceea ce au produs culturile tribale sau sud-americane, care nu cunosc scrisul (să zicem în domeniul artelor plastice) nu trebuie să conducă la egalitarism sau la un relativism nivelator.

Paul Cornea

O provocare adresată criticii

IMEDIAT după moartea prozatorului s-a putut vedea că, în scurtă lui viață, Sorin Titel reușise să dea romanelor sale acea succesiune organică proprie operei, în înțelesul pe care receptarea critică îl dă cuvintului, de evoluție coerentă bazată pe un proiect clar al scriitorului. Constatarea este prea însemnată ca ea să nu modifice substanțial tipul de lectură a cărților lui. Citindu-le în sens invers, de la *Melancolie*, romanul postum impresionant prin premoniții, la *Copacul*, volumul de debut anexat inițial la capitolul realismului convențional, se dovedește că inadvertențele erau de fapt metodă, procedură firească. Diagnosticul valorice își pierde din siguranță și deciziile tranșante trebuie amânate. Zig-zagul succesiunii, în jocul de sus-jos (*Copacul* — 1963, *Valsuri nobile și sentimentale* — 1967, *Dejunul pe iarbă* — 1968, *Noaptea inocenților* — 1970 și *Lunga călătorie a prizonierului* — 1971), devine cel puțin discutabil. În cazul lui Sorin Titel formulele romanești au fost prea ușor concediate cu satisfacția rapidei identificări: parabolă beckettiană, absurdul lui Camus, Noul Roman Francez, Faulkner, realismul cotidianului. Nu tentația modernității — și ea probată, cum s-a spus, în direcții divergente —, nici supralicitarea formulei în dezavantajul conținutului, pentru că acestea ar fi apanajul căutărilor, ci mai curând intenție constituită ca plurivocitate. Să nu se înțeleagă greșit: ar fi desigur o exagerare să-i negăm lui Sorin Titel o modificare în sens evolutiv pe parcurs și doar un panegiric inutil ar uniformiza întreaga operă pentru a preveni orice reproș. Urmărind însă receptarea critică a romanului lui și mai ales diversitatea reproșurilor, nu poți evita impresia că ceva scapă, un detaliu de structură ambițios în subtilitatea lui.

Compartimentarea creației în cele trei zone (epoca de tinerete, marcată de gustul pentru experiment, eseurile critice și marile romane *Tara îndepărtată*, *Pasărea și umbra*, *Femeie, iată fiul tău*, *Clipa cea repede*, constituite într-un ciclu a cărui notorietate aproape riscă să devină un dezavantaj pentru celelalte cărți) este validă și folositoare. Desi ea e la îndemână, poate chiar facilă pentru unii, se pare că de această împărțire nu s-a ținut seama decât în preambulele informative ale studiilor dedicate lui Sorin Titel, adică acolo unde oferi cu aproximativă neutralitate și politete regulile jocului, păstrându-ți spiritul și conștiința pentru ce urmează. Fără să îl ignore (nici nu ar fi fost posibil de altfel), critica a avut vago tendință de a-l cerceta pe scurt, îndreptându-se cu grabă spre literatura mai direct implicată, mai receptivă la oferta realității actuale, sau poate mai evident implicată și receptivă. O destul de sumară terminologie critică (desfășurată asupra condiției umane, procedeul „esențializării”) și ceterle preiudecăți legate de performanțele scriiturii — iată ce însoțesc astăzi mai ales romanele din prima perioadă. După eseurile cuprinse în volumul *Pasiunea lecturii* (1976), vocea autorului e mai fermă, decisă parcă să atragă atenția asupra intenției. „Lucrurile fundamentale” se află de fapt în cotidian,

în ceea ce pare minor sau derizoriu, în evenimentele (sau doar întâmplările) din viața zilnică a unor țărani bănățeni. Eseurile lui Sorin Titel au o însemnatate prea puțin recunoscută din păcate. Nu numai că sint răspunzătoare pentru aprecierea romanelor ulterioare, mai coerentă și mai pertinentă chiar, dar ideea centrală a volumului este tocmai acel ambițios detaliu de structură — nerelevat sau poate doar neanalizat încă. Originală nu este (T. S. Eliot fiindu-i părintele), însă esențială da. Scriitorul modern este mai înțeles decât mai presus de orice indoială fiind — după opinia aceluiași critic — nocivă cărții.

O „societate verbală” este organizată pe alte principii decât cea bazată pe „vocea interioară” a scriitorului. Nu există originalitate, ci imprumutat, pentru că orice operă este un mare pariu cu cultura. Așa stind lucrurile, nu putem accepta reproșul lui Valeriu Cristea după care am avea de-a face cu un soi de „literatură apocrifă”, influența perfidă a lui Kafka (asezată mai presus de orice indoială) fiind — după opinia aceluiași critic — nocivă cărții.

CĂ Lunga călătorie a prizonierului e o parabolă (fie ea kafkiană, beckettiană sau camusiană) nimeni nu pare să nu fi observat. Un prizonier însoțit de doi gardieni străbate un drum fără sfârșit — căci este fără țintă — lăspășirea pedepsei devenind până la urmă tocmai săvârșirea acestei călătorii. Chiar și acceptând marea nedeterminare, favorabilă mai multor interpretări — o parabolă tot se vrea explicată, tradusă în cei doi termeni ai ei. Prizonierul cui și de ce? Întrebări pe care cartea le formulează doar ca să le probeze imortalitatea. „O greșală, o mare greșală”, răspunde captivul când e întrebat de ce e închis. Într-adevăr, împrejurările sint similare celor din *Procesul*: „Poți să le spui de o mie de ori că ești nevinovat, că ei tot nu te cred”. După condamnare, prizonierul se îndreaptă către un soi de Purgatoriu al victimelor, al celor izbăviți de păcatele lumii în care au trăit prin propria nevinovăție, atât de odioasă celor cu inocentul statut de nu încă victimă — lași — închizitorii, călăii. Cei rămași — sint aproape invidioși pe prizonier, temători că adevărul despre ei nu se va afla dincolo, printre ceilalți captivi. Dacă începutul e evident kafkian, nu mai puțin adevărat este că pe parcurs romanul se modifică substanțial. Inițial, raportul stăpîn-sclav este principala miză a cărții, accentuat cu premeditare prin diverse analize la care este supus. Materia epică se bazează pe un veritabil partai de gesturi, cuvinte, stări, atitudini, profiluri morale, până și portrete fizice. Totul devine pretext pentru a relua și nuanța opoziția dintre prizonier și gardieni: civilizația lor — a jocurilor crude, subtile — semnul unei perversiuni a minții și a sentimentelor (se joacă de-a popicele lovindu-se cu pietre până când singele scurs pe chip îl orbeste — gardianul oferindu-se ca model pentru prizonierul cel slab și fricos) întinsele umanitatea lui — suferință și iubire cristică.

Diferențele dintre prizonier și însoțitori se nivelează în momentul cînd înțelegem (și personajele la rîndul lor) că nici unul dintre ei nu ar exista de unul singur. Această jalnică treime (într-o cronică franțuzească la traducerea datorată fiicei lui Eugen Ionescu, chiar apărarea comparația cu cei trei magi călători) realizează inutilitatea întrebărilor pomenite. Nu mai are nici o importanță cine sau de ce e prizonier, nici nu se mai știe exact, contează doar că toți trei trebuie să străbată drumul, nimeni nu are voie să moară.

Anonimatul personajelor provine din plasarea lor relațională: un gardian își are rostul doar însoțind un prizonier, după cum nu poți fi prizonier fără gardieni. Absurdul constă în obsesia acestei înțelegeri relaționale, reductibilă în ultimă instanță la raportul individ-grup, mai vechi preocupare a lui Sorin Titel. În *Tineretea lui Ado*, personajul principal are această amară revelație: „Sînt asemenea lor și această constatare îi determină să-mi ierte totul și să mă iubească”. Asta înseamnă iubire pentru cei trei călători. Similitudinea dintre ei merge pînă la identificare, deci a ucide ar echivala cu o sinucidere, a evada înseamnă a fugi de tine. Absurdul suprapunerii le anulează biografiile. Fotografia unei femei stîrsește incertitudinile: a cui nevastă este? cine a avut copii? citi? cînd? Își transferă unul altuia familiile și chiar înțeleg trecutul, la început din generoasă iubire, dar apoi din reală nesigurantă. Jocul memoriei cu imaginația e duplicitar pînă la nebunie. Prizonier nu e doar unul ci toți trei, condamnați la o oribilă solidaritate într-o nesfîrșită călătorie. Poziția lor în mers este revelatoare: își schimbă alternativ locurile și fiecare este obligat să meargă la rîndul lui în mijloc, de unde nu mai poate vedea nimic în jur, strivit mereu de ceilalți doi, prins într-o pătîmasă discuție pe deasupra lui.

ROMANUL are două părți, prima scrisă la persoana a treia, din punctul de vedere al prizonierului, a doua la persoana întâi, dintr-o perspectivă nedefinită, căci rolurile s-au amestecat. Mai importantă decît identificarea prin instanțierea la persoana întâi este însă diferența timpurilor verbale, transformarea trecutului în prezent. În *Pasiunea lecturii* Sorin Titel observă importanța timpurilor verbale: în vreme ce trecutul e confortabil pentru cititor (totul s-a petrecut deja, scriitorul știe clar cum au stat lucrurile, deci trebuie să fie și un sfîrșit), prezentul aduce neliniște și nesigurantă, tensiunea indecidabilului. Totul se desfășoară acum, într-un timp echivalent cu timpul lecturii și experimentăm valmășagul de acuzații, percepții fragmentare, nonsemnificante pentru că nu e vreme să le interpretăm, dar mai ales panica prelungerii, a celui fără de sfîrșit. Astfel se explică ultimele secvențe ale cărții — aditii de înregistrări ale spațiului exterior și interior în totală confuzie a bolii și coizării, cînd atenția nu se mai poate fixa decît pe obiectul torturii: mersul, pașii în succesiunea mecanică sau elegantă sau trudită sau oricum altfel. Omul se retrage în picioare,

printr-o perfectă ironie a principiului activ sau evolutiv. Locurile desfășurării călătoriei nici nu au importanță. Ele sînt voit clasicul decor al noroiului, apelor revărsate, cenușii drumurilor incinse și zăpezilor care fac să putrezească hainele. Nu spațiul, ci timpul contează, în nebulnitoarea lui reiterare. Scurgerea timpului se accelerează și, odată cu ea, percepția: în iureșul acesta nu mai ai cînd să gîndești. În chip parodic, gîndirea înseamnă înșiruire de dorințe minore („vreau să fac o baie caldă, vreau o cămașă curată, și o cravată roșie cu buline albe, vreau un ceas cu cui care să mă trezească în fiecare dimineață”). Gîndire stimulantă, care îți face „poftă de mîncare”.

Un final este o expresie a ordinii, a organizării care urmărește o derulare știind căre se îndreaptă și unde se va opri. Lunga călătorie a prizonierului nu cunoaște sfîrșit tocmai pentru că ea este iscată de absurdul manifestat ca dezordine, disoluție, dezagregare. Cartea se termină cu o nouă lansare în sufoantul plan temporal al nesfîrșitului, cu un nou adverb „cînd”. Nu un final deschis de tip Eco, căci lipsa finalului e tema cărții.

Am lăsat cu bună știință la urmă un aspect însemnat al romanului. Monstruoasa călătorie este întreruptă cînd și cînd de apariția unei femei, niciodată aceeași. Mama — figura obsedantă pentru Sorin Titel — apare cînd și cînd în calea celor trei, Coplesită de suferință sau cufundată într-o liniște complice, gestul cu care îi întîmpină (degetul arătător dus la buze) cere mereu discreție, tăcere. Aici aflăm poate legătura cea mai serioasă a cărții cu celelalte romane ale lui Sorin Titel: aceeași Mamă — suverana calmă și înțeleaptă a lumii unde trăiește, singura care înțelege ce se întîmplă, singura care ar putea ști cum și cînd se va sfîrși călătoria. Inevitabil e gîndul la adevărata mamă (care primea flori în fiecare zi) și mai ales la tristetea ei de la sfîrșitul călătoriei lui Sorin Titel.

Andreea Deciu

PREPELEAC

Plăcerile garnizoanei (IV)

— Mesajul rusoaicei —

ERA o zi antipatică, pustie, cu un ger sec. În sala de comandă focul continua să ardă înțreținut de Miklos, ordonanta comandorului. Godinul înalt, argintiu, se înroșise la bază. Pe el suliera ușor ceainicul mare, roșu scoțind pe cioc un abur subtil. Anchetatorul român trecu la interogarea „spioanei”. Aceasta, după cuvîntul binevoitor al maiorului german, se mai liniștise. Crăsnaru plecase salutînd sala cu dezinvoltură. Avea de pilotat pînă la București un *Aveheim* polonez, fabricatie engleză: unul din bombardierele refugiate în România după 1939. Nu uitase, lipindu-și călcîiele, moale, cu un fel de parodie de elegantă ofiterescă, să mai adauge cîteva considerente personale. Că ancheta aia a lor semăna cu procesele de vrăjitorie de pe vremuri: că era absurd ca pe teritoriul celei mai avansate tehnici — aerodromul — să aibă loc o asemenea judecată: și că dacă mai credem în năzbitii de-astea, într-o zi te pomenesti că nu vom mai sbura pe Messerschmituri și nici pe Focke-Vulfuri, ci pe cozi de mătură, domnilor!...

Ieșire plină de efect. Singurul care avea să ridă, fusese maiorul german. El fluturase o mîină, adresîndu-i căpitanului-pilot un *Gutte Reise* voios, îi cunostea misiunea.

Cînd se născuse (Ludmila), unde, ce studii avea, cu ce se ocupase înainte de a sosi în România? Reiesise, că rusoaica avea patruzeci de ani, dacă se

născuse în 1904: mă rog, avea să-i implinească exact în anul în care si intraseră. La revoluția lor bolșevică avea carevasăzică treisprezece, paisprezece ani, o apucase în pubertate... Nu studiase decît clasele elementare. De altfel, această informație o dăduse mai înainte maiorul german în introducerea sa atît de... atît de rusească... **Așa sunt nemții, citeodată. Și, ce curios, ei seamănă, pînă la un punct, cu rușii. Se bat, se bat, dar e la mijloc o chestie. Nu mai spun că la întoarcerea frontului, de la Stalingrad încoace, aplică aceeași tactică, tactica germană, ca și cînd lor le e dat de istorie să învețe totdeauna cite ceva de la nemți. Și în secolul celălalt, în al nouăsprezecelea, ca să nu mai vorbim de Petru cel Mare, nu aveau ei generali germani și administratori și ingineri, tot germani? Făgăduiți să se înțeleagă odată și-odată, sperînd lumeca... Pînă atunci, se omoară, se omoară între ei, pînă într-o bună zi cînd își vor da seama și vor începe să regretă, ce greșală, ce greșală enormă!...** Erau cuvintele lui Crăsnaru, pe care acesta i le împărtășise odată lui Bebe Drăghici, iar medicul-maior le comunicase elevilor în timpul unei vizite medicale, cam în pîrcada în care avusese loc marea bătălie de care, blindate de la Kursk, Rușii procedaseră exact, dar exact ca germanii în primele săptămîni ale ofensivei lor fulger din anul 1941. În 1991, Helmut Kohl (care cu trei ani în urmă îl com-

parase ironic, pe Gorbaciov cu Goebels) avea să dea mina cu acest, funest?... Boris... pușchinian... doi urși imenși, oprîți, înțelegi, în fața scorburei cu miere a Eurasiei... Nu cu mult înainte de a fi fost coborîți pe turnul cel mai înalt al Kremlinului drapelul agresiv cu seceră și ciocan, în locul său fiind reînălțată flamura sfîntă a Rusiei pravoslavnice chinuită de utopiile și de foamea ei istorică. Supraviețuitorii școlii de aviație, bătrîni-bătrîni, își vor fi reamîntîit, probabil, în '91 de prezicerile căpitanului-pilot Rudi Crăsnaru, doborît în iunie 1944 într-o luptă aeriană înegală de un *Lightning* american deasupra Olteniei...

ANCHETA parcă nu-si mai avea rostul... Maiorul german se pusese garant. Miklos, ordonanta comandorului, care lîpsea, servi ceaiul din ceainicul roșu de pe godin în niste cesti albe cu dungi albastre. **Meissen** veritabil. Două nu aveau cozi. Erau patru inși, Crăsnaru plecase, dar cu Ludmila făceau tot cîinci. Cîndă împărșă pricinică taifasurilor de iarnă, Miklos un ungur curat, corect, vesnic ras proaspăt și cu pîslari în picioare, cea ce-l făcea să păsească neauzit, cu o discreție sporită, îi întinse Ludmillei una din cele două cesti fără oadă. Nu se știe dacă o făcuse dinadîns. Aveau și zahăr, cubic: băutoriile de ceai adevărați nu folosesc, se știe. Miklos îi întinse Ludmillei zaharnita de portelan, fără capac, rusoaica vrîrise două degete în ea, prinzînd anevoie o bucată de zahăr pe care o introduse în gură, rusinată parcă. Așa beau ei ceaiul: cu respectul sîracului față de un lucru care totdeauna i-a lipsit: zahărul gustîndu-l ca pe o anafură. Ludmila sorbea încet, dusă pe gînduri. Anchetatorul pusese întrebarea, ultima lui întrebare, mai

mult de formă: ce vorbise, ce spusese ea acolo, la două noaptea, între spălătorie și magazia de lemne si mai ales cui i se adresase?... Ludmila se ridicase în picioare, dar maiorul german îi făcu semn repede să stea jos. Rusoaica se reaseză cu ceasca de ceai în mîină, care se vedea bine, începuse să-i tremure. Cîva timp ea tăcu, întrucît bucată de zahăr pe care o ținea în gură, încă nu se topise. Cînd putu să vorbească normal, ea mărturisii în trei limbi deodată, amestecîndu-le, să înțeleagă tot, că vorbea cu căsuta ei și cu ciinele **Goril** care o însoțea dimineată prin pădure pînă la colhoz și care o aștepta la întoarcere tot în locul unde îl lăsase și ea îi aducea cite un os, ce găsea... **Goril, Goril, bunul, neprețuitul meu prieten, credinciosul meu drag și iubit!** Nu se știe cum suna asta în germană sau rusă, dar pe româneste cam acesta ar fi fost sensul, tradus în mod oficial... Și se mai referise și la alte lucruri, tot casnice, pe care le părăsise cu ușurință, dar de care acum își amintea „cu nostalgie”; firește, nu era capabilă să folosească o asemenea vorbă, însă cam acesta era înțelesul... Anchetatorul se dădu bătut. Și dăcă... dacă le transmisese, totuși, alor săi, cifrat: **Nu mai veniți încoace, că tot ne vom iolaoare, invingători, dar, vai, biruiți!**...

AVIND în vedere moartea lui Miklos, profesorul sinucigas, prietenul lui Bebe Drăghici, „plăcerile garnizoanei” se aminău. Pînă dincolo de Sfîntul Ion, cînd anul începe să intre în rutină.

Constantin Joiu

Nume noi

Romulus Brâncoveanu

ROMULUS BRÂNCOVEANU se alătură generației '80 în anul '90. Ca și Mircea Cărtărescu (cel dinainte de Levan-tul) sau Traian T. Coșovei, scrie poeme ample, discursive, în care transformarea alchimică a prozelor în poezie se face într-o a'moșteră de deplină... transparență (cîndva se va observa, poate, că, în general, poezia autorilor afirmați în România în deceniul nouă

se caracterizează prin „perestroika” și „glasnost”; prin „perestroika” în sensul că realizează o reformare — deslășurătoare — a poeziei predecesorilor; și prin „glasnost” în sensul că poezicitatea ei este fabricată în văzul lumii, cu metode declarate).

Această afiliere nu înseamnă o renunțare la individualitatea artistică. Deși încearcă să se piardă în mulțimea poezilor optzeciști, Romulus Brâncoveanu rămâne un personaj distinct. Dacă urmărim totul de undeva, de sus, îi remarcăm imediat prezența calmă și abstrasă în mijlocul agitației generale.

Poezele lui Romulus Brâncoveanu au liniștea neliniștitoare a muzicii de jazz. Cînd le citim sîntem tentați să ne imaginăm un saxofon din care se revarsă, în locul binecunoscutului și totuși imprevizibilului melopei, un suvoi interminabil de fraze resemnate și fără destinație, înfiorate din cînd în cînd de cîte o tresărire de tristețe care ne răscolește sufletul.

Neîntreruptul flux de cuvinte evocă fulgurant scene de viață din toate spațiile și din toate timpurile (o „panoramă a deșertăciunilor” lipsită de monumentalitate, realizată — în manieră postmodernă — prin colaj fantezist, ubicuitate de divinitate blazată și colaborare vicioasă cu hazardul). Este ca și cum istoria și geografia ar fi fost aruncate în aer de o uriașă explozie atomică, iar sfîrșimăturile lor ar cădea acum lin pe pămînt, formînd conglomerate bizare. În poezia lui Romulus Brâncoveanu ninge cu fragmente din toate civilizațiile — dovadă impresionantă a capacității poetului de a reorganiza obișnuitele reprezentări ale lumii și, în același timp, dovadă a amplitudinii talentului său.

Iată, ca exemplu, un fragment din remarcabilul poem *mansarda cu oglindă retrovizoare*: „cade o brumă cleioasă pe rînille mele / decolorîndu-mi decorația

Romulus Brâncoveanu, *A doua viață a lui D.Q.*, București, Editura Eminescu, 1991; Iustin Panța, *Obiecte mișcate*, București, Editura Eminescu, 1991; Ion Potolea, *Domn cu Joben*, Galați, Editura Porto-Franco, 1991; Victor Ţarină, *Nisipuri cu pelerini*, București, Editura Littera, 1991.

cea mai de preț, Ciulinii Bărganului. / sfîrșimînd rubinele-n găoacea de aur, / inelul pe deget lărgindu-l, // o! cum fug pe deasupra satelor, / dar ea vine în urma mea și îmi înecă armatele / în apa Neajlovului și mi-l omoară pe dragul Sinan / și sultanul mă pune să curg în clepsidră, / exact în centrul orașului, / într-un apartament luxos, / într-un gaz incolor, / învingînd gravitația și melancolia.”

Mișcarea descendentă este, de altfel, o constantă a poeziei lui Romulus Brâncoveanu: „atît de ușor timpul se așterne peste oraș, / măturătorii îl cară mirîndu-se, / mari bucăți de purpură înflorită / în mari tomberoane cenușii” (*rezonanță*). Și s-ar mai putea găsi numeroase exemple de acest fel. De aici provin o tristețe difuză, un sentiment al ireparabilului care dau farmec poeziei.

Imediat după cutremurul din 1977, a impresionat — printre altele — foarte mult faptul că un telefon rămas intact printre sfîrșimăturile blocului Scala continua să... sune. Impresia aceasta ne-o face de multe ori și poezia lui Romulus Brâncoveanu. În bric-à-brac-ul civilizațiilor imaginat de poet regăsim cu emoție secvențe intacte din banala și totuși minunata noastră viață: „spre dimineață / cînd orașului meu își adună autobuzele în spatele gării / și trenurile trec unul după altul ce-i drept mai domol / fumez țigările scuturate / sorb zădul de pe fundul ceștilor de cafea / și te privesc cum dormi pe canapeaua nedesfăcută // cum stai cu un cearceaf învelită / aș putea să mă strecoar ușor lîngă tine / mai înții trupul pe urmă cu un fosnet subtil / sufletul mi-ar filfia pe buzele întredeschise / ca un fluture viu ținut între dinți” (*cuvînt înainte*).

Iustin Panța

DIN ACEEȘI familie spirituală face parte Iustin Panța, al cărui volum de debut, *Obiecte mișcate*, apare cu o prezentare entuziasmată semnată de un critic literar care nu se entuziasmează ușor: Mircea Martin. Poezele lui Iustin Panța sînt, într-adevăr, de foarte bună calitate. Aparțin în mod evident unui profesionist al scrișului, ceea ce nu înseamnă că le-ar lipsi ingenuitatea. Însă poetul are, ca și Romulus Brâncoveanu, ca și alți poeți afirmați în ultimul deceniu, o detasare de expert în reprezentarea chiar și a celor mai explozive emoții. Nu se precipită niciodată și nici nu rămîne paralizat de teama că ar putea rata comunicarea cu cititorii.

De altfel, de multe ori, în timpul lecturii ni se pare că autorul face chiar abstracție de noi și că scrie pentru el însuși. El nu se străduiește să „fie la înălțime” și nu își propune să ne ui-

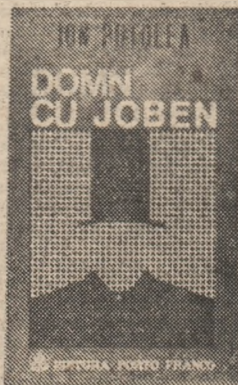
mească în vreun fel. Nu întîmplător poezia sa are un caracter „narativ”. Autorul povestește cîte ceva și apoi mai și comentează ceea ce povestește, pe larg, fără obsesia, specifică unui poet, de a mări tensiunea limbajului pînă la declanșarea acelui fulger al comunicării lingvistice pe care îl reprezintă metafora: „După ce am mai pus cîteva lemne pe focul din sobă, / ce frumos arde focul tău, a spus ea, / Am stat un timp și-am vorbit despre lucruri simple. / Dar cuvintele. Ce frumos arde focul tău, tonul vocii, gestul sapiental / și blind al capului, mai ales pronumele „tău.” — / toate acestea au rămas: liniștea și simplitatea adîncă a lucrurilor; / iarăși: numai lucrurile simple nu dezamăgesc niciodată.” (*Ce frumos arde focul tău*).

Proză și eseu — aceasta este materia constitutivă a poemelor lui Iustin Panța. În conformitate cu... numele său, tinărul poet vrea să rămînă un Sancho Panza al poeziei, departe de sublimul și de ridicolul lui don Quijote. Este, bineînțeles, un rol asumat în mod ironic, o modestie perfidă care are ca scop să ne facă indulgenți și receptivi față de mesajul liric. Dacă ni s-ar înfățișa într-o ipostază solemnă și ne-ar da de înțeles că urmează să ne transmită mari adevăruri, poetul n-ar reuși să ne cîștige încrederea. Însă, așa, prozaic, lipsit de orice veleitate profetică, el ne face să-l ascultăm fără complexe și, treptat, ne și cucerește. Poezele sale se desfac în rotocoale largi, ca fumul de țigară, ne încercuiesc și noi nu ne simțim încă prizonieri, pentru că inconsistentă lor ne dă impresia că putem pleca oricînd vrem, însă pînă la urmă constatăm că nu mai sîntem în stare să părăsim locul intrucît am fost... narcotizați.

Interesant este că în fiecare poem, în afară de versuri prozaice, există și un fragment de proză propriu-zisă, care schimbă ritmul întregii „narațiuni” și echivalează cu o digresiune. Reproducem pentru edificare, integral, poemul *Astăzi nu se fumează*, care este un love-story confecționat din cea mai țefină recuzită, o demonstrație practică de transformare a derizoriului în miracol:

„Atunci m-a privit ca funcționara de la C.E.C.-ul din colț, / cînd se uită la poza din buletin, apoi la tine — / verifică dacă semeni cu cel de acolo. / De aceea am intrat iarăși, tot ea servea, am cerut o bere, / de data asta nici măcar nu m-a privit, / Am plătit, nu m-am atins de bere și am comandat imediat încă una. / Ea mi-a adus-o și pe aceasta fără să mă privească. / Și așa mai departe / intri într-o circumă, comandă o halbă, chelnerul te servește cu promptitudine, te simți bine. Îți aprinzi o țigară, într-adevăr te simți bine în localul acesta, cînd tocmai citești pe tablă agățată de peretele din fața ta: „Astăzi nu se fumează”. Indispus îți stingi țigara. Buna dispoziție s-a dus... Știi că întotdeauna va fi astăzi, că mine, dacă vei veni aici va fi astăzi, că peste o lună cînd vei reveni va fi valabil „Astăzi nu se fumează”. Devenisem singurul clienț. Masa se umpluse de halbe, / făceam comandă după comandă / făceam comandă după comandă. / Ea îmi lua invariabil banii, 7 lei x n și-mi întorcea imediat spatele. / Ceilalți pleaseră. Ea a început să pună scaunele pe mese, / era ora închiderii. A venit prîvind în pămînt, să-i plătesc ultima halbă. / Nu mai am cu ce să plătesc, i-am spus. Atunci ea și-a ridicat ochii spre mine.”

Ion Potolea

ION POTOLEA are conștiința tragică a condiției de poet. În tradiție moldovenească (este gălățean), el nu confundă — și nici nu face confunda-bilă — poezia cu proza. Dimpotrivă, ori de cîte ori are ocazia subliniază, prin spectaculoase și orgolioase combinații de cuvinte, incompatibilitatea limbajului său cu acela folosit de oameni în viața de zi cu zi.

Modele pe care le sînt poeții geniali și nefericiți, ca Eminescu, Rimbaud, Esenin, Labis. Aceasta nu înseamnă că poezia din volumul de debut *Domn cu Joben* suferă de desuetudine. Tinărul autor știe că contrazică mereu, în mod inventiv, așteptările cititorului, să iasă repede, cu un fel de deznadejde, din orice clasificare, să se lanseze în experiențe lingvistice pe care poeții de altădată — chiar și cei mai

mari — nu le-ar fi făcut. Însă în toată manifestarea sa există un romantism de fond, care ține de tipul său de sensibilitate și nu poate fi complet disimulat. De altfel, Ion Potolea își recunoaște — în stilul său impetuos și brav — apartenența: „Înger elegant o să mai fiu / pe bulevard în hainele de seară, / înfumurat de părul meu tirziu — / ninsoare neînchipuită și amară. // Ca Nicolae Labis, singur voi avea / într-un hotel cei douăzeci de ani, / în fundul cerului va încolți o stea / precum o floare-n guri de șobolan, // Și-o să mai cînt din disperare iarba / cali, bisericile-aprinse în pămînt, / și o să-mi dau cămașa pe degeaba, / neamul nevoii mamei lui de cînt.” (*Întoarcere*). Sentimentalismul autorului (identificabil în gestul dăruirii cămășii sau în evocarea cu duloșie a înjurăturii preferate a lui Eminescu), de parte de a lua forme romantice, sublimă în imagini lapidare și energice (așa cum sublimă romantismul în expresionism!): „în fundul cerului va încolți o stea / precum o floare-n guri de șobolan”. Dacă ar fi scris chiar și numai aceste două versuri, tinărul poet tot ar fi reușit să ne atragă atenția.

Remarcabil este și umorul infuzat în pasaje de un sentimentalism răscolitor. O viziune voit naivă asupra trecutului face ca amintirile din copilărie, de exemplu, să se transforme într-un amestec de basm, halucinație și comedie, de un ireproșabil bun-gust: „Mama-mbujo-rată lîngă ceaun, / în colton se-auzea crescînd un alun, / Treceau păsări prin pereți și prin pod, / Vîntul bătea de la sud, de la nord, // Tata îngropa niste lămpi în ogradă, / Mătușile tinere veneau să mă vadă / Cu bomboane albastre și verzi între sîni, / Eu m-ascundeam între două minuni, // Bunicul, Dumnezeu să-l jerte, sub clisă / Se certa încet c-o narcisă, / Via tremura în cămașa de fur, / Bunica se uita la lună prin clur, // Și nîngea, Doamne, și nîngea / Peste căra-rea și hudita mea, / Pe unde liliacul prăfuit și salcimii / Se-ntorceau liniștiți de la marginea lumii.” (*Amintire*).

Victor Ţarină

VICTOR FELEA îi prezintă în cuvinte simple și clare pe un poet despre care pînă acum nu am mai auzit: „Născut în 1960, tinărul Victor Ţarină are o formație științifi-că (geolog). El vine spre poezie fără prejudecăți și cu o candoare caracteristică talentelor native”. Criticul ne previne, cu delicatețe, asupra amatorismului acestui tinăr autor, dar ne și asigu-

ră că este vorba de un talent autentic. Poezia lui Victor Ţarină se caracterizează prin lapidaritate și prospețime. Fiecare poem se constituie dintr-o succesiune de enunțuri care, uneori, n-au legătură logică între ele, dar creează, prin însumare, o atmosferă poetică. Ambitiția autorului este de a concentra o cît mai mare încărcătură lirică în cît mai puține cuvinte: „E un aer de spus rugăciuni / Ușa îmi năste o fată / Ce fumează și dispore / Calendarul freamătă de sfinți / Ce vorbesc de fete cuminti / Apoi vine ora ninsorii / Stăm cu toții la geam / Pe stradă trec norii.” (*Ora albă*).

Caracterul eliptic al poemelor creează impresia că ele sînt mesaje transmise într-un regim de urgență. Sau, altădată, că sînt fantezii capricioase, ca fragmente de melodii generate de trecerea în-tîmplătoare a degetelor pe clepele unui pian. Și într-un caz, și în celălalt poetul ne face să înțelegem că are de spus mult mai mult decît spune. Această sugereare a existenței unui potențial liric mult mai mare decît lirismul revelat este de efect.

Există însă și numeroase stîngăcii. Dori-nța de concizie duce la fabricarea unor sintagme imposibile, de genul „adulmecînd sub carne trece albastru răsăritul”, „stăteau cu fărura albă pereții cojii”, „mi-a crescut mina (pot prinde mai mult de o octavă)” etc. Poetul este mult mai convingător atunci cînd, eliberîndu-se de ambiția de a face poezie, descrie pur și simplu o scenă din viața cotidiană, care devine infinit enigmatică prin însuși faptul că a fost decupată din context: „Pe masă stă capul bărbatului / Și-n barba lui o furnică rățăcită. / Fe-meia spală o furculiță / Și furculița o clăpă strălucitoare / Ca și cum apusul soarelui / Ar lăsa-o să lumineze” (*Bucătărie*).

Alex. Ștefănescu

THOMAS BERNHARD

Călinescu, cronicar literar

CĂLINESCU omul trece, acum, prin momente dificultuoase. Mai precis, postumitatea personalității sale. Am citit undeva, și apoi reluată cu până la bărbăție, și expresia „prostituată”. Cred că e o exagerare și, oricât, „căderi” în comoromis ar fi cunoscut omul Călinescu din 1945 în 1964, aprecierea infamantă e nedreaptă. Despre toate cite le-a făcut, în acei ani, ființa lui vulnerabilă trebuie, firește, discutat. Nimic nu poate și nu trebuie ocultat. Dar cu obiectivitate, cu măsură, ne-resentimentar, în context istoric, punind în cumpănă și contribuția — enormă — pozitivă (culturală și umanitară) și cu-vințul comoromis. De văzut chiar, s-ar cuveni, dacă nu cumva comoromisurile n-au fost pretul greu plătit (o știu bine, de pildă, de la Ralea) pentru a salva ceea ce se mai putea și trebuia salvat. A fost tragedia unei generații de mari valori care nu poate fi tratată numai cu ironie, injurătură și desconsiderare trivială.

În schimb, despre un grup de scriitori din anii treizeci, în frunte cu Nae Ionescu, care au pactizat cu extrema dreaptă, înțelegim numai elogii. Unde e măsura în dreptatea? O tragedie și într-o parte și în cealaltă. Dar, fără îndoială (de astă dată vorbește biograful din mine, care a scris viața lui Maiorescu, Gherea și Stere), nimic din ceea ce e umbra în viața lui Călinescu, dinainte și după 1944, nu va fi ignorat de viitorul său biograf onest, însă acesta, sint sigur, va ști să evite invecția joasă și pornirea stupid demotivatoare.

O dovadă că editorii nu se lasă impresionati de insultarea negatoare a valorilor este apariția, la sfârșitul anului 1991, a unei editii care își propune să adune toate cronicile literare ale lui Călinescu. Deocamdată a apărut primul volum din cele cinci programate (să sperăm că editura va dispune de fonduri pentru a finanța o astfel de necesară restituire integrală).

În critica literară, Călinescu a debutat la 28 de ani în revista lui I. Valerian, *Viața literară* (1927). A deținut aici rubrica de cronică literară, colaborând, apoi sau concomitent, la *Universul literar*, *Sburătorul*, *Gândirea*, *Vremea* și din 1932 devine cronicarul en titre al marii publicații săptămânale *Adevărul literar și artistic*. În 1927, împreună cu I. Valerian și G. Nichita, întemeiază revista *Sinteza*. Călinescu trebuind să fie aici arhitectul și criticul. N-a colaborat decât la trei numere, după care, certat cu Nichita, nu mai semnează aici. În 1930 întemeiază publicația sa, *Capricorn*, care a avut o prea scurtă existență, inițiativă reluată, în 1939, prin *Jurnalul literar*. Desi unul dintre cei mai importanți critici literari ai anilor treizeci, Călinescu a negat mereu că ar fi fost critic. Cochetărie? Disimulare? Poate că și una și alta și încă altele. Editorul n-a făcut deloc rău reunind într-o secțiune specială („Preliminarii”) toate articolele lui Călinescu despre critică, în înțelesul teoretic al disciplinei, exclusiv *Principiile de estetică* (1939).

Călinescu a considerat că mai toți criticii importanți de până la primul război (Dragomirescu, Ibrăileanu, Sanielevici, Caracostea Chendi, Iorga, Bogdan-Dulcă) n-ar fi avut însușiri plastice, neputând exprima emoția destentată de operă. Altfel zicând, n-au avut daruri expresive. Ju-

decata de neignorant, nu se sustine în întregime. Pentru că, de pildă, Lovinescu, unul din marii critici antebelici, a avut, totuși har expresiv, considerat fiind, din această cauză, un impresionist. Și, dacă am fora mai atent, am descoperi daruri expresive și la alți critici ai acelei vremi (Ibrăileanu, chiar Iorga). Dar nu atît ca-zurile particulare interesează. Călinescu a ținut mereu să insiste asupra ideii, care lui i se părea esențială, că exercitiul critic nu poate fi dissociat de capacitatea expresivă a criticului, chiar de puțința lui de a crea în orice zonă a frumosului. A ajuns chiar, după ce devenise o efectivă autoritate în critica literară, să afirme în 1945: „N-am scris cronică literară altădată decât prin accident... Critica literară nu-mi place congenital, și e curios cum e dat unui om să persevereze prin forța lucrurilor într-o ocupație pentru care n-are tragere de inimă. Adesea am trisat, visînd pe marginea textelor, am compus peisaj ori portret”. Interesează azi, cred, mai puțin, aceste declarații de principii contrazise de un exercitiu extraordinar de cronicar. Prin magistratura sa a fost o instanță cu autoritate care, după o vorbă a sa din 1933 a îndrumat cititorul „spre acele zece cărți anuale pe care merită și poate să le cumpere”. Selecția valorilor a efectuat-o, alături și împreună cu marii săi colegi de generație întru magistratură. Constant a fost, pentru a mă menține, deocamdată, în planul teoretic, în respingerea lui Dragomirescu (a cărui Știință a literaturii a negat-o, relevîndu-l mereu, opacitatea în discernerea valorilor) și a lui Lovinescu (nu l-a acceptat nici teoria sincronismului, nici complementarul principiu al diferențierii și nici principii mutației valorilor).

Postul sburătorist a criticat opțiunile teoretice ale fondatorului nu numai la *Gândirea*, dar și la *Viața literară* și la *Vremea*. Cî privește opinia lui Călinescu potrivit căreia fără daruri expresive e de neconceput un critic literar (judicioasă în sine), sint cel puțin două mari exemple care îl infirmă. Nici Cioculescu, nici Pompliu Constantinescu n-au avut, în scrisul lor de cronicari, plasticitate (Cioculescu a polemizat chiar cu punctul de vedere călinescian) și au fost, totuși, mari critici literari, pe al căror efort de evaluare se sprijină, deloc în mică măsură, literatura interbelică. Dreptate integrală are Călinescu într-un articol din 1927 cînd afirmă că un critic i se cer două însușiri fundamentale: intuiția sigură a talentului (decî gustul) și autoritatea. As spune că autoritatea depinde și ea de ireprosabila funcțiune de a recepta, cu siguranță talentul. Călinescu le-a avut pe amîndouă însușirile. Critica sa, tocmai datorită capacității de a detecta talentul, a avut autoritate și glasul (scrisul) său a fost printre cele citeva, ascultate, care consacrau sau demontau o carieră literară.

NAR TREBUI ocolită din discuția acestei editii o chestiune delicată, adesea pomenită. Și ea privește tinuta caracterială sau numai oscilantă a criticului. În noiembrie 1927, Călinescu începe colaborarea la *Gândirea*, unde a publicat cu totul, vreo șase articole (despre Hortensia Papadat-Bengescu Lovinescu, Ionel Teodorescu, Bucuța, Crainic, ultimul din noiembrie 1929). S-a spus (nu o singură dată chiar de către Crainic) că, de fapt, Călinescu a colaborat la acea revistă pentru că directorul ei îi promisese ajutor decisiv pentru a se putea transfera, cu catedra, de la Timisoara la București. E posibil. Dar Crainic nu și-a ținut (nu și-a putut ține?) promisiunea, încît Călinescu și-a încetat colaborarea începînd chiar o polemică de principii cu gîndirismul. În fapt, Crainic

suspecta, de drept, aderența criticului la ideologia gîndiristă, incredînd în cronică literară a revistei unui Const. D. Ionescu și lui Al. Bădăuță. A fost una din marile erori ale lui Crainic, care a preferat colaborarea unor aproape anonimi în locul lui Călinescu, care ar fi conferit prestanță revistei. Dar Crainic n-avea nevoie de critici cu autoritate, ci de condeie subalterne care să-l asculte dispozițiile. Călinescu era o personalitate, mereu recalcitrantă și imprevizibilă. Apoi, cum spuneam, Crainic n-avea încredere în aderența lui Călinescu la gîndirism. Și avea dreptate. Din vremea colaborării la *Gândirea* a rămas articolul despre Crainic. Era în general, favorabil poetului. Mai tirziu, cînd criticul a plecat de acolo, polemizînd cu directorul *Gândirii*, a spus, într-un articol, că, de fapt, a ironizat acea poezie. Și e adevărat. Dar, în 1932, cînd a comentat placheta *Tara de peste veac*, chiar la *Adevărul literar și artistic*, opinia era net favorabilă, demonstrînd perfectă sa obiectivitate.

Există și un text vestit, *De disparitiune angelorum*, din noiembrie-decembrie 1930, publicat în revista criticului, *Capricorn*. Aici a respins direcția gîndiristă, examinîndu-i ceea ce criticul numeste „trăinicia pădurii mistice”. Aceasta după ce, în aprilie al aceluiași an 1930, articolul *Literatura ortodoxă din Vremea*, constatînd apariția „mişcării ortodoxiste”, aprecia că „literatură mistică, nutrită din experimentarea divinității, n-avem”. Există însă „aspectul teologic”, exprimat prin poezia lui Crainic și a altor citiva scriitori (Eftimiu, Damian Stănoiu etc.). Eseul din decembrie 1930, de o mare savoare, urmărește, de pildă, frecvența motivului ingerilor în *Gândirea*, constatînd că „plasatorul d. căpetenie al ingerilor în literatura română este d. V. Voiculescu”. Contemplînd fenomenul, ajungea la încheierea că „ingerii au umplut cu înfrîpărea lor întreaga viață civilă și nu e de mirare că într-o zi năvala lor să fie integrată”. Și după ce trecea în revistă predispozițiile spre gîndirism ale colaboratorilor revistei, constata puținătatea lor. Și, mai ales, varuumul teoretic, inclusiv în pledoariile lui Crainic: „Spirit de gazetar, d. Nichifor Crainic a încercat în diferite rînduri să-și definească poziția ideologică, fără să poată izbîui”. Mai tirziu eforturile teoretizante (de ideologie literară) au fost mai consistente. Dar esul lui Călinescu din 1930 își păstrează valoarea și efectul penetrant. S-a spus că aici Călinescu a urmărit un act de răzbunare și ar fi, oricum, o înconsecvență între calitatea de fost colaborator al *Gândirii* și atitudinea de negator al direcției acestei publicații începînd în noiembrie-decembrie 1930. Reproșul nu e integral nemotivat. Dar nici nu anulează credibilitatea unei atitudini care, de atunci încolo (și chiar pînă atunci) a fost rectilinie și consecventă.

În ciuda autocontestării statutului său de critic, cronicile lui Călinescu confirmă, din plin, vocația lui de critic literar. Judecările sale despre cărți, analizate sint drept și percutante. Primul roman al lui Carol Ardeleanu este apreciat ca fiind „pitoresc și plat, cursiv și facil”. Poezia lui Miha. Codreanu, bucurîndu-se de trecere în anii interbelici, este expresia liosei de talent. („D. Codreanu este un temperament sentimental și retoric, discursiv și etic, cu oarecare nuanțe de umorism de o calitate în genere indoleinică”). *Lirismul* Otiliei Cazimir prezintă un „interior poetic minor”. Hortensiei Papadat-Bengescu i se recunoaste, în 1927 „marele talent” dar nu și calitatea, pentru romanele ei de a exprima viața noastră orășenească. După trei luni de la apariția *Cuvintelor potrivite*, Călinescu recunoște în Argezi „cel mai mare poet contemporan al nostru”. Și asta, printr-un subtil examen. „Niciodată — se spune în acel articol din *Sinteza* — proiectarea subiectivității noastre istorice, a memoriei, care se coboară prin subconștient pînă la colectivul ancestral (Testament, Arheologie), n-a fost făcută în literatura română cu mai multă putere de evocare”. Sau lată o opinie despre un roman al lui Sadoveanu: „Savoarea limbii este așa de definitivă încît pun, fără îndoială, *Zodia cancerului*, printre capodoperele de stil ale literaturii noastre”. Despre lirica lui Voronca în 1929: „nu putem tăgădui dlui Ilarie Voronca o delicată și o voluptoasă unei receptivitate senzorială, un simț și plas-ticității cuvîntului excelent și o aptitudine pronunțată de a ridica la rangul de material poetic orice percepție”.

Există în magistratura criticului de pînă la 1933 și cel puțin două (alte două, despre Ionel Teodorescu și Crainic, sint mai puțin importante) studii cu intenție micro-monografică, amîndouă din 1930 și consacrate analizei operei a doi mari poeți. Cel dintîi este despre lirica lui Ion Barbu, încercînd să explice valoarea ei deosebită tocmai pentru că „încrucisează spada cu aproape toată poezia contemporană română”. Și acest mic eseu este scris cu cinci ani înaintea „introducerii” lui Tudor Vi-anu. Criticul descifrează toate tainele și ascunzăturile critice ale poeziei barbiene, lămurîndu-l atent și decis. Să vorbească de acel „inefabil macrocosmic, intelectual, revelator al lucrului în sine” și de „erotică din ciclul *Uvedenrode*” care „este lipsită nu numai de proces sufletește, dar chiar de voluptate”, despre „idila dintre ciuperca și laponă” ce cade pe „gheata unei intelectualități rigide”, se afirmă că „dl. Ion Barbu introduce în lirica română metoda înțitătică a culturilor ermetice și în genere a magiei în care setea unei cunoașteri universale se sintetizează în cîteva idei esențiale” spre care sintem în-troduși „printr-o cheie, printr-o cryptographie, fie imagistică, fie manieristă”, se precizează că „nu folclorul este punctul de plecare al *Domnișoarei Hus*” ci „un ceremonial magic”, adăugîndu-se că „pitorescul folcloric, respins teoreticește de autor, este însăși-rațiunea de a fi a ciclului așa-zis balcanic”. (Să adaug că fragmente masive din acest text au trecut, abia prelucrate, în *Istoria literaturii*). Cel de al doilea eseu rotund este consacrat poeziei lui Bacovia, căreia îl surprinde nota specifică, relevîndu-i marea importanță în ansamblul liricii noastre moderne. „Ploile, provinciile cu noroaie, somnolența morbidă au răsărit la dînsul ca un fapt primar, au trecut în fantazia altora ca poezie și s-au reintror asupra poetului într-o mărime uriasă. Poezia bacoviană aparține, într-un cuvînt, nu lui Bacovia”. Marele critic se revelează peste tot, chiar în cronicile amabile (de pildă aceea despre un volum al lui I. Valerian în revista căruia și-a publicat cronicile), puține și acelea. Gustul cerne atent, selectează valorile și le impune, descu-ratînd ceea ce socotea a fi dincolo sau la liziera Literaturii.

EDIȚIA a fost alcătuită de dl. Andrei Rusu, probabil cel mai bun editor al nostru și auzit cunoscă-tor al operei călinesciene. Editia este (am colationat, prin sondaj, o parte a materiei din sumari) perfectă (și nu mă joc cu cuvintele), editorul dovedind peste tot probitate ireprosabilă și profesionalism. Aparatul critic (comentarii și note) poartă semnătura dlui Ion Bălu, și d-sa o autoritate în materie de Călinescu. Găsim aici tot ceea ce interesează pentru buna înțelegere și plasare a textelor. Notele și comentariile sint informativ. Se fac referiri la geneza fiecărui articol, se integrează în comentariu, cînd e cazul, și articolele la care autorul primește răspunsuri sau le expediază el, e urmărită opinia criticului despre întreaga operă a unui autor (de pildă aceea a lui M. Dragomirescu), e surprins, cel drept nu constant, ecoul în epocă al articolelor. Sint, de asemenea, identificate idei reluate în alte lucrări (de pildă în *Principiile de estetică*) și se face referire la acele articole care au trecut (parțial sau numai prin judecată de valoare) în *Istoria literaturii*, neîntîndu-se a se preciza și unde autorul, la recitirea operei, a contrazis în istorie ceea ce diagnosticase într-o cronică. Fără a o intenționa, rigoarea și profesionalismul au conferit volumului structura și tinuta unei editii critice. E o mare bucurie și satisfacție pentru cronicarul ei să poată constata astfel de recorduri într-un moment cînd editile par a fi încă, put pe mîna unor nechemati improvizatori, ce nu știu mai nimic nici despre tema sau autorul pe care îl editează, nici despre tehnica și rostul unei astfel de cărți restituite. Nu stă în puterea cronicarului să stăvilească neglijența și diletan-tismul pernicios. Singurul lucru ce-i stă la îndemînă este să descurajeze, prin analiză, rebutul și să semnaleze, omagînd, lucrul bine făcut. E tocmai ceea ce mă străduiesc să fac, amăgîndu-mă în ideea că opinia transantă poate remedia răul care, totuși deocamdată proliferază, și triumfă în chip scandalos cu ajutorul unor edituri (printre ele și o editură de prestigiu, „Humanitas”) neinteresate, e evident, decît în rentabilitate financiară, obținută oricum și pe orice cale.

G. Călinescu, *Cronici literare și recenzii — 1927—1932*, Editie de Andrei Rusu. Note și comentarii de Ion Bălu și Andrei Rusu, Editura Minerva, 1991.

Fotografie de Emanuel Părvu

Vladimir TISMĂNEANU

Europa de Est între etnocra-

I.

DE LA Berlin la Tirana și de la Bratislava la Sofia, Europa de est a lăsat în urmă trecutul comunist și a intrat într-o nouă eră. Prezentul și viitorul aparțin acum diversilor actori naționali, de care depinde instaurarea unor regimuri politice democratice sau autoritare. Nimeni nu poate propune linii directe pentru tranziție. Nu există plan infailibil care să asigure o transformare fără dificultăți de asemenea dimensiuni. Și totuși este evident că în toate aceste societăți se dă o luptă între partizanii democrației și cei ai autoritarismului. Triumful celor din urmă ar duce la confruntări singeroase interne și internaționale. Pe de altă parte, nu putem ignora faptul că în toate aceste țări există grupuri și partide puternice care susțin valorile pluraliste și care sînt gata să lupte pentru afirmarea acestora.

Pentru mulți din generația mea, comunismul părea nemuritor. Noi am crescut în Europa de est (în care includ și Uniunea Sovietică) cu convingerea că ordinea lucrurilor, dictată de mai marii zilei, putea fi contestată, dar nu răsturnată radical. Mulțumită evenimentelor epocale din 1989, convingerea aceasta a încetat să mai fie justificată. Spectacolul oferit ochilor noștri uimiți a fost aproape incredibil. Am asistat la miracolul prăbușirii neașteptate a unei formațiuni care pretinsese că intruchipa aspirații milenare de eliberare. Cel puțin în varianta sa de stînga, radicalismul a fost un măcel și nu a găsit nici resurse, nici deghizări spre a-și ascunde eșecul. Astfel s-a încheiat un vis utopic de salvare colectivă și au fost redescoperite îndelung disprețuite valori de libertate individuală. Societatea închisă, proslăvită de „inginerii sufletului uman”, a cedat în fața atacurilor forțelor fascinante de opusul ei, societatea deschisă cu respectul ei pentru diferențieri, minorități, nuanțe.

Procesul a început probabil cu denunțarea cultului stalinist de către Hrușciov („discursul secret”) la istorica sesiune închisă a celui de-al XX-lea Congres al P.C.U.S. În acea noapte de februarie 1956, mitul unității monolitice a comunismului mondial a primit o lovitură mortală. Au urmat lungi perioade de exaltare și abandonare, de recriminări minioase și polemici violente. În toate societățile est-europene, mistica holistică a partidului ca îndrumător colectiv a înfruntat replica unor noi mișcări sociale, care nu se identificau nici cu dreapta, nici cu stînga tradițională. Comunismul era perceput ca o enormă ipocrizie, o încercare de a înregimenta și controla spiritul și nevoile umane, în numele unei ideologii mortificatoare, create de un tânăr filozof german, la mijlocul secolului al XIX-lea. Cu o viteză incredibilă, oamenii au realizat că stă în puterea lor să scape de cămașa de forță a ideologiei și să creze enclave eliberate ale comunicării umane. În acest secol, cînd informația a devenit o armă cit se poate de puternică, dorința arzătoare de transparență și comunicare a spulberat țesătura de minciuni și superstiții, care a asigurat persistența tiraniilor comuniste.

Cu vreo patru ani în urmă, se organiza la New York o conferință cu tema „Vor supraviețui statele comuniste? O perspectivă din interior”. Era în octombrie 1987 și reformele lui Gorbaciov generaseră o stare de euforie generalizată. Ridicarea unui conducător revizionist în sanctum sanctorum imperiului părea să justifice marile speranțe de schimbare rapidă. Era evident că limitele permisivității, sau mai exact cele ale toleranței

Kremlinului față de experimentul reformei, se schimbaseră dramatic. Ceea ce fusese erezie absolută sub Brejnev a devenit noua linie a partidului sub Gorbaciov. Un exemplu este sloganul „socialismului cu față umană” care, preluat de Secretarul General sovietic, a constituit unul dintre principalele scopuri pentru perestroika. Au existat însă și sceptici. Disidentul sovietic Alexandr Zinoviev, scriitor și logician, și-a intitulat ironic contribuția *Crocodili nu pot zbura*. Miklos Harsanyi, intelectualul independent maghiar, luptător activ pentru drepturile omului, a trimis o lucrare intitulată *Paradigma clauder*, referindu-se la monumentul lui Stalin din Budapesta și susținând că erorile locale fuseseră internaționalizate în asemenea măsură, încît orice speranță de eliberare era simplă iluzie. Ivan Svitak, filozoful ceh, argumenta că reformele lui Gorbaciov nu erau decît praf în ochi, un alt exercițiu propagandistic menit să salveze, nu să abolască, sistemul. Disidentul român Mihai Botez considera apariția statului național-comunist drept evoluția cea mai probabilă, chiar sub Gorbaciov. La acel moment, kadamismul, descris de elenii lui Georg Lukács, Agnes Heller și Ferenc Feher, drept o versiune humanistă a hrușciovismului, părea tot ce putea aștepta mai bun Europa de est. Alții, ca mine de exemplu, credeau că noul spațiu creat de țarul revizionist de la Kremlin suprima barierele, care de decenți împiedicaseră victoria „îndelungatei revolte a Europei de est împotriva tratatului de la Yalta” (ca să utilizăm formularea expresivă propusă de lucizii filozofi maghiari). Această abordare se concentra asupra dezvoltării societății civile în cele mai multe dintre aceste țări, chiar și în fortărețele ale stalinismului ca Germania de est și Bulgaria.

MARILE revolte din 1989 au zdruncinat multe convingeri și ne-au obligat să punem sub semnul întrebării multe teorii convenționale privind aceste regimuri. Cînd ne referim la cauzele convulsiei din 1989, avem în vedere următorii factori: în primul rînd, revolta a fost determinată de completa lipsă de legitimitate a elitelor conducătoare din zonă. E adevărat că fenomenul începuse pe la mijlocul anilor '50, dar atinsese punctul culminant în timpul epocii de profund pesimism și dispreț care a fost brejnevismul, cînd socialismul în versiunea sa sovietică părea un cal de sac istoric, fără nici o speranță. Partidele comuniste își pierduseră întreaga încredere în sine și decăzuseră politic. Toate încercările de a însuși o viață nouă vechilor dogme,

ceea ce catolicii făcuseră prin strategia *aggiornamento*-ului, au eșuat în Europa de est. Toate speranțele se epuizaseră pentru cei care crezuseră în posibilitatea salvării structurilor existente. Altfel spus, mitul marxist își epuizase puterea electrizantă și nu mai existau grupuri sociale interesate în perpetuarea tiparului de dominație care funcționase zeci de ani. În al doilea rînd, pe măsură ce elitele comuniste își demonstrau totala inadecvare, noi forțe sociale ocupau primul plan și propuneau soluții alternative. În sens larg, acestea erau segmente ale societăților civile în curs de apariție, reprezentînd eforturi colective de a crea instituții și activități paralele, sfidînd pretenția guvernamentală de a controla în totalitate viața omului. În al treilea rînd, declinul mitului marxist și dezvoltarea societății civile s-au asociat crizelor globale politice, sociale, economice și morale prin care treceau toate aceste țări. Catalizatorul cel mai concret al prăbușirii iminente a fost falimentul economic al socialismului de stat și convingerea că numai piața liberă poate garanta refacerea economică. Economiiile comandate nu au reușit să producă bunurile care ar fi justificat neîncetatele sacrificii impuse populației. În al patrulea rînd, nu putem subestima factorul extern: fără schimbările decise de la Kremlin și redefinirea de către echipa Gorbaciov-Iakovlev-Sevardnadze a strategiei sovietice pe plan extern, incluzînd noua doctrină a dezideologizării relațiilor internaționale, schimbările din Europa de est ar fi fost mult mai lente și, fără îndoială, mai devastatoare. Amenințarea intervenției străine a încetat să mai funcționeze ca factor de intimidare, în special după retragerea sovietică din Afganistan. Era clar, pentru întreaga Europă de est, că Uniunea Sovietică nu mai era interesată într-o nouă aventură care să pună la periclit noua sa imagine și relațiile stabilite de Gorbaciov cu Occidentul. Opoziția „celor patru” — Nicolae Ceaușescu, Milos Jakes, Erich Honecker și Todor Jivkov — față de reformele de inspirație sovietică a fost de fapt contraproductivă din punctul de vedere al elitelor comuniste locale, care au pierdut complet orice șansă de a juca vreun rol semnificativ în perioada de tranziție post-totalitară.

NATURA revoltei ar trebui să fie obiectul unei analize speciale, pentru că ea explică și dificultățile întîmpinate de aceste țări în perioada de tranziție. În primul rînd, trebuie să remarcăm faptul că revoluțiile anului 1989 s-au ridicat împotriva unui fals principiu

de autoritate, bazat pe minciuni universale detestate și pe o pseudo-legitimitate. Schimbările au fost revoluționare pentru că au înlocuit o formă de putere politică printr-o alta: toate aceste regimuri au fost dictaturi mitocratice, a căror unică motivație de a rămîne la putere era rolul, definit ideologic ca predestinat, al clasei muncitoare și al partidului său de avangardă. Odată demascată această eroare ideologică (simplu pretext pentru uzurparea puterii de către birocrație incompetentă și coruptă), nu a mai existat nici o bază pentru supraviețuirea lor, cu excepția fricii apatiei și inerteiei. Revolta a reprezentat sinteza a două curente: pe de o parte, valul anticomunist, pe de altă parte, căutarea unor soluții alternative instituționale și axiologice. Ceea ce s-întîmplat în Europa de est începînd cu 1989 a fost acțiunea simultană de auto-distrugere a culturii politice comuniste (cu tradițiile, obiceiurile, atitudinile, mentalitățile, valorile tiparele sale comportamentale) și, pe latura „pozitivă”, de reconstituire a societăților civile (atomizate și aproape distruse de comunism) și de structurare a unor forme politice autentice.

Regimurile comuniste își însușiseră retorica de stînga, deși, în realitate, erau dictaturi autoritare, bazate pe manipularea deopotrivă a naționalismului și a internaționalismului. Oarecum diferită era probabil Ungaria lui Kadar, cu indiferența lui demodată față de simbolurile naționale minuite cu dibăcie de opoziția în ascensiune. Cu excepția Albaniei, României și Iugoslaviei, toate erau gata să se alinieze politicii internaționale sovietice. Era, așadar, logic ca repudierea acestor regimuri să fie anti-totalitară (sau, în limbajul politic al Europei de est, anticomunistă). Deoarece comunismul transformase ideologia într-o religie de stat, iar ideologia leninistă apărea oamenilor drept numele însuși al opresiunii, revoltele au fost și antideologice. Cele mai multe dintre ele și-au avut sursa în frustrarea generală creată de cinismul politic al elitelor conducătoare, ceea ce le conferă dimensiuni antipolitice. Lipsa de încredere în tot ceea ce miroase a aranjament machiavelic de culise explică resentimentul față de activitatea politică: politica este percepută ca teren al carierismului, oportunismului, imposturii și aventurii. Pe tot există suspiciunea generalizată că guvernul încearcă să organizeze viața personală și să invadeze orice spațiu privat. Astfel se explică dimensiunile antistatale și antiliberale, ca și dificultățile permanente în constituirea unor noi principii de autoritate. De adesea nenumită, există o tentație „anarhistă” în Europa de est, paralelă căutării protecției statale, pe care am putea-o numi tentația paternalistă.

II.

IN Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, îndelung blocatele grupări și mișcări ilegale au constituit avangarda izbucnirilor spontane de nemulțumire, care au dus la prăbușirea nonviolentă a autocrațiilor comuniste. Negocierea la masa rotundă și tranziția pașnică spre forme protopluraliste de guvernare au fost garantate în aceste țări de relația maturitate a societăților civile și de dezintegrarea elitelor comuniste simbolizată de sciziunea dintre „ulii” (conservatorii stalinisti) și „porumbeli” reformatori liberali (gorbaciovisti). Totodată, tensiunea dintre pozițiile morale (punctul de vedere anti-politic) și obligațiile instituționale explică anumite ezitări și rezerve ale unora dintre fostele grupări de opoziție.

În România și Bulgaria, unde societățile civile au fost insuficient dezvoltate sau fragile, iar elitele comu-

ie și democrație

niste incapabile să ofere alternative unor politici dezastruoase, tranziția a fost semnificativ diferită. În România, euforia primelor zile ale perioadei postceaușiste a fost urmată de constientizarea amară a faptului că Frontul Salvării Naționale, departe de a se identifica cu idealurile antitotalitare, și le-a însușit pragmatic, în propriul interes. În intervenția sa la Conferința de la Timișoara pe tema „Puterea și opoziția în societățile postcomuniste” (25—27 martie 1991), Nicolae Manolescu, unul dintre remarcabilii intelectuali români, președinte al Partidului Alianței Civice — o formațiune politică similară Frontului Civic din Cehoslovacia — analiza în felul următor situația din România și calea de urmat: „Am avut o revoluție, care ne a lăturat un dictator, dar nu a reușit să distrugă comunismul. Vechile structuri au fost restaurate sub nume noi. Uneori, aceiași oameni pot fi înlocuiți în aceleași funcții. Societățile europene care consideră că pășesc pe calea reformei ar trebui să știe că urmăresc o iluzie. Comunismul nu poate fi reformat, ci numai distrus. Și pînă cînd ultimul germen al comunismului nu va fi înlăturat, societățile noastre nu vor cunoaște pacea și nici șansa de a instaura o democrație”. După opinia lui Stelian Tănase, alt influent și activ membru al Alianței Civice și editor al săptămînalului *Acum*, contradicția fundamentală în România postceaușistă constă în conflictul dintre embrionara societate civilă (reprezentată, în cea mai mare parte, de opoziția extraparlamentară) și stat, moștenitor al structurilor totalitare.

În Bulgaria, opoziția a reușit să se organizeze și să evite luptele distructive. Cu toate acestea, după părerea Dimitrinei Petrova, activist civic și filozof politic, pluralismul politic autentic își are sursa în conștiința clădită, căci procesul tranziției abia a început. Grunurile cu interese opuse nu sînt încă definite clar, în măsura în care nici relațiile de proprietate nu sînt constituite încă, iar forma specifică de piață pentru viitor nu este fixată. Trăim, pentru moment, o situație deschisă, neîncadrabilă în nici un sistem. Avem responsabilitatea de a o înțelege, participînd, în același timp, la crearea stereotipurilor politice ale zilei de mîine.

În prezent, intelectualii din toate țările postcomuniste sînt angajați cu tot sufletul în investigarea unor realități sociale și istorice multă vreme ascunse. Comuniștii, cu toată retorica lor internaționalist, au încurajat în totdeauna autarhia naționalistă. De aceea, este vital pentru activiștii civici și criticii intelectuali din toate fostele state comuniste să se angajeze într-un dialog deschis și neînhibat. Chiar dacă este adevărat că Serbia și România au rămas în urma Republicii Cehoslovace din punct de vedere al dezvoltării pluraliste (sau, se poate argumenta, Slovacia a rămas în urma Boemiei, iar Serbia în urma Sloveniei), este evident că toate aceste societăți trec prin dificultăți similare produse de cauze similare. Ele toate au fost victimele aceleiași teologii pseudo-universaliste, după care o utopie fără clase sociale poate și trebuie să fie construită, indiferent de voința oamenilor. Ele toate sînt confruntate acum cu dificultatea imensă de a crea cadrul legal care să garanteze expriarea procedurală a celui mai important suport al democrației: suveranitatea populară. În acord cu des-citata remarcă a lui Timothy Garton Ash, după care revoltele antitotalitare din Europa de est nu au adus nimic nou (în privința ideilor, instituțiilor, fenomenelor), Agnes Heller afirmă lămuritor: „Revoluțiile politice se produc prin schimbarea puterii de stat. În acest sens, în 1989 au avut loc revoluții politice în toate fostele state satelit ale Uniunii Sovietice, căci puterea populară a înlocuit peste tot pu-

terea unui partid, cel puțin de jure, dacă nu neapărat de facto”.

Toate aceste societăți au fost lipsite, în măsură mai mare sau mai mică, de o cultură civică. În toate, individul a fost reprimat, înregimentat și manipulat ca un simplu pion în mîinile puterii. Aceste țări trăiesc astăzi experiența renașterii politicii ca spațiu eliberat, în care își află expresia firească trăsăturile cele mai umane ale individului. Și, se poate adăuga, toate au redescoperit valoarea experienței revoluționare, avînd drept corolar moralitatea ca sursă primă a comportamentului politic. Cei care susțin că nu au apărut idei noi, ca rezultat al revoltelor antitotalitare din Europa de est, ești tentat să le răspunzi că tocmai aceste revolte (revoluții, insurecții, rebeliuni — termenul cel mai potrivit nu a fost găsit încă) au dat deplină justificare semantică unor concepte ca putere populară, conștiință europeană, drepturi civile și multe altele. În astfel de timpuri memorabile, oamenii au șansa de a deveni parte a visului unei Mari Republici sau, în termenii folosiți de Hannah Arendt, ei reabilitează „tradiția revoluționară și tezaurul ei pierdut”.

COMUNISMUL nu poate fi considerat complet dispărut. Este adevărat că în forma sa tradițională, ca mișcare mesianică, militaristă, fanatică, a fost învins în sens istoric. Cu excepția grotescă a celor posedați incurabil, nimeni nu mai ia în serios ideologia comunistă. Pe de altă parte, evenimentele recente din Slovacia și Iugoslavia, ca și avîntul mișcărilor populist-autoritare în cele mai multe dintre țările Europei de est demonstrează că democrația nu este succesoarea inevitabilă a comunismului. Una dintre iluziile dominante în etapa euforică post-comunistă a fost aceea că xenofobia și alte izbucniri ale spiritului tribal, pseudo-comunitarist și mistico-romantic vor rămîne un fenomen marginal. Dar pe măsură ce situația economică se deteriorează, iar noile elite nu reușeau să ofere modele convingătoare de tranziție rapidă, aceste mișcări au cîștigat în importanță. Adepții lor aparțin grupurilor sociale frustrate și dezamăgite, incapabile să facă față efectelor traumatizante ale unei bruste rupturi cu trecutul. În țările cu minorități naționale semnificative, mișcările demagogice activează resentimente și fobii etnice. Uneori, avem sentimentul tulburător al unei experiențe istorice **déjà vue**: ipocrizia și istoria se combină în explozii de intoleranță și exclusivism. Linia de demarcație pare să separe acum partidele pro-europene, adepte ale valorilor liberale, de cele care li se opun, exaltînd substantive colective ca patria, națiunea, neamul sau chiar comunitatea de singe. Conflictul, dacă poate fi numit astfel, nu este atît între comuniști și anticomuniști, cît între **colectivism și liberalism**. Cel din urmă este pro-occidental, tolerant, interesat de dialog, adept al trecerii rapide la economia de piață. Cel dintîi este atavic, plin de resentimente, xenofob, militarist și exclusivist. Ralf Dahrendorf nu a fost singurul care a amintit riscul de răscoală către noi forme de dictatură, inclusiv fascistă. Adam Michnik scria: „Naționalismul renaște și, odată cu el, conflictele naționale, xenofobia și coșmarul antisemitismului. Țările cu o slabă tradiție democratică, pe cale de a-și recîștiga identitatea națională, își reabilitează istoria națională și ceea ce a fost interzis în perioada comunistă, tot ce s-a presupus că fusese îndepărtat din paginile istoriei naționale și din memoria colectivă. Astăzi, reabilitarea continuă chiar și cînd nu e de dorit, cînd conștiința este pătată de crime, cum a fost aceea a colaborării cu nazisții. Să ne gîndim la conflictul din țările postcomuniste privind viitorul. Conflictul, în care regăsim termeni cu

care sîntem familiarizați de disputele din vest, este de fapt foarte diferit. Originile lui nu se află în ciocnirea dintre stînga și dreapta, deși, pe scena politică, există forțe care folosesc acești termeni pentru a-și denota orientarea. Nu este nici un conflict între conservatori și liberali, sau unul între radicali și moderați. Este un conflict asupra formei care să fie date noii societăți: urmează aceasta să imite modele europene, sau să-și faurească un drum propriu, elaborînd un model radical diferit? Gîndiți-vă la exclusivismul conservatorilor români, cel mai adesea legați de formațiunea conducătoare (Frontul Salvării Naționale), sau înregimentati în formațiunile ultranaționaliste (precum România Mare, PUNR), sau la apariția unor fenomene ca „Partidul X”, condus de excentricul emigrant peruvian-canadian Stanislaw Tyminski în Polonia. În astfel de cazuri, singura componentă ideologică rămîne un nedefinit sentiment al răului istoric, respingerea consecințelor modernității și exaltarea presupuselor valori ale unei colectivități arhaice. Toți cei care susțin integrarea într-o Europă democratică devin ținta unor campanii de denigrare și sînt stigmatizați ca agenți ai unei conspirații universale sionisto-plutocratico-masonice.

NU TREBUIE totuși să exagerăm culorile întunecate ale acestei imagini și dificultățile trecerii de la totalitarism la o ordine politică diferită, bazată pe legalitate. În comparație cu 1987, acum putem afirma cu certitudine că statele comuniste nu pot — și, de fapt, nu au putut — supraviețui, cel puțin în țările aparținînd fostului Imperiu „exterior” al Uniunii Sovietice. Regimurile leniniste s-au prăbușit irevocabil. Dar moștenirea sistemului leninist, incluzînd elementele culturale și morale, este mult mai complexă și persistentă decît am fi prevăzută. Pentru ca tranziția să reușească și să ducă la apariția unor societăți deschise sînt indispensabile cîțiva factori. În primul rînd, apariția unui spațiu politic pluralist, cu partide politice autentice. În al doilea rînd, redefinirea relației dintre putere și opoziție și înțelegerea faptului că existența unei opoziții puternice și dinamice este esențială pentru funcționarea sănătoasă a unei democrații. În al treilea rînd, formarea unei elite (clase)

politice care, în ciuda tuturor divergențelor firești, va fi capabilă să stabilească un consens asupra valorilor fundamentale ale unei societăți deschise, incluzînd rolul pieței, protecția individului și garanții indispensabile pentru minorități.

Orientarea democratică a discursului politic în multe dintre aceste țări este indiscutabilă și nu vom mai insista asupra unor frici, fobii și frustrări nearticulate — sindrom nevrotic ce explică ușurința cu care mulți indivizi se alătură unor mișcări etnocentriste, nebuloase profetice. Din experiența tristă a Weimar-ului știm că democrația nu este imună la atacurile venite din partea unor astfel de mișcări. Pe de altă parte, guvernele democratice se pot apăra dacă se eliberează de iluzii și identifică motivațiile sociale și psihologice ale extremismului populist. Negarea acestor motivații și izolarea într-o retorică autoglorificatoare nu este modul cel mai potrivit de a consolida victoriile ultimilor doi ani. După ce au răscolit mîcirla comunistă, în fața acestor societăți s-au deschis alternative care merg de la democrația autentică la etnocrația fundamentalistă.

În aceste societăți, dificultăților create de renașterea economică li se adaugă moștenirea crizelor politice, sociale și culturale produse de comunism. Pentru a evita exploatarea acestor tensiuni de mișcări a căror sursă este resentimentul și ura, pentru a împiedica apariția unei combinații de radicalism „indigen”, de dreapta și de stînga, tînele instituții democratice trebuie să creeze un echilibru la nivelul psihologiei sociale. Politica democratică nu se bazează pe mituri și emoții, ci pe căutarea modestă și răbdătoare a acelor proceduri impersonale, care generează ceea ce totalitarismul a dorit să distrugă: responsabilitatea puterii politice față de populație și existența unei justiții independente, ca și a altor instituții, al căror scop este protejarea, nu umilirea individului. Edificarea acestor instituții depășește voința unui partid politic: ea antrenează individul în totalitatea sa, pentru că rădăcinile libertății se află în conștientizarea faptului că omul s-a născut liber și nici un guvern nu are dreptul să-i atribuie puterea de a limita această libertate.

Traducere de
Daniela Rusu

„Moartea ne-a scăpat de Stalin“

— memorial intempestiv —

4 MARTIE 1953. — ÎN SFÎRSIT !... Vestea pe care o aștepta omenirea de ani de zile, vestea pe care poporul nostru — împreună cu alte popoare condamnate la aceeași suferință — o implora cerului și ziua și noaptea cu deznădejde și cu lacrimi de sânge — a sosit. Stalin a fost lovit de apăsătoare boală. N-a murit încă, dar poate fi socotit ca și mort. (...)

Stalin a suferit o congestie cerebrală duminică noaptea (în noaptea spre 2 martie). A căzut în inconștiență, și-a pierdut graiul, i-au paralizat piciorul și mîna dreaptă, boala „a cuprins regiuni ale creierului importante pentru viață”, cum sună comunicatul dat de Partidul și Guvernul de la Moscova. Toate comisiunile medicale, în frunte cu ministrul Sănătății, au intrat în funcțiune. Vor să salveze un cadavru viu încă. (...)

La ora zece seara postul nostru de radio a transmis telegrama CC al PMR, către PCUS, în care se spune : „Vestea despre grava îmbolnăvire a celui mai bun și iubit prieten al poporului român, a conducătorului oamenilor muncii din lumea întreagă, Iosif Visarionovici Stalin, a zguduit adînc întregul nostru popor”. Ade-văr perfect. Dar spus numai pe jumătate. Vestea a zguduit într-adevăr poporul, însă nu de durere — cum lăsa să se înțeleagă această telegramă — ci de bucurie... Ar fi cea mai crudă ironie a destinului ca Stalin să se însămănătoască și de data asta. Bucuria a milioane de oameni de pe întreaga suprafață a pămîntului s-ar prăbuși atunci dintr-odată în cea mai neagră disperare.

5 MARTIE. — Îmbolnăvirea subită a lui Stalin constituie subiectul de discuție al întregii omeniri. Posturile de radio din toate continentele comentează în toate limbile globului această veste, căzută oarecum pe neașteptate. Moartea lui Stalin — căci este vorba de o moarte iminentă — va schimba cu siguranță cursul evenimentelor. Se fac analogii cu epoci departate sau apropiate din istorie, cînd dispariția dictatorilor — de la Cezar pînă la Hitler și Mussolini — a pus capăt unor stări de lucruri care ajunseseră la paroxism, pentru a deschide omenirii perspective noi. Stalin se încapătina să țină istoria în loc, remordînd-o la coada celor șase litere ale numelui său. Acum, istoria e pe cale de a-și recăpăta libertatea cursului ei firesc.

Posturile de radio din Occident nici nu mai vorbesc de boala lui Stalin. Au trecut de-a dreptul la necrologie. Nicăieri, însă, vestea agoniei lui Stalin nu a sîrînit îndurerare. Dimpotrivă, ea a produs parcă o ușurare universală.

Președintele Eisenhower a transmis azi un mesaj către poporul rus — rus, nu sovietic ! — mesaj de condoleanțe care sună mai mult a felicitare. Poporul rus este fiul aceluiasi Dumnezeu care a creat toate popoarele lumii. Președintele își exprimă nădejdea că poporul rus își va realiza în curînd libertatea de sub jugul celei mai crude tiranii. (Moartea lui Stalin e o speranță în acest sens, lasă el să se înțeleagă).

Cancelarul Adenauer a declarat că încetarea lui Stalin de a mai conduce guvernul sovietic nu trebuie să facă celelalte guverne ale lumii să uite că sarcina lor este de a se pregăti tot așa de temeinic pentru apărarea împotriva comunismului.

Eden, ministrul de externe al Angliei, care se află de două zile la New York, a declarat la rîndul lui : „Am primit cu simpatie (sublinierea mea) vestea îmbolnăvirii domnului Stalin” — (În schimb, a Londra, Churchill a fost cel dintîi care l-a grăbit să transmită, prin secretarul său, ambasadei sovietice „dorința de înăsămănătoare a domnului Stalin”. M-a deșănățat profund acest gest al lui Churchill, dar bănuiesc că el trebuie luat ca o expresie de mare umor britanic).

Vișinski a părăsit subit New Yorkul, unde abia apucase să amenințe Comitetul Politic al ONU cu un nou discurs, plecînd cu avionul la Moscova. (...)

În URSS, șefii cultelor — creștin, mahomedan și mozaic — au adresat apeluri poporului sovietic de a se ruga pentru sănătatea lui Stalin. Pentru sănătatea aceluia ce a fost un călău al bisericilor și al celor ce cred în Dumnezeu ! În România, în schimb, au și început să fie organizate meetinguri, în care oamenii muncii trimît marelui lor prieten și învățător urări de grabnică înăsămănătoare

„pentru fericirea întregii omeniri progresiste”.

6 MARTIE. — Azi dimineață la ora 8 s-a anunțat la radio moartea lui Stalin. Evenimentul s-a întimplat așară la ora 21 și 50 de minute. Vestea capitală n-a mai „zguduit” poporul, ca acum două zile. Cel mult, fiecare om a zis în sine : „Bine că s-a terminat cu el, mîncă-l-ar viermii !”. De două zile era de așteptat să moară, era socotit chiar mort.

Dar moartea lui Stalin a produs oarecare confuzie. Prin instituții și întreprinderi nimeni nu știe prea ce trebuie să se facă. Astăzi e doar 6 Martie, a opta aniversare a guvernului Groza, imens fărîm cu forța de către Vișinski, din ordinul lui Stalin, și nimeni nu știe cum să asce steagurile pentru aniversarea lui Groza și steagurile de dolu pentru moartea lui Stalin. (...)

Moartea lui Stalin a fost întimplată cu un dispreț universal. Nici un cuvînt de regret, nici o manifestare de condoleanțe. Dacă despre morți trebuie să se vorbească totdeauna numai de bine, despre acest mort nimeni n-a roștit, și nu va putea roști un cuvînt de bine. Nici chiar cei mai apropiați colaboratori ai lui. Din acest punct de vedere, moartea lui Stalin e o moarte lamentabilă. Mai bine s-ar fi potrecut înconștient, ca să scape de injuriile și adevărurile ce s-au roștit pe marginea gropii lui. Dar bine că s-a întimplat așa, bine că oamenii au avut măcar satisfacția de a-l vedea mort și de a spune despre el tot ceea ce simt în forul lor interior.

Ziarul New York Times a scris : „Ar fi o ipocrie din partea noastră să spunem că moartea lui Stalin ne-a produs vreun regret”. Ziarul francez Franc-Tirer spune : „Dacă privești piramidele, poți să-l admiri pe Faraon ? Stalin a fost un Faraon care a construit socialismul cu sânge și vieți omenesti”. Cel mai mare ziar din Israel a fost și mai precis : „Moartea ne-a scăpat de Stalin”. Ziarul Le Monde, în loc de necrolog, a publicat două coloane cu extrase din diferite cărți și discursuri despre Stalin, în care acesta era înfățișat așa cum l-au cunoscut cei mai intimi colaboratori ai săi, care l-au devenit apoi dușmani de moarte. Un ziar din Philadelphia (U.S.A.) a scris direct : „A murit un monstru”. Iar Daily Mirror din Londra, cu litere de 5 centimetri, sub titlul Lacrimi de crocodil scrie că decesul lui Stalin nu produce nici un regret și nici o durere. Postul de radio „Europa liberă” și-a început și s-a încheiat emisiunea de azi seară cu cuvintele : „Tiranul a căzut ! Va cădea și tirania”. Iar Radio Paris și-a început și s-a încheiat emisiunea în limba română cu frazele : „Mîna care a făcut atîtea fărîde, legi nu mai mișcă ; limba care a mîștigat, a înghețat ; creierul care a conceput atîtea crime s-a înecat în propriul lui sînge”.

Așa a fost probodită moartea lui Stalin. La București, frește, e jale oficială. Dar bucureștenii... se bucură. Cu toate că a fost sistată vinzarea băuturilor alcoolice (să nu se îmbete oamenii de bucurie), am văzut în tramvai un cetățean beat, care abia se ținea pe picioare. Dumea a vin de la o poartă. La o stație a coborît. „A murit pînă la urmă...” a apucat el să spună și bui ! A căzut de pe scara vagonului. Dar s-a ridicat repede și în timp ce tramvaiul se pregătea să pornască, cetățeanul salută din mijlocul străzii vehicolul și mulțimea din el cu un „Ura” prelung și semnificativ. Nimeni n-a zis nimic însă toată lumea l-a aprobat. La radio s-a repetat toată ziua buletinul medical și apelul guvernului și partidului din URSS pentru unitate și vigilență din partea poporului. Speakerii se străduiau să dea glasului lor un timbru dureros, dar nu izbuteau să fie decît ridicoli. (...)

7 MARTIE. — Am văzut cum a fost primită moartea lui Stalin în lumea liberă. Cele mai crude adevăruri au fost spuse despre cel mai crud dușman al adevărului. Să vedem cum e primit acest eveniment epocal, dar lipsit de aureolă. În lagărul în care Stalin a închis aproape un miliard de oameni.

Au fost declarate patru zile de dolu (6, 7, 8 și 9 martie). Zile însă în care activitatea (citește : robia) oamenilor nu încetează nici măcar o oră. S-ar fi convenit ca măcar o zi să fie „liberă”. N-au fost suspendate decît spectacolele și festivitățile. Posturile de radio din Rusia și

din celelalte țări subjugate transmit numai muzică funebă și repetarea comunicatelor oficiale. Presa, guvernele și organizațiile obștești nu se ocupă decît de difuzări, telegrame și meetinguri. Oamenii sunt obșegați să plîngă. Manifestul Partidului Comunist al URSS impune pe față această obligație în pasajul : „Vestea încetării din viață a marelui Stalin va umple (sublinierea mea) de adînc durere inimile muncitorilor, colhoznicilor intelectuali și ale tuturor oamenilor muncii din Patria noastră, inimile ostașilor vitezi ai noastre Armate și ai Flotei Maritime Militare, inimile milioaneilor de oameni ai muncii din toate țările lumii”. Iată o poruncă directă ce trebuie respectată cu strictețe. Mîncarea, enflarea, ipocria și ridicolul se îmbină laolaltă în aceste lacrimi de crocodil.

La Moscova se vîră, frește, cele mai multe lacrimi fabricate la comandă. La meetingul scriitorilor sovietici, Ehrenburg a spus : „A murit cel care a fost glădrea, inima, conștiința omenirii. În momentul de față sunt îndurată sute de milioane de oameni din întreaga lume”. O muzicantă de la uzina „Secera și cio-cănuș” (G. Varoblova) a declarat : „Noi, mamele, jurăm să păstrăm figura luminoasă a genului întregii omeniri nu numai în inimile noastre, dar și în inimile copiilor noștri — viitorii cetățeni ai societății comuniste”.

Aceiași lucru se întimplă în China unde „mii și mii de oameni sunt zguduiți de durere”.

În Bulgaria : „Devreme, pe străzile Sofiei, puteau fi văzuți numeroși oameni ai muncii care se grăbeau spre uzinele și întreprinderile lor. Pe fețele lor se putea citi mîhnirea cea mai profundă”.

Stahanovistul Iure Muzika, de la București, a mărturisit : „Viața mea nu poate fi altă de lungă pentru că în cursul ei s-am putut exprima întreaga mea recunoștință față de partidul nostru pentru marea cinste ce mi s-a făcut de a-l fi putut vedea pe tovarășul Stalin, de a fi putut sta timp de două ore în imediata apropiere”. Și el povestește apoi unde a avut această fericire : la Teatrul Mare din Moscova, într-o seară cînd a apărut și Stalin într-o lojă, și cînd stahanovistul, văzîndu-l, a început să plîngă.

Docentul dr. Schmalfuss din Germania răsăriteană a declarat că — în cinstea morții lui Stalin — se va strădui să atragă noi membri în Asociația pentru prietenia germano-sovietică.

La Tokio, după cum ne informează Pravda : „Seara tirziu, cînd după ore lungi de muncă istovitoare oamenii muncii au un scurt răgaz, mulți dintre ei, ghemuiți într-un colțisor de bordel sărăcăcios, deschid volumele roșii ale lucrărilor lui Stalin”.

Să ne întoarcem la noi în țară. Aici, evident „lacrimile de crocodil” amenință să inunde întregul pămînt românesc. To-nul l-a dat CC al PMR. În comunicatul său anunță : „Pentru partidul și poporul nostru moartea tovarășului Stalin constituie cea mai grea pierdere”. Și mai depate : „Pe cît de mare este durerea noastră la moartea iubitului prieten și părinte al poporului nostru pe atît de fierbinte este recunoștința noastră față de tovară-

gul Stalin și hotărîrea de a merge cu fermitate pe drumul ce ni l-a luminat cu genul său nemuritor”. Și lacrimile — de cîrneală — încep să curgă suvol. Academicienii, stahanoviștii, laureații Premiului de Stat, poezii regimului se întrec să scoată strigătele cele mai mari de durere. Deși toți spun același lucru — alte fraze, aceeași farsă. Nu-mi mai obosesc mina să reproduc fragmente din această colecție de tirade — care ar putea fi socotite niște diatribe răsturnate la adresa lui Stalin — mai ales că lectura lor îmi produce și greață. Mă gîndesc totuși la ceea ce va fi gîndind în sinea lui fiecare dintre cei ce-și leagă numele de asemenea enormități.

8 MARTIE. — Mamele din întreaga lume au primit astăzi — de această Zi Internațională a Femeii — o bucurie copleșitoare : imaginea lui Stalin pe catalaie, prezentată în toate ziarele apărute azi. Ceea ce părea aproape de necrezut, a devenit acum o realitate indiscutabilă : chipul mort al lui Stalin privit de o lume întreagă. Ni se impusese atît de mult urechile cu vorbe despre „marele”, „genialul”, „victoriosul”, „nepieritorul” Stalin, încît acum, cînd îl vedem mort, ca pe orice om de rînd, ne uităm la el și parcă nu ne vine să credem. Parcă nu ne vine să credem !

În fotografia publicată astăzi — sintetră imagine ! — alături de catafalcul lui Stalin se văd și cei șase urmași direcți ai lui : Malenkov, mai întîi, apoi Beria, Bulganin, Vorosilov, Kaganovici și Molotov (așezați — și acolo — în ordinea alfabetului slav). Iar Stalin în uniformă de generalisim, cu miinile lăsate de-a lungul trupului — așa cum apare în multe tablouri din timpul vieții — nu mai e acum decît un cadavru.

9 MARTIE. — În clipa cînd scriu aceste rânduri, s-a terminat retransmisia la radio a procesiunii din Piața Roșie, cînd cadavru lui Stalin a fost așezat alături de al lui Lenin, în mausoleul de lingă zidurile Kremlinului.

În București — ca în toate celelalte citadele comuniste — poporul a fost dus la statua lui Stalin, unde s-au depus flori, s-au ținut discursuri, s-au vărsat poate și lacrimi (aduse de acasă în sticlețe !). Momentul culminant al solemnității a fost ora 12, ora Moscovei (11, la noi). Pentru coborîrea lui Stalin în groapă a fost ales momentul culminant al zilei, zenitul. Nici nu se putea altfel.

Timp de trei minute, la această oră a fost ordonată încetarea oricărei mișcări pe pămînt : fabricile, birourile, vapoarele, avioanele, tramvaiele, trenurile, căruțele, pietonii s-au oprit din mers timp de trei minute. Au început să sune sirenele. Au bubuit cele 24 salve de artilerie. (Vrăbiile de la fereastra mea și-au întrerupt și ele cîrîpîtul, parcă speriate). Nu știu care a fost aspectul orașului în aceste trei minute de încetare a oricărei mișcări. Trebuie să fi fost ceva deosebit de sinistru. Ipocrizia, stăpînind pămîntul timp de trei minute !

Eu însă, în aceste trei minute, m-am dus pînă la W.C.

31 dec. 1970

Fotografie de Ion Cucu

DE două zile citesc pe rupe cartea lui Robert Conquest *La grande terreur* (Les Purges stalinienues). Aproape că mi s-a făcut frică! Adevărul e că eu am trecut prin stalinism la o vîrstă la care nu înțelegi mare lucru și nici nu poți veni în contact direct cu oroarea. Lucrurile s-au îndulcit pe măsură ce eu creșteam, nu mi s-a întâmplat niciodată nimic grav, n-am avut senzația de pericol și atunci bineînțeles că nu mi-a fost nici frică, mi s-a părut că pot îndrăzni foarte mult. Citind cartea asta nu mă pot împiedica să mă gândesc că de fapt nimic nu e ireversibil într-un stat totalitarist care tinde spre dictatură personală: niciodată nu te poți simți în siguranță. E adevărat, în România în ultimii ani situația s-a îmbunătățit nespus, la fel în toate țările socialiste (inclusiv URSS); dar această ameliorare vorbește din punct de vedere social-politic și moral, această liberalizare se caracterizează tocmai prin faptul că nu se poate opri decît prin mijloace represive; într-un stat totalitar cu un singur partid, nu există nici un sistem social-politic de reglare a tendințelor, pentru că nu există o opoziție legală (decît democrație, ale cărei dezavantaje nu le discut acum), o

Dumitru ȚEPENEAG

Un român la Paris (IV)

— Fragmente de jurnal —

„luptă” politică. Totul vine de sus: și răul și binele. De aici arbitrarul, brutalitatea reprimării etc. Cît timp partidul care conduce e dirijat de un colectiv, există șansa ca opoziția politică alt de necesară într-o societate democratică să se manifeste fie și în forme disimulate și ori-cum niciodată publice, acolo sus, în sinul „biroului politic”. Dar acest colectiv e totdeauna sau aproape totdeauna dominat de către secretarul general care are tendința să cumuleze puterea. De pildă, în România: Ceaușescu, teoretic, are mai multă putere decît Stalin, pentru că e și secretar general și președinte al republicii și comandant suprem al forțelor armate. Oricît de „blind” de „cumsecade” ar fi, tot va ajunge la manifestări despotice pe care nimeni nu are cum să le împiedice. În 1968, cursa liberalizării (fac apel la toată sensurile cuvîntului cursă) a trebuit să fie stopată din cauza rîșteiilor la care ajunseseră cehii sub conducerea lui Dubcek. Revin la o mică alegorie pe care am tot spus-o oral: cursa liberalizării țărilor socialiste e ca o cursă de automobile în care (cu condiția să nu dai niciodată vizibil înapoi) cîștigă cine ajunge ultimul. Toată știința așadar e de a face cît mai multe ocoluri (de a lua curbele cît mai lungi) și de a înainta încet și prudent. Cehoslovacia a fost descalificată (sau numai penalizată?) și scoasă pentru un timp din cursă; o luase prea repede! Dar această „oprire” poate deveni un avantaj, vezi cum s-a întâmplat cu Ungaria, care acum pare să fie în frunte (decît în pericol...) chiar înaintea României care n-a fost niciodată penalizată.

Încă de la începutul anului 1969, în România a înflorit un fel de cult al personalității din „necesități” social-istorice: în primejdia (mai mult sau mai puțin reală) de a fi invadați de ruși s-a ajuns la concluzia că partidul și țara întreagă are nevoie de un vîrf conducător în jurul căruia să existe o unitate de granit sau monolitică (vezi clișeele folosite și răfăloșite pînă la tocierea și discreditarea cu-

vintelor respective). Orice s-ar spune, Ceaușescu a manevrat foarte abil și a ajuns obiect de cult pur și simplu făcînd cu ochiul și arătînd cu subînțelesuri spre Răsărit. Deocamdată nu are nevoie de teroare pentru că beneficiază de urmările teroarei din deceniul trecut (1950—60); frică, lașitate, apolitism, ignoranță, tembelism etc. E evident că modelul său politic e Tito (deși nu aplică concret reformele acestuia). Sint conștienți că nu va ezita să se arate necruțător cînd timida opoziție politică existentă acum se va manifesta ceva mai organizat și mai hotărît. Și mai e ceva de care trebuie să se țină seama: generația de după mine (25—30 de ani) și cu atît mai mult următoarea nu au trecut prin stalinism și s-au dezvoltat într-un regim socio-psihic mai destins și mai liberal. Tinerii aceștia gîndesc mai liber și se manifestă cu mai puțină frică; în plus ei nu pot fi acuzați de un „trecut dubios” fiind născuți și crescuți în plin regim socialist. Ciocnirea va fi inevitabilă și agravată de dorința de răzbunare a generației mele care se simte a fi fost frustrată și, în mod firesc, după ce-a făcut breșa, va încerca să organizeze lărgirea ei. S-a vorbit în România în 68-69, de conflictul dintre generații. Acest conflict e real și se manifestă din ce în ce mai puternic pe toate planurile vieții sociale. Înfruntarea între Ceaușescu, micul tiran „cumsecade”, și noile generații va duce la forme de teroare și va demonstra cercul vicios din care un regim totalitarist și așa-zis socialist nu poate niciodată ieși. Bineînțeles, lucrurile sînt și mai complicate de faptul că, în spate, vom zări totdeauna tancurile rusești, un naționalism firesc influențînd gesturile ambelor tabere, adică și acelea de reprimare ale guvernărilor și acelea de revoltă ale guvernaților.

Dacă mă întorc în România voi rezista oare presiunii și apoi reprimării? Din punct de vedere strict individual, ceea ce pare să o aleagă Ion Alexandru e cea mai bună. Întorc cu spatele la societate, sus-

ținut de un misticism autentic (?), el se va păstra cu minile curate. Nu poți curăța un closet, avea obiceiul să spună Dimov, fără să te murdărești. „Soluția” lui Dimov — retragerea în estetic — e asemănătoare cu aceea a lui Alexandru dar e ceva mai subredă, esteticul fiind un „plan înclinat” de pe care foarte ușor poți să aluneci ori să fii rostogolit de alții, prin forța împrejurărilor. Dogmelor comuniste trebuie să le opui tot niște dogme, iar esteticul cînd își creează dogme (vezi și onirismul, de pildă), dogmele lui par ridicole, meschine. Și mai e vorba și de temperament: eu n-am să pot niciodată, în România, să nu intru în luptă, chiar dacă îmi dau seama că această luptă e inutilă și nu-mi poate dăuna decît mie, ca individ.

Dar și dacă rămîn în Occident, ce fac? Aseară — nu știu prin ce asociație de idei (citeam *La grande terreur*, așa că poate era un reflex de lașitate) mi-a trecut prin cap să rămîn în Franța și să mă călugăresc!? Pe urmă mi-a venit să rid de unul singur.

2 ianuarie 1971

REZIST tentației de bilanț autobiografic. Scrisesem o pagină și am rupt-o (prima foaie ruptă din acest caiet pe care l-aș fi vrut scris cu cît mai multă spontaneitate), mi s-a părut caraghios. Adică, mai exact, fără destulă autenticitate — fie ea și mimată —; oricum, un jurnal nu poate fi o autobiografie și nici ceva confecționat, ori dacă se poate și asta (să faci un roman-jurnal așa cum ai face un roman-epistolă), atunci eroul e cu nepuțință să fii chiar tu însuși. [...]

STAU de patru luni la Paris și n-am reușit nimic concret. Și nici de scris n-am scris. Bursa e pe isprăvite, as mai rezista, să zicem, încă vreo patru luni. Pînă atunci trebuie să reușesc ceva, să fac rost de-o altă bursă, eventual în Germania, să semnez contractul cu Gallimard, poate că mă aleg cu ceva bani. N-aș vrea să ajung să accept postul la *Europa Liberă* care ar însemna tăierea oricăror punți către România și chiar aici o oarecare discreditare. Și mai e și Mona în joc... Trebuie neapărat să plec în Germania să văd ce se poate aranja acolo. Nemții sînt mai deschiși, au mai mulți bani. Și-apoi, trebuie neapărat să mă duc la Viena, să recitesc romanul lui Goma, ca să scriu prefața.

Cel mai grav e că nu pot să scriu, nu reușesc să-mi termin romanul început.

Gabriel
CHIFU

Destin

Ca și cum țara aceasta ar fi o noapte
și ca și cum noaptea ar fi de fapt
gura închisă a unui orb care a murit de mult
și n-a înțeles niciodată lumina.

Iar înăuntru, captivi,
sîntem noi, captivi în gura încheștată a orbului
mort de mult...

Și cînd nu mai speram
gura se deschide brusc și sîntem scîlpați cît colo
Însă nimerim, desigur, în
în gura atunci deschisă
a unui alt orb mort de mult.

Și imediat, în urma noastră,
se-nchide implacabil această nouă casă de întuneric.
(O, noi, deșeuuri, deșeuuri de neant.)

Sub marele reflector nemilos

Pereții și acoperișul casei au fugit. În urma mea, scara
și-a înghițit treptele. Aici, la masa de scris,
în fața colii albe de hirtie,
sînt singur, sînt expus, sînt fără refugiu,
fără trecut, prezent și viitor.
Fără scăpare.

Aidoma fluturului în acul insectarului.
Stau desfigurat și uimit sub marele reflector nemilos.
Lacrimile mele au murit. Gîndurile, cîndva izvor de
munte,

acum sînt apă stătută. Iar adevărul m-a lepădat
ca pe un dinte stricat. Dar eu, ca mirtoaga
lui Harap-Alb, eu visez, încă mai visez uneori
că într-o bună zi voi minca jăratec.

Astfel mă pomenesc visînd și-mi vine să mă iau la
palme
pentru imprudența mea — fiindcă știu că visele, ca și
tot

ce-mi trece prin mîntre, sînt
înregistrate pe bandă.
O, dar deja am inebunit
dacă eu chiar am ajuns să cred (și cred!)
că pînă și razele lunii au microfoane.

Avertismentele / avatarurile îngerului păzitor

A venit azi-noapte îngerul în chip de
bătrîn profesor din Heidelbergul de odinioară. Purta
joben, frac negru, albe mînuși, baston de fildes.
A rostit neliniștit: Bagă de seamă,
și cancerul, și sida...

A venit apoi îngerul în chip de țîntar.
A zburat biziînd în jurul meu
și birfitor a șoptit: Ai grijă,
ploaia de acum un ceas a fost radioactivă.
Greierii care cîntau buimac-senini, ca-n verile de-acum
un veac,

sînt iresponsabili. Și ei, și tu,
toți sînteți contaminați. De aceea nici
nu te înșep

A venit apoi îngerul în chip de instalator electric.
A intrat în inima mea. Era nervos și acuzator. A montat
cabluri,
amplificatoare, difuzoare și aparate de înregistrat. A
zis injurînd:

Acum îți vom ști fiecare mișcare interioară, fiecare
nuanță a inimii.
Vom avea probe zdrobitoare cînd te vom judeca
pentru vina cea mare —
că ai viață personală, potaie.

A venit apoi îngerul în chip de vînt.
N-a mai zis nimic. A șuierat.
A bătut și a măturat totul în cale.
A trecut peste mine ca peste un cîmp întunecat, toamna.
A trecut prin mine ca printr-o biserică fără icoane.

Un vînt venit din ținuturile noastre scitice

Vîntul ce s-a iscat pe strada mea în această seară de
noiembrie

mi-l inchipui ajuns departe, pe țărmul Mediteranei,
agonizînd printre măslini, vîntul
încărcat cu vești de aici. (Cite știe el despre
tăcerea inimilor noastre întemnițate, despre plînsul
zdrobitelor vitralii și tipătul despot al bulldozerelor.
nimic nu poate răscumpăra
viețile noastre osîndite și triste, sfîșiate între
tragedie și grotesc. Lacrimi și un hohot de rîs
urîș ce nu încap între hotarele veacului. e mașină de
tocat ne-a prins între cuțitele ei infernale. ne sfărîmă.
e mașină de sfărîmat trupuri, sentimente și gînduri.)

Nici măslinii, nici portocalii, nici țărmul semeț de acolo
nu înțeleg ce spune vîntul scitic. (Suferința carpatică
este intraductibilă?)

Și vîntul moare înecat în lumina fastuoasă,
mediteraneană

și odată cu el plene
ceea ce păstra în memorie —
himera libertății noastre.

La cumpărături

Vreau să cumpăr și eu un kilogram de ruine,
o picătură din marea de fresce, de icoane, de vitralii,
un kilogram de ruine aș vrea să cumpăr,
să las fiilor mei, să nu uite trecutul.
vremea cînd lumina, pămîntul și aerul nu erau bolnave
ca astăzi

Un kilogram de ruine aș vrea,
colac de salvare pentru memoria mea ștersă zilnic
cu var
și lepădată într-o mlaștină, într-o ladă de gunoi,
într-o mare de sînge.

Da, un kilogram de ruine doresc, un kilogram — și
chiar cer
vînzătorului și el ridică din umeri disprețuitor,
nu mai are nici marfa asta.
Ce să mă fac, încotro s-o apuc? Spre casă aș merge
dar n-am casă. Și oricum nu pot să înaintez,
văzduhul e de piatră. (În loc de cer, vai, ziduri.) Cum
să-mi sap cărare, tunel cu singura unealtă, avere ce-o
am —
brumă de suflet?

Întâlniri insolite cu Dandanache, Beckett și Swift ca personaje

leșirea din hibernare

DUPĂ o perioadă ceva mai lungă de hibernare, Teatrul Tineretului din Piatra Neamț pare să se dezmoartească. Și-a reamănat sala, are un director nou, eficient, regizorul Nicolae Scarlat, face reclamă modernă în oraș și în afara lui, a reînceput să cheme spre sine regizori și scenografi tineri, ca altădată, își ameliorează repertoriul, reintră într-un contact normal cu lumea teatrală. Și-a reamănit — după douăzeci de ani de când a înființat cel dintâi festival teatral local — de asemenea inițiativă și organizează acum (în mai) o manifestare internațională de cultură teatrală.

Trupa s-a descomplesat, căci tinerii valoroși de aici au puzit cîntecul de sireni al teatrelor din Capitală și s-au pribegit. Se nădăjduiește însă că proapiile din acest an ale academiilor de teatru vor aduce talente prospete.

Cînd au socotit să au ce arăta, au chemat iar critici, ca odinioară, să vadă premierele anului și să le discute cu trupa. Obişnuință veche și bună; e adevărat că și criticii s-au schimbat, sint, unii, mai importanți, mai greoi, mai scumpi la vedere și la vorbă, nu mai vin așa, cu una-cu două, la iniția chemare, a început să-i plictisească „provincia”, vreo cîțiva nici nu mai au loc unde să scrie despre artă, fiindcă li se acordă săptămîni sau lunar douăzeci-treizeci de rînduri, dar tot ne-am adunat vreo cîcșase, astfel că discuția a avut loc tirigăpiș. Principalul e însă că am putut vedea patru spectacole (unul re-văzut) și evalua stadiul actual al Teatrului Tineretului — care, în linii generale, arată bine.

Actualitatea actualizării

PENTRU prima oară în baine moderne și cu acțiune plasată în zilele noastre (cum a notat și autorul pe iniția foaie a piesei): în capitala unui județ de munte, în zilele noastre (i-am văzut pe Catavencu și pe Farfuridi disputîndu-și electoralul în costume ale anului 1992, în sediu prefecturii, Pristanda e colonel de poliție actuală — purtînd uniformă cu distincție — Tipătescu e elegant dar cu adidaj și cu părul legat în codiță mongoloidă pe ceafă, Neica Zaharia e și el îngrijit investimintat, Dandanache apare, firesc, cu o garderobă mai desuetă și o pălărie din anii '50, numai Zoe e cam fistichie în postura de pitipoancă, cu pantaloni strîmți, de trapezistă și bluză stridentă, decoltată, pantofi aurii, toaletele ei fiind nu numai în contradicție cu funcțiile personajului, ci și fără gust crolite de către scenografa Ileana Huber. Autorul decorului, arh. Dan Jitianu, a găsit nu numai o soluție ingenioasă pentru plasarea mai tuturor întîmplărilor în localul prefecturii, dar a construit spiritual esafodajul de tribune pentru adunarea de alegeri, — pe care lucrătorii îl ridică în timp ce au loc conversațiile din jur — situîndu-i pe vorbitori cu fața spre sală și pe audienți cu spatele spre noi, proiectîndu-l pe venerabilul prezident în virful înalt al faraonice piramide.

Sigur, acest tip de actualizare a comediei își are hazul ei și nu puțini spectatori vor realiza cite similitudini sint, sub anume realizări — de pildă al fanatismului politic, veleităților personale, lipsei de principii, tranzacțiilor de culise, manipularilor conjuncturiste, abuzurilor,

Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț: O scrisoare pierdută de Caragiale, Bine mamă, dar asta povestește în actual doi ce s-a petrecut în anul I, Trei zile cu Madox, Ultimul Godot (toate trei) de Matei Vișniec, în regia lui Nicolae Scarlat (toate patru) și Domnul Swift de G. Gorin, regia Andreea Vulpe.

Între ziua de ieri și cea de azi. Sună destul de conform replicile lui dom' Nae: „nu încapă pică, să luptăm, d-ta o să-ți pui candidatura, o știm, eu ți-o declar că mi-o pun pe-a mea... luptă e-lectorat”. Dar și cele ale lui dom' Tache: „pe de o parte opoziție la toartă, pe de altă parte teșcherea la buzunar (...) viața e moftologie, cu economii, cu soterii, cu scamatorii...”. Bineînțeles, și ale domnei Trahanache: „Ce-o să zică la București guvernul, cînd o afla că ați violat domiciliul lui Catavencu și l-ați arestat în timpul alegerilor, după ce guvernul era asigurat că toate au să se petreacă cu bine și cu liniște?”. Dacă acceptăm precizările citorva replici și anacronismul altora — „să duc în tirg”, „am venit cu barja” — precum și forțarea soterii în cheia cîrmărească, vom putea conchide, totuși, că montarea e plauzibilă în unele coordonate temporale ce de simt program. Schimbarea de registru spațial și cronologic se practică de mult în lume. Am văzut, la Londra, cu complicitate din Nostrele vesele din Windsor (re-văzută de la Festivalul în anul 1980; în Canada, Măsură pentru măsură cu comedia în uniformă primară, la București, Nationalul englez prezentîndu-l pe Richard III în vestimentație și mantale ale armatei britanice actuale.

Ce e însă dincolo de această schimbare, care, la urma urbei, poate rămîne un act de iconoclasm formal? Impresia e că regizorul Nicolae Scarlat aduce și alt element nou, de fond, și anume localizarea celor aflați în dispută; ba chiar, de la un moment dat, seriozitatea în susținerea convicțiilor. Nu se caricaturizează nici atitudinile, nici limbajul. Pristanda, interpretat cu fervoare și pătrundere de Ion Muscă, trăiește cu năduf metamorfozele de umoare ale mai marilor lui, supunîndu-se cu fină reflecție, manifestată virulent în monologuri (pe care le divulgă celor ce bat în cuie scîndurile tribunalei, înțelegîndu-se astfel că s „oamenii” lui). Catavencu, în excelența susținere a lui Cornel Nicodan, e serios și răpăcat în particular, doar cu o ușoară notă emfatică atunci cînd ține discursuri. Adus de la arest, cînd rămîne singur își sparge ochelarii și-și rupe surtucul ca să arate maltratat. Luciditatea sa dă un efect neașteptat perversității și cinismului, și rimează cu seriozitate prefecției (Liviu Timuș — remarcabil), disputa lor, interesant pusă în scenă, fiind a unor inși care-și cunosc limpede interesele și prețul. Tot astfel și Trahanache: nu e deloc zaharuit, apare mai curînd excedat, oarecum poltron, în orice caz politician provincial perfid, care stăpînește tehnica machiajului, mîmînd credulitatea — sau mîfienta — după cum li convine și arborînd o nonsolență care-i sîde bine (Corneliu Dan Bortici). Farfuridi e le și net inferior, dar nici el stupid, ci calculat, la un anume nivel de înțelegere (Romeo Tudor), perorînd fără excese verbale ori gesticulare, derutat și încurcîndu-se (la tribună) pentru că amical imbecil l-a zăpăcit hirtilele și i le servește aiuristic Brînovenescu și ridicol pur și simplu, leturcivă subinterpretat (Radu Olăreanu). Cotăceanul turmentat (Florin Măcelaru) și-a însușit linia regiei dar e pripit și sumar în exprimări. Zoe (Oana Albu-Birău) e insuficientă, chiar și cu porniri la mariale față de Fănică (li dă o lovitură de judo în plex — ceea ce e chiar caraghios — vrea să-și taie venele cu un fierăstrău, tentativă de sinucidere la Chiriaci), revenîndu-și, într-o măsură, de-abia în ultimul act. O formulă foarte hazlie are Dandanache, compus original de Constantin Gheneșcu: ruginit, lovit de ceitate, candidatul sosit de la centru e mobil ca o giruetă dar se mișcă de colo pînă colo cu o rigiditate a trupului ce-i cominciază extrem aparițiile. Răstît și veninos, se ivește în cadrul dat nu ca o posibilitate de dezlegare a patimilor orașului, ci ca o piață rea.

Figurația — în care sint prezenți, toți angajații teatrului, adică și soborul director (doar a început ca actor!), secretarii literari, contabilii, frumoașa suflură (iață și femeii în lupta electorală!) funcționează cu totul multumitor și în atmosferă, ascultînd cu participare orațiile rostite la microfon.

Excenric ca apariție, mișcat în bună cadență de o idee apreciabilă, original ca factură, noul spectacol caragialean nu absolvă vestitele personaje de păcănelor; le relevă însă într-o lumină rece. E limpede că toți sint culpabili — cum nota

Tipătescu (Liviu Timuș) lămurindu-l pe Dandanache (Constantin Gheneșcu) despre ceea ce se întîmplă în capitala județului de munte... (O scrisoare pierdută la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț)

Mircea Iorgulescu — „virtuali culpabili, nimeni nu scapă, totul e să vrea, totul e să existe un interes pentru valorificarea acestei potențialități” și nu știu dacă nu cumva chiar mobilul interesului e acela ce mărețește actualitatea atît de vie a înfruntărilor și împăcărilor din mereu uluitoarea comedie.

Refracția realului prin prismă poetică

OSANSĂ pentru autorul dramatic e regizorul care-l înțelege și-l lansează lucrarea literară în cele mai bune condiții ale unui moment dat. O atare şansă are Matei Vișniec cu Nicolae Scarlat, care a manifestat nu numai comprehensiune față de dramaturgia tinărului debutant, ci a găsit și acel limbaj scenic ce-i convenea scrisurii și enigmelor existențiale ale acestei literaturi, expresivității ei caracteristice. Vișniec vede pătrunzător grotescul vieții, amestecul, în proporții bine dozate, umorului, sarcasmului, tragicului, funambulescul, miraculosul, liricului, clivează esențiale din faptele mărunte, refuză localismul și istoricizările aspirînd spre o generalitate pe care o resimțim totuși ca fiind a timpului prezent. Este totuși de refracție a realului prin prismă poetică pe care-l întîlnim în dramaturgia modernă, la Beckett sau Dürrenmatt, ori Mrozek și în care simbolurile imateria lizează concretul dîndu-i aură de poveste; dar, deopotrivă, sensibilizează stări de spirit actuale, fenomene ample ale conștiinței colective.

Am revăzut, la Piatra Neamț, Bine mamă, dar asta povestește în actual doi ceea ce s-a petrecut în anul întâi, revoluciei vesele și sceptică a destinului, revoluțiilor, într-o considerare fantasmagorică, de ironie dezlănțuită, căreia regia și întreaga echipă l-au dat culorile și exultanța originalului, pedalînd doar uneori în exces pe contactul direct cu spectatori. Și am văzut două piese într-un act, montate tot de Nicolae Scarlat. Trei zile cu Madox e întîlnirea unor oameni obișnuiți, consumînd existențe banale, cu supranaturalul, pe care iniția îl acceptă, apoi îl repudiază, — ca pe orice depășește puterea lor de înțelegere — și pe urmă se revoltă împotriva-i, numai fiindcă l-a tulburat și l-a scos o clipă din habitudini. Climaxul comico-dramatic e aici asemănător cu acela al pieselor lui Tennessee Williams, sau Edward Albee, ori Arthur Miller; o împrejurare la început banală crește încet și ireversibil spre monstruos, declanșînd resorturile, greu de explicat, ale unei psihoze a sălbătăciei. Regia a căutat să atmosferizeze în spiritul piesei, a sugerat nimerit obsesia ploii, nocturnitatea, fiorul neprevăzutului. Dar, mai încrețit ca în alte piese ale lui Vișniec, simbolul s-a deslășit și scenic mai anevoioase, poate și pentru că interpretările nu s-au acordat suficient la diapazonul poveștii, iar acțiunea n-a intrat în spațiul curb al misterului propus, ci s-a lîncizat, bruscind, într-o anume clipă, trecerea spre dezpodămint.

Scara spre înalt, pusă în decor cu adecvare, de scenografa Bristena Duman, sugerînd locul unde se află personajul enigmatic care nu apare, n-a avut un corresponsent metaforic în decorul circumscripției ce adună personajele. Florin Măcelaru și Ion Muscă au dat hărnițe fugare perechii de clovni Grubi și Bruno pe care autorul îi poartă prin multe piese, cu ipostazieri felurite. Radu Olăreanu și Romeo Tudor au găsit mai rar tonurile firești. Cristinelă Pădure nu le-a găsit mai deloc, izbutînd doar apar la unei prostituate printre bărbați pe care-i cunoștea îndeaproape — și chiar mai mult decît atît.

Ultimul Godot e o mică bijuterie scenică, dedicată lui Samuel Beckett. Dramaturgul a compus-o într-o clipă de fericită inspirație și cu cele mai bune unelte ale sale. La un teatru ce-și dă ultima reprezentare — după care se va închide — și unde autorul, huițit de puținii spectatori, iese amărît din sală, are loc întîlnirea lui Beckett cu personajul său

real Godot, care i se plînge de răul tratament literar ce l-a fost aplicat. Dialogul celor doi e captivant prin inedit, prin umorul cu nuanțe săgălnice, amărui, violente, dramatice. Autorul din piesă declarîndu-se franc vulnerabil, iar personajul observînd tot atît de sincer că are un handicap față de altele, se ajunge la o tandră înțelegere între cei doi și la un rămas bun tulburător de la teatru; pede puțină vreme, Beckett a și spus: adieu lumii.

Pusă în scenă exemplar, piesa sună în spectacol ca o bucată muzicală, în tonuri voioase apoi îngîndurate, evocînd culori pastelate, dînd o senzație paradoxală de tristețe senină. Un tînăr talentat, interpretînd cu putere și foarte bun autotrol, în crescendo-uri și decrescendo-uri meșteșugite (Marian Despina) și un actor experimentat, mimînd la început un ursuz, apoi un bonom a cărui jovialitate nu trece în familiaritate (Traian Pîrlog), au dat o comunicativitate caldă reprezentăției. Au încheiat-o cu un acord nostalgic, ca în fraza melodică motivică din celebrul concert pentru pian de Liszt, în mi bemol major.

Reiterări în Liliput și Brobdingung

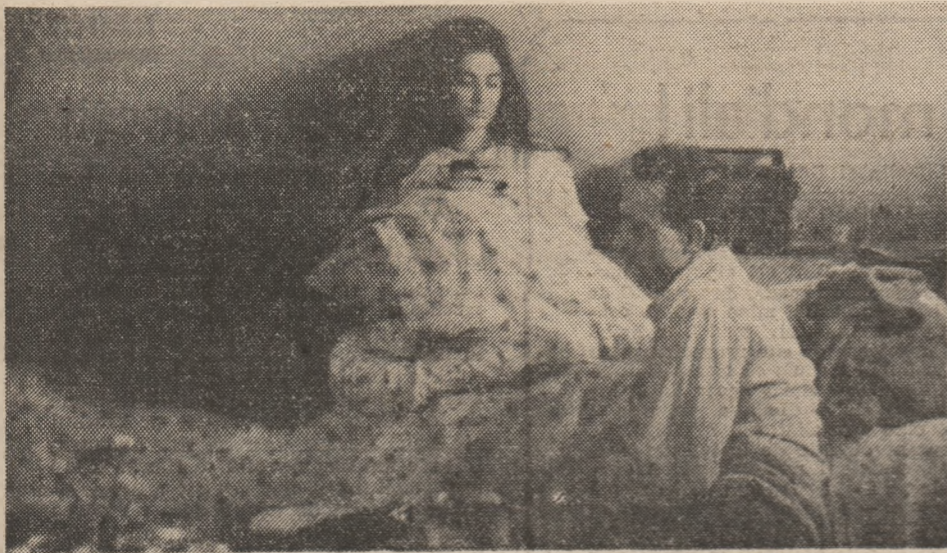
OASPECTE la Piatra Neamț, tinăra și merituosă regizoare Andreea Vulpe a adus aici o piesă inedită, Domul (sau Domnul) Swift de Grigori Gorin, o fantezie despre viața și sfîrșitul unuia din cei mai mari satirici ai lumii, părințele irlandez Jonathan Swift (1667—1745), tatăl lui Gulliver. Ca și în piesa mai sus amintită a lui Vișniec, e evocat un scriitor ilustru, biograf fiind imaginată a se contopi cu actualitatea a unor personaje ale operei. Scriitorul de demult își organizează mereu o altă ceremonie a imobilizării sale morții, căci el era nemuritor prin scrieri.

Din cite ni se comunică în bogatul culeț-program, înțelegem că dramaturgul a elaborat un scenariu pe care l-a tot modificat, împreună cu actorii, ba chiar l-a și scris în bună parte în timpul repetițiilor, ceea ce explică incoerența, digresiunile și colateralitățile compunerii, imprimînd o anumită stare de confuzie și spectacolului. Oricum, publicul tinăr află cite ceva despre biografia lui Swift și despre pamfletele sale, se amuză la întîmplările pitice și uriașilor — aproximativ realizate de interpret — și privește cu interese personajul Swift, înfrunghiat cu distincție de Traian Pîrlog. Tăcerile îndelungate ale neuitatului umorist s-au datorat unei boli grele, maladia lui Meniere, afecțiune a organului auditiv, cu violente crize de pierdere a echilibrului. Murînd după ce-l pieriseră și soția și iubita, Swift și-a lăsat prin testament întreaga avere unui „Spital pentru imbecili” la Dublin. O fi un gînd de ultimă vindictă pentru suferințele pe care le-a îndurat din partea proștilor oficiali? Ori de ispășire?

Cu cîteva grațiozități și unele invenții simpatice (o ceașcă uriașă de ceai în care își dă duhul un liliputan), cu măști sugestive dar și cu inabilități (în prezentarea uriașului, în evocarea micilor vietăți invizibile, în prezentarea celor două femei, în tranzițiile de la real la fantastic) spectacolul are un curs sinuos și o voioșie sovălelnică. Scenograful și Sică Rușescu.

Traian Pîrlog face interesantă muțenia lui Swift și desenează precis comportamentele acestuia. Un doctor ce se dovedește incult, Simpson, e antipodul realist al ficțiunii (interpret, Gheorghe Birău). Lucreția Mandric, Oana Albu-Birău sint prezentabile, însă de un relief modest. Majordomul lui Ion Muscă e spirituos, uneori prea precipitat. Un Gardian roscovan (Romeo Tudor) se reține: Florin Măcelaru realizează cu frumusețe și poezie un personaj simbolic. Nimeni.

CRONICA FILMULUI de Eugenia VODĂ

Sanda și Vanessa

DIN MULTE puncte de vedere, filmul românesc trebuie să învețe, din nou, mersul, în anii '80, legat la ochi și la gură, așa zisul film de actualitate nici măcar nu mai bijbia în căutarea realității, ci pur și simplu era obligat să creeze o altă „realitate”: una decorativă și artificială, complet străină de cea pe care o trăia „marele public”. S-a produs, în această zonă, cum era și firesc, o ruptură între public și filmul românesc.

Filmul românesc a intrat, atunci, în eră, într-o „criză de credibilitate”.

În ceea ce privește actualitatea, fiindu-i imposibil să spună, pe ecran, lucrurilor pe nume, cei mai buni regizori ai noștri s-au refugiat în spațiul parabolei, au înlocuit discursul strict realist cu unul abundent metaforic, au anelat la trasee din ce în ce mai alambicate, menite să se apropie, prin sugestie, de acel adevăr al vieții care nu putea fi numit.

Asa se face că, dacă un spectator de pe altă planetă, să zicem, ar fi cerut să vadă un film din care să înțeleagă cam cum era „viața de zi cu zi” în Bucureștiul de la sfârșitul anilor '80 — el ar fi în situația de a putea găsi infinit mai multă documentație vizuală despre viața la Pompei, înaintea erei noastre!

Filmul românesc e dator să recupereze un anumit cotidian, un fragment de istorie recentă falsificat până acum la fel de grosolan ca și cele de istorie mai îndepărtată. Un curent „neorealism”, la această oră, în cinematografia noastră, s-ar impune și ca o obligație morală. După ce, atâția ani, și cu atât de puține excepții,

filmul românesc de actualitate și-a mințit în fața publicului — el e obligat acum să demonstreze că n-a devenit, între timp, un mitoman incurabil. Din păcate, stupefiantă constatare, în cei 2 ani de „cinematografie română liberă” regizorii noștri — de unde înainte se plîngeau că nu fac și nu dreg și nu spun adevărul din cauza cenzurii — nu s-au prea îngheșuit să recupereze acel adevăr și să-l repună în drepturi. Cu produse postrevoluționare, gen *Flăcăul* cu o singură bretea sau *Harababura*, de o vulgaritate și de o stupidență incredibile — filmul românesc nu numai că n-a câștigat încrederea publicului, dar l-a îndepărtat încă și mai mult.

Tocmai cînd pierdusem orice speranță să mai vedem, pe ecran, ceva din „ziua de ieri, așa cum a fost”, iată că apare o premieră în care, în fine, își face loc și „cotidianul de la sfîrșitul anilor '80”: *Sanda* (scenariul Cristiana Nicolae, regia Nicu Gheorghe, Cristiana Nicolae).

Zile din viața unei tinere femei obșnuite; fabrică, trei copii, un bărbat egoist și opac; sărăcia, obsesiile timpului la nivelul unui esanșon reprezentativ: obsesia cozii, obsesia dosarelor, obsesia „tovarășului”. Auzim, în film, chiar și un banc din miliardele care — o, tempora! — circulau atunci cu frenezie compensatorie: „Un ascultător întreabă: Se poate munci 24 de ore din 24 fără hrană și fără căldură? Radio Erevan răspunde: Nu, tava-rișii Nicolae Ceaușescu!”... A nu se înțelege acum că filmarea unei cozi „la rație”, filmarea unei cozi care se trîște sau saltă înainte ca o soporlă bezmetică după mașina care aduce marfă — ar fi idealul nostru estetic. Nu e vorba aici de

filmarea unor cozi și a unor sacose și a unor oameni abrutizați și de semnificația pe care o extrag autorii din aceste filmări. O poziție câștigată a filmului este tocmai faptul că toată binecunoscuta mizerie nu e prezentată în sine; ea constituie, fără ostentație, mediul inconjurător, baia de banal cotidian a unui film care nu se rușinează de orizontul lui strîmt, dimpotrivă, își face din el un titlu de glorie.

Întîmplarea face că pot fi văzute, în oraș, la această oră, două filme al căror univers e la degetul cel mic al cîte unei femei: *Sanda* și *Vanessa*. Două filme complet diferite: unul — sobru, cu accente pe descrierea socială; celălalt — un fel de sexy-balamuc. Un lucru neașteptat: amîndouă filmele se întîlnesc în punctul de plecare. Și *Sanda* și *Vanessa* sînt nemulțumite de viața pe care o duc. Pornite pe drumuri complet diferite, amîndouă se întîlnesc, în final, în același punct. *Vanessa*, o europeană în căutarea propriei senzualități, prînzînd milionarii Hong Kong-ului, se trezește cu hainele afișiate, cu mișcări și picioarele prînse în cătușele ei, ca o culme a rafinamentului, biciuită zdrăvăn: concluzia acestui „film erotic” nemțesc, obsedat de *Emmanuelle*: *Vanessa* are „alte pretenții de viață”, și vrea „să ia totul de la început”. *Sanda*, mămica a trei copii, copleșită de treburi, de mizeria acaparatoare a epocii, se trezește smulșă din coada de la peste congelat și înscrisă pe orbita unei povesti de dragoste (aventură, în context, de-a dreptul excentrică). În final, într-un text din off, excesiv de explicit și de retoric, *Sanda* vrea și ea „să uite”, „să simtă că există”, să descopere o altă cale de „vivre sa vie”. Dincolo de toate condiționările — economice, sociale, politice — dincolo de rasă, mediu și moment, în Hong Kong ca și în halele Obor, virusul bovarismului are, se vede, întotdeauna, o tulpină comună.

Autorii reușesc, în *Sanda*, să găsească tonalitatea potrivită, să creeze o senzație de firesc, să-i confere, uneori, banalului,

— reflexele unui blind mister (vezi secvența cu eroina, căzută pe gânduri, privind corul în liniștea nopții la... ghenă, după ce aruncă gunoii!). Stenică, profesional vorbind, e și atenția autorilor pentru finisarea detaliilor (de remarcat montajul Adinei Petrescu), pentru situațiile și replicile cu multiple sensuri, peripetii, surprinzător, în subteranul unui cotidian cenușiu (veți vedea, de pildă, în film, dublul sens și strălucirea pe care o capătă o replică de tipul: „Mircea, dă-mi spanacul!”).

Pe linia firescului evoluează distribuția în general și cei doi protagoniști în special. Ea, *Sanda*, e o tinăra actriță la debut, o excelentă descoperire — Florentina Mocanu; cu o frumusețe boticelliană, cu un temperament molcom, cu un aer fectorelnic netruat, actrița aduce o notă de suavitate în mizerie, și de smerenie în dispoziție: forța ei iesită din comun e tocmai normalitatea. Marian Rilea — în rolul doctorului care se îndrăgostește de muncitoarea cu 3 copii — conferă personalitate o fină ambiguitate, un joc permanent oscilant între fermitate și descumpănire.

Firescul se datorează, în bună măsură, și costumelor (Andreea Hasnas — haine care par purtate și nu proaspăt scoase dintr-o magazie) și decorurilor (Marga Moldovan — reușind, printre altele, cea mai impresionantă de adevărată bucatărie de bloc confort III pe care am văzut-o pînă acum în vreun film românesc). Imaginea (Adrian Drăgușin, Basarab Smărăndescu) excelează în portretistică (vezi cearcănele fetitei dormice de afecțiune), ca și în capacitatea de a învălui lucrurile într-un abur de tristețe și de milă.

Filmul e deficitar la capitolul compoziție, el curge plat, fără relief, într-o surdă neîntreruptă a trăirilor. Dar această monotonie rimează, în fond, perfect, cu obiectul și subiectul filmului: „drumul egal al fiecărei zile”...

CRONICA MUZICALĂ de Alfred HOFFMAN

Tur de orizont

AM STAT de vorbă, recent, cu Anatol Vieru, care se pregătea pentru o plecare în Statele Unite, unde este prevăzut să susțină un ciclu de conferințe pe la Universități și nu a dorit să-mi acorde un interviu, spunîndu-mi că pregătește o pagină întreagă pentru „România literară” (poate că între timp a predat-o) și temîndu-se „să nu fie prea mult”. Asta nu mă scutește totuși de a consemna programul foarte reușit din muzica lui creată în ultima perioadă — oferit în studioul T8 al Radiodifuziunii de către formația „Trío Contraste” din Timișoara. Am mai scris și în revista noastră și în alte locuri că nu știu să fie multe ansambluri care să poată sluji cu atîta eficiență noua muzică — și cea de la noi în mod copios — cum se arată cel format din acești tineri excepționali (Emil Sein la saxofon, clarinetă, Sorin Petrescu la pian, Doru Roman la percuție), care se afirmă nu doar ca virtuozii desăvîrșiți în domeniul lor anumit dar mai minuesc și un întreg instrumentar diferit, folosesc și mijloacele actoricești și se dovedesc capabili, după un drum lung și obositor de acasă, să dispună de toată verva și mobilitatea pentru a încheia un autentic spectacol unde muzica trebuie socotită doar una dintre componente. Vieru a mai participat și la emisiuni de Televiziune în care s-a reluat, în înregistrare pe film, tot programul — și cel mai bine este să-l lași pe compozitori înșiși să-și prezinte lucrările, unii dintre ei (nu este cazul de care ne ocupăm) fiind de părere că despre muzica nouă să tot fie doi-trei oameni pe lume în stare să-și dea o părere competentă. Ar fi cam trist să ne împăcăm cu o asemenea poziție, pentru că asta ar însemna să scoatem și mai mult arta componistică actuală din circulația (prea slabă) pe care o cunoaște. Desigur, există multe Festivaluri de muzică de ultimă oră — și „Săptămîna muzicii noi” de la București, din mai 1991 și care va cunoaște a doua ediție în mai 1992, este doar unul dintre exemple. Trebuie spus însă compozitorilor că nu doar cel ce împart peste tot

temenele sînt chemați să comenteze; Debussy era inclinat să creadă că nimic nu împiedică mai mult schimbul de idei decît o afirmație și știu că adesea, în istoria manifestărilor muzicale publice, era plătită claca (nu în sensul de muncă obligatorie pe moșia boierului ci însemnînd la claque, cel cu aplauzele) dar și fluierătorii, cei care contestau, deșteptînd interesul auditorilor din cale afară de indiferență. Nu știu dacă toate aceste tradiții sînt pozitive, dar sînt convins că ne-am săturat doar de afirmații... Acestea fiind zise, ca să înțelegi muzica lui Vieru, compozitor destul de savant ca să alcătuiască o Carte a modurilor și fiind cunoscut în lumea specialistilor pentru interesul ei, nu trebuie neapărat să știi să „socotești”. O dovedea de altfel destul de concludent plesa lui ce se cheamă *Trinită* și pe care am revăzut-o cu plăcere pe micile ecrane după ce o ascultasem — și o privisem — în studioul T8. Să-mi se ierte doar observația că este o trinită nițeluș cam lungă. Bineînțeles că la asta, compozitorul ar putea răspunde parafrazănd pe Mozart, care i-a ripostat unui cap încoronat ce îi reproșa că sînt prea multe note în *Răpirea din Serai*: „Nici prea lungă, nici prea scurtă — Domnule Hoffman! Atîta cît trebuie...”

RECITALURILE de pian, mai cu seamă cele bune, au devenit o raritate la noi. Îmi aduce aminte că am scris în urmă cu mulți ani un articol intitulat „Să reînviem recitalul”. Din fericire, am întîlnit la noi, la Ateneu, în ultimul timp, unele manifestări remarcabile în acest domeniu, lucru de care nu și-a dat seama la vremea și publicul muzical, rămas prea puțin numeros, poate pentru sporul remuscărilor pe care le va avea pe timpul „închiderii pentru reparații” a sălilor noastre principale de concert, făcînd parte dintr-o clădire ce are nevoie urgentă de o cură sanatorială dureros de prelungită. Primul caz a fost ocazionat de prezența lui Aquiles Delle-Vigne, pianist belgian de o calitate muzicală rară, discipol al lui Claudio Arrau — amănunț pe care-l detaliez el însuși cu

mindrie. Avem de a face cu un artist de talie, cu multe înregistrări pe discuri editate de case mari (pentru cei amatori de așa ceva) și pe care orchestrele noastre — și Festivalul „Enescu” viitor — ar trebui să-l înscrie pe lista de preferințe. Nu este un pianist „sportiv”, care parcurge marile texte în timp record, ci un muzician de adîncime și concepție, lucru devenit din păcate din ce în ce mai rar în zilele noastre, cînd vedeta ambulantă — vorba lui Enescu — este cea care asigură caracterul spectacular de cel mai mare succes și minimum de efort intelectual pentru a-l înțelege. Fantezia în do minor KV 475 de Mozart, Fantezia în do major op. 17 de Schumann și Sonata în si minor de Liszt — iată un program ce anunță, chiar de la citirea lui, evenimentul artistic, pentru că un simplu cavalier al octavelor iuți și trîlurilor electrice nu se încumetă să facă față unei asemenea concentrări expresive, capacități de cuprindere spirituală și aptitudini de arhitect sonor cum sînt cele pretinse de redarea sugestivă și autentică a unor asemenea creații de geniu. Bineînțeles, ca discipol al marelui artist originar din Chile, Aquiles Delle-Vigne pune pe primul plan consistența sonoră a demersului pianistic, preferă pasta sonoră opulentă, disprețuiește virtuozitatea înarigată și puțin superficială. Însă, înesebi redarea Sonatei în si minor de Liszt ne-a dovedit că rezonanța adîncă a sunetului pianistic nu este sinonimă cu opacitatea sau monotonia fastidioasă: coloritul diversificat și viu nu exclude sobrietatea atitudinii interpretului ci — dimpotrivă — îi conferă multilateralitate și putere de seducție. Artistul belgian operează întotdeauna cu valori verificate și pure: ascultîndu-l, știu că nu vom fi niciodată mistificați, ci cuceriți prin mijloace oneste și expuse „la vedere”. Un artist exemplar pentru tînăra generație, din multe puncte de vedere.

Un lucru similar — bineînțeles, păstrînd proporțiile — se poate spune și despre Dana Borșan, acum făcînd parte și din colectivul pedagogic al Academiei de Muzică din București. Ca și în cazul precedent — afisul era destul de grăitor pentru preocupările artistice: Sonata în re minor, op. 31 nr. 2 și Variațiunile „Eroica” op. 35 de Beethoven, Fantezia în do major, op. 17 și Studiile simfonice op. 13 de Schumann. Dacă ne gîndim și

la prezentarea ei din trecut Festival „Enescu”, ajungem la concluzia că avem de a face cu o tînăra maestră a claviaturii, ale cărei apariții nu trebuie pierdute. Ea nu parcurge niciodată, ci tîlmăcește textele luate în sfera proprie de acțiune și nu face acest lucru într-un mod pedant sau pretențios, ci firesc, dînd o pildă de înfrățire rodnică cu intențiile și noul de expresie al compozitorului, pe care îl respectă și îl recomandă în același timp cugetelor frațede, dar și cunoscătorului, mulțumit că cei pe care îi slăvește și îi onorează nu sînt trădați ci slujiți în spiritul autentic. Într-un cuvînt, Dana Borșan nu este numai o pianistă ci și un factor de cultură — dar nu de cultură arătată cu ifose și artificii ci dezvăluită în naturalitatea și veridicitatea ei de fenomen viu, de care te înveți să ai nevoie ca de aer și apă.

La închiderea ediției, am fost să ascult programul săptămînal al orchestrei Filarmonicii „George Enescu”, pentru a-l reîntîlni pe Șerban Lupu, un discipol al maestrului George Manoliu de la noi, care mai tîrziu a studiat cu nume mari ale violonisticii mondiale și apoi a devenit el însuși profesor al Universității din Illinois (S.U.A.), director artistic al Festivalului din Gubbio (Italia), nu departe de Assisi. Lupu ne-a cîntat Concertul în la minor de Glazunov cu un sunet expresiv și colorat, nu monumental, cu o frazare suplă și miscătoare, din păcate nu totdeauna sesizată de acompaniament, care aici nu este presupus să fie doar corect ci fremătător, liber în acord cu solistul, sugestiv. Lupu a mers în crescendo în plesile interpretate (cu bisuri) din Paganini și J.S. Bach), eliberîndu-se progresiv de emoția covîrșitoare resimțită de cel ce revăd Ateneul după decenii. În încheiere, un omagiu adus lui Rossini, de către Filarmonică, pentru că la Opera Română din București nimeni nu este sensibil la bi-centenar. Am ascultat splendidul *Stabat Mater*, cu corul și orchestra dirijate de Mircea Cristescu, în condiții suficiente ca să ne dăm seama de valoarea acestui capodoperă din urmă. Dintre soliști, vocea minunată a lui Dan Zancu a excelat, Lucia Cicoară a cîntat nițel ca în *Trubadurul* și bineînțeles ar fi fost nevoite de o armonizare superioară a intențiilor și ansamblului. Totuși, mai bine decît nimic!

E plină lumea de campioni mondiali!

Două lecții

UN SINGUR film mi-a mers prin cap toată săptămîna treaptă, ucidîndu-mi celelalte plăceri kinematografice. N-am avut, din cauza lui, ochi tandra ni pentru fantomele vestejite a e lui Topper la Telecinematecă, nici chiar pentru Annie Girardot, duminică, femeie-comisar parizian, mult prea întepată în mișcări care-i cereau să sară gardul, să oprească trenul, să schimbe masinile ca bigudiurile, în căutarea unui asasin. Într-o comedie oarecăr, unde o simplă privire și o normală respirație a lui Philippe Noiret puneau, pentru câteva secunde, lucrurile la punct, ca după aceea femeia mea iar să le vîlîie. Nu-i venea bine comedia, ce să discutăm cum îi cădea parodia — asta e, nu-i moarte de om (doar de film!). Femeile au și acest drept, să fie iubite și fără simț comic: am impresia că au început să-și dea seama că au pus mina pe un nou drept, incalculabil în consecințe, și de aceea, în ultima vreme, aud tot mai multe prietene de-ale mele recunoscîndu-mi fără jenă și cu crescîndă mindrie: „Ad-ă, eu n-am humor!“ Aproape că-ți cer să le spui „bravo!“ Nu le sună bravo fiindcă, de fiecare dată, tocmai atunci mă pocnește viziunea tragică după care tiniesc zi și zi noapte: închid ochii și sub pleoape îmi răsare o lume cu bărbați lubind constient femeile care și-au cucerit dreptul de a fi linsite de humor. Mă tem că și asta va deveni un drept inalienabil și se va naște o asociație, un partid, să te ții frate!

Dar pînă atunci, filmul asasin care nu mi-a dat pace s-ar putea povesti într-un paragraf, titlul scăpîndu-mi acum, ceea ce admit că e foarte urît între cînefili: e cu Gene Hackman în rol de antrenor și Redford pe post de schior. E un film de-al lor din tinerețe în care vrăjeala ține de filmările la 100 de kilometri pe oră, viteză umană. Redford e băiat de mic fermier american, tatăl lui e un fel de Moromete care nu citește zărele, nu ascultă radioul, nu bate lumea ci doar nico-

vala și cite un cui. E moromețian, ca scepticism și plăcere a răspunsului, a sandburghez în supuneră la obiect, la potejavă și ulucă. Fiusău. R. i. r. i. frumosul, e mare talent la schi. Hackman îl învață cum să devină cel mai bun din lume. În acest domeniu, antrenorii americani sînt foarte dotați. Cel, de pildă, al lui Jim Courier, actualul „număr 1“ mondial în tenis (năreg asta e din alt film, da' poate că sinteti atenți și lăsați reparatul beilorului) l-a putut întreba, în clita cînd l-a văzut prins în anzoase și fără chef de antrenament: de ce ești nerăbățit? Si fiindcă tînărul n-a răspuns prea clar, Brad Stine povestește că l-a spus atunci o idee de-a lui Abraham Lincoln și anume: fericirea e o stare de spirit. Si ce s-a întîmplat? Un antrenor american e acela care-ți rotește spune: „din ziua aceea, totul a mers mai bine.“ Așa și cu Hackman. El merge cu elevul său la Davos, în Elveția, iar acesta cucerește titlul mondial la coborîre. (Filmări formidabile, parcă le văd și azi). Robert schiorul se întoarce acasă. Tatăl său e în fierăria fermei. Bate ceva. Unde-oi fi, nu te-am mai văzut. Am fost în Elveția. Ce-al făcut acolo? Am cîștigat titlul mondial la coborîre. Tatăl (fără să ridice capul): E plină lumea de campioni mondiali!

Cu această replică m-am uitat la toate ale săptămînii și nu mi-a rămas rău. Nu toți o înțeleg în adevărul ei. Fiindcă nu toți au citit Sandburg, cel care a putut să-l trîntească umanității celebrul poem: „Toti vor să joace Hamlet“. Acum, la ora olimpiadelor, mai toate populațiile asta vor: campioni mondiali zisi olimpici. E suficient să vezi ce fac francezii, dacă ai primit o medalie de aur la combinata nordică (asta-l un film al cărui subiect deosebește mai mult de povestit de la repararea unui stehier). Îl fac pe acest François Guy de Messia! Dar nu sînt ei de vină — însuși Comitetul Olimpic Internațional inventează medalii de aur pentru sporturi care le-au scăpat

lui Chaplin și Buster Keaton să facă din ele kino-capodopere. Ele sînt deocamdată chinuri ale unor desene animale. Există, de pildă, proba aceasta de mușuroaie din cadrul schiului acrobatic (altceva decît cel alpin sau nordic...). Pista de zăpadă, de vreo 250 de metri, e denivelată, mina omului, contestatizată mie-mi spui?, ridicînd mari gogoloase de cite un metru peste care nebunul trebuie să treacă fără să cadă. Omul, în vîitea aceea, intră într-un fel de diridăla a întregului trup, pare mitraliat sau străbătut de un curent electric de înaltă tensiune. Există campioni mondiali ai mușuroaielor. E un francez, îl cheamă Grospliton — ceea ce pe românește ar suna și mai bine, dacă cel mai mare nihilist înfîlînit în viață, la Brașov, de Cioran, nihilistul absolut, se numea Crăciunel! Pînă și în inconștiențele ei, limba română, a unui popor care pînă și lui Dumnezeu îi cere să fie credibil, e inenarabilă. În engleză probei i se spune: „hot dog“ — cîine fierbinte. Nu văd încă un român cîștigînd-o, cum ar veni el acasă, la tatăl său. Într-un sat sau într-un bloc, spunîndu-l că e campion mondial la mușuroaie de zăpadă. I-ar putea spune tatăl său, acu: E plină lumea de campioni mondiali? Nu i-ar putea spune... Așa mă gîndeam mergînd pe Calea Victoriei cu două sandvișuri mari în mînă, a cite 50 de lei bucata, sandvișuri cu cascaval, din care atîrnau, vesce și zărghite, două foite de salată verde. Eram, probabil, în clipa aceea campionul mondial la sandvișuri mari. Nu-mi păsa. Mergeam strivit — tot a fost — de un afis pe care-l văzusem în Piața Romană, sub colona de pe o mîsută, între tejelele pentru ziare, lăfăindu-se peste 16 suluri maronii: „Hirtia igienică se vinde în florărie“. Nu-mi pot da seama încă, azi, la ce sîntem campioni mondiali, da' sîntem!

TELEVIZIUNE

Împăcarea cu Apostolul Pavel

DAȚĂ ați crezut că numai din cauza lui Em. Valeriu ne mînte Televiziunea, ați avut prilejul să vă convingeți de contrariul, urmîrind rezultatele parțiale ale votării, așa cum ne-au fost comunicate ele seară de seară, la opt. Spre sfîrșit, ca s-o mai dregă, TVR ne-a anunțat, indirect, că de fapt capul răutăților ar fi fost șeful comisiei electorale. Acesta, un domn cu un zîmbet cuceritor exprimîndu-l pe du-te incolo în cele mai varii nuanțe ale sale, ne-a explicat de ce nu face Comisia electorală centrală felurite statistici: că-s nefolositoare, vezi bine! Și prezentînd TVR numai rezultate certe și numai din anumite județe, unde FSN-ul a lăsat mai în față, ne cuprinde pe noi mindria patriotică, a consecvenței naționale, și cu alte gînduri i se mergea la al doilea tur de scrutin... De asta însă nu era sigur nici dl. Roșianu, care vorbea ceva despre posibilitatea unor schimbări, cu îngîndurată zimbire. După cite îmi dau seama, mai văzînd ce raporturi are lumea în ultima vreme cu știrile t.v., nu m-aș mira ca la al doilea tur de scrutin să iasă Convenția mai bine susținută decît în primul, ca să fie omul sigur că nu se repetă situațiunea de acum doi ani. Ba dacă judecăm lucrurile după atitudinea sindicalistilor pe care i-am văzut vineri și duminică la TVR și după gradul tot mai accentuat de iritare a lumii împotriva coțcărilor de tot felul ale partidului de guvernămînt, ar fi înțelept dacă reprezentanții săi în primărie și prin comisii și-ar da peste mina cu care ar încerca să mai schimbe una alta, prin rezultate.

Altfel însă, la Senat, cum ați văzut săptămîna trecută, cineva, nu se știe cine, adaugă paragrafe prin legi — mai demult, în legea SRI-ului, ca să nu fie șicapat dl. Măgureanu, iar acum, în aceea a locuințelor —, noroc că, vorba unuia dintre cei ce s-au perindat la tribună, mai există și activiști păguboși în afară de senatorii din opoziție. Acestia împreună au curățat legea de paragrafele tainic introduse, dar fără a face vreo încercare serioasă de a afla cine vrea să întorcă legile din condei, la spartul tirgului. Măcar de ochii lumii să fi făcut dl. Dumitrașcu o încercare...

Unul dintre realizatorii emisiunii 7X7, vorbind despre mitingul sindicatelor acum două duminici, mi s-a părut îngrijorat că acestea și-au manifestat deschis opțiunile politice. Asta e defectul sindicatelor cam în toată lumea, numai la noi se miră TVR-ul cînd leagă ele economicul de politic și scandează în consecință.

După socotilele mele, simbolul Convenției a prins unde te-ai fi așteptat mai puțin, fiindcă dacă tinerii nu s-au prea dus să voteze, cei care au făcut-o sînt foștii suporteri FSN. Firește, scotici cheia din buzunar, să intri în casă, și ce

vezi? Dai să te duci la vot, încui mai întii și, iarăși, de ce-ți aduci aminte? Nu că s-ar fi săturat lumea, nici gînd...

FILMUL d-lor Liiceanu și C-tin Chelba nu cred că ar fi trebuit să mizeze și pe elemente din recuzita „documentarului artistic“. Acestea, fie ele secvențe simbolice, fie lungi cadre fixind un obiect cu valoare de simbol, rup ritmul filmului, fără a se lega într-un al doilea plan al construcției. Aceste secvențe, care ar fi trebuit să ferească întregul de o eventuală monotonie, mai curînd încarcă pelicula. Vocile care se aud, din off, cele care dau greutate Exercițiului, sînt bruiate de imagine și, uneori, de comentariul muzical. N-aș vrea să se înțeleagă de aici că mă uit la Cioran cu răsufierea oprită de admirație. Dar cînd ai prilejul să intri (spectator) în intimitatea unei personalități pentru prima dată, ceea ce te interesează e cum poate fi cineva ceea ce este. Faptul că unii dintre noi l-au cunoscut pe conlocutorul său din București, Petre Tușea, nu înseamnă mai puțin interes în ceea ce îl privește. Atît biografiile celor doi, cit și spectacolul oralității lor, acea imbinare de „îmi amintesc că...“ și „I-am împăcat pe Emil cu Apostolul Pavel...“, trebuie privite de aproape, cu lupa. În anumite secvențe am regretat că n-am posibilitatea de a da filmul înapoi, pentru a reciti cutare parte. Fiindcă, de fapt, acest film asta e, o carte vorbită în care, din cînd în cînd, apar poze; și nu știu cum să treci mai repede de ele, din pricină că nu sînt pozele protagoniștilor. O carte document sau, mai bine zis, și document.

Martî, la Studioul de literatură, pe doi, s-a discutat despre raporturile literaturii de ficțiune cu literatura de tip document. I-aș zice, mai curînd, acesteia din urmă, literatură a non-ficțiunii. Termenul circula, de altfel — și în curînd se va încetăni și la noi. Memorialistica, biografia, cartea de mărturie, colajul documentar, toate acestea vor avea, după mine, viață lungă în literatura noastră. Ceea ce vedem acum e doar începutul. Și, deocamdată, publicul literaturii de ficțiune și-a mutat centrul de interes către non-ficțiune, cum era fi. resc. De fapt, destul cititori căutau, înainte, în ficțiune documentarul, nu invenția epică. Pentru o parte (nu știu cît de mare) a cititorilor Delirului, romanul lui Marin Preda a contat ca substitut al cărții de istorie care nu putea apărea și nu, ca un tip special de ficțiune.

Dialogul despre ediția „Expres“ a romanului, la care au luat parte editori, critici literari și un romancier, interesează atît pentru istoria cărții cît și pentru libertățile pe care și le poate lua editorul față de un text literar, ar trebui reluat, cred, ca discuție de principiu.

Editorul n-are dreptul să intervină într-un text fără acordul autorului, nici chiar pentru a-l face un bine postum. Filologic, lucrurile se pot rezolva cu indicații de subsol și cu o eventuală adenda, nici într-un caz printr-o intervenție în text. Altfel ne vom trezi cu romane interpretate de editori în fel și chip, în numele unor eventuale intenții ale autorilor înșiși. Întîmplarea face că Delirul ilustrează ambele posibilități existente, și aceea a eliminării unor pasaje, și cea a introducerii unor pagini respinse de cenzură. Restituirea, în cazul paginilor cenzurate, se impunea, dar în varianta filologic consacrată. Cît despre eliminarea unor fragmente din textul de bază, operațiunea nu se justifică nici chiar recomandată de evoluția autorului (de la Cel mai iubit dintre pămînteni, romanul radicalizării lui Marin Preda, devenit — accidental — ultimul său roman, concesiile par imposibile, dar, în măsura în care au existat, ele configurează un destin artistic anume, pe care intervenția editorului n-are cum să-l simplifice, în pofida bunelor sale intenții).

Cristian Teodorescu

AM PRIVIT totdeauna cu nostalgia învidie pe cei care înaintează pe drumul orelor zilei însoțiți de fluxul continuu al emisiunilor radiofonice, situație pe care nu o trăiesc direct decît în rare și trecătoare perioade de vacanță. În casa multor rude și prieteni, radioul nu se închide aproape niciodată, întovărășînd, e drept cu intensitate sonoră diferită, bine reglată în funcție de zone de interes și de neatenție, programul cotidian. Recent, într-un mic magazin în care am fost nevoit să rămîn timp mai îndelungat, am regăsit aceeași situație și, cum de teama de a nu părea indiscretă nu am pornit nici o conversație pe această temă, nu mi-a rămas decît să rețin, simulînd o totală și politicoasă indiferență, comentariile eliptice ale bătrînului ceasornicar pe marginea diferitelor rubrici și a momentelor muzicale. Era, indiscutabil, un ascultător avizat, capabil a integra acele două ore radiofonice în șirul altor cititorva sute (mii), observîndu-le, cînd era cazul, atît noutatea cît și simplită lor monotonică. Un anume tip de „cronica“ radio, așadar, pierînd în chiar secunda rostirii ei, o opinie, mai exact, ce ar putea oricînd deveni semnificativă sub orizontul unui sondaj mai larg, organizat periodic, de ce nu chiar de o redacție (sau de cîțiva redactori) din strada General Berthelot. Cum, însă, nu orice sugestie are dreptul (posibilitatea) de a deveni realitate, am urmat exemplul altor ascultători și o dimineată întregă (o primă dimineată liberă) am urmărit fluxul radiofonic, schimbînd, e drept, canalele în funcție de îndemnul „Panoramicului“. Plăcută diversitate! Aleg, absolut la întîmplare, două „lecții“. Cea dintîi, rostită de Sofia Șincan (la Blue-Jeans) pentru cei ce doresc să devină radioreporter, dorință deloc simplă de trecut în practică, deoarece în afară de destule deprinderi tehnice ce pot fi, desigur, învățate, restul ține de talent (de „vocațiune“, ca să reluăm un cuvînt al lui G. Călinescu) și de nivelul exigențelor intelectuale, de cultivarea spiritului de finețe și de geometrie necesar reporterului în observarea lumii și redimensionarea ei din perspectiva unui punct de vedere. Și atunci, obiectivitatea? Reluăm tot o sugestie călinesciană, formulată în legătură cu un alt domeniu decît radiofonia dar în care, ca și aici, „ochiul formator“ se întîlnește cu rigoarea: „obiectivitatea nu poate însemna decît plecare de la faptele autentice“. Selecția și edificarea lor într-un întreg plauzibil, coerent, percutant pentru ascultător, convingător, chiar, în unele cazuri, echivalează cu o victorie a creației. Exact acum 30 de ani, într-un capitol final din Opera deschisă, Umberto Eco făcuse o demonstrație similară în legătură cu reportajul de televiziune, mai exact în legătură cu transmisiunile în direct. Ele nu sînt niciodată o „reflectare adidoma a evenimentului“, ci „întotdeauna“, în proporție variabilă, „o interpretare a lui“, grație posibilităților de alegere pe care regizorul le are chiar în momentul înregistrării și a situației detaliilor, prin montaj, într-o structură distinctă de a realului, o structură ascultînd de o altă temporalitate, de un alt sentiment al spațiului, de o altă cauzalitate și de un alt determinism decît cele din contingent. Exemplele lui Eco sînt numeroase, orice telespectator de azi poate continua lista. Nu altfel stau lucrurile, în fond, în cazul radioreportajului, așa că forța de a stăpîni faptele în totalitate, faptele și semnificațiile, de a descifra legitatea profundă a imbinării lor este și pentru reporterul de la radio, ca și pentru cel de la televiziune o datorie. O datorie de onoare, adică legată nemijlocit de onoarea profesiei sale. Deci, bine a făcut Sofia Șincan cînd, fără a apela la argumente și probe ca cele de mai sus, a îndemnat pe tineri nu spre memorarea unor rețete și reguli ci spre meditație și perfecționare intelectuală. În sfîrșit, mai spre prînz, am ascultat o lecție, realmente impresionantă, o lecție despre un fenomen, în genere, cunoscut și anunțat în „Panoramic“ sub titlul Lăutarii — artizani ai sîrbătorilor țărănești. Autoarea, cercet. dr. Speranța Rădulescu de la Muzeul Țăranului Român a urmărit clipele de mîrire și pe cele de decadentă ale acestui fenomen artistic care, plasat pe fundalul evoluției mentalității colective, a putut genera concluzii dintre cele mai interesante. Iar benzi din arhiva etnologică a Muzeului au întărit cum se cuvine concluziile teoretice.

Antoaneta Tănăsescu

TOP. CĂRȚILE ANULUI 1991

(Librăria Editurii Militare : sef de unitate : Afrodita Stoica ;
1 ianuarie — 31 decembrie 1991)

AUTORI STRĂINI

1. Lloyd Douglas — Cămașa lui Hristos (Ed. Europa, vol. I și II, 148 lei) — 400 ex.
2. Giovanni Papini — Gog (Ed. Univers, 49 lei) — 150 ex.
3. John Galsworthy — Floare întunecată (Ed. Moldova, 75 lei) — 140 ex.
4. J.P. Sartre — Greata (Ed. Univers, 37 lei) — 130 ex.
5. Régine Andry — O femeie singură (Ed. Eminescu, 65 lei) — 110 ex.
6. James Clavell — Tai Pan (Ed. Meridiane, 179 lei) — 90 ex.
7. Gustave Flaubert — Doamna Bovary (Ed. Moldova, 100 lei) — 90 ex.
8. Umberto Eco — Pendulul lui Foucault (Ed. Pontica, vol. I și II, 250 lei) — 85 ex.
9. Florence L. Barclay — Mătăniile (Ed. Signata, 100 lei) — 80 ex.
10. F. Scott Fitzgerald — Cei frumoși și blestemați (Ed. Univers, 85 lei) — 70 ex.

(Librăria Editurii Militare : sef de unitate : Afrodita Stoica ;
1 ianuarie — 31 decembrie 1991)

AUTORI ROMÂNI

1. Mircea Eliade — Noaptea de sinisme (Ed. Minerva, 80 lei) — 350 ex.
2. Cornel Scafeș — Partida de puzzle (Ed. Militară, 46 lei) — 300 ex.
3. Mircea Eliade — Nouăsprezece transafiri (Ed. România, 80 lei) — 180 ex.
4. Maria, Regina României — Povestea vieții mele vol. I—III, (Ed. Moldova, 235 lei) — 140 ex.
5. Emil Cioran — Cartea amăgirilor (Ed. Humanitas, 65 lei) — 120 ex.
6. Gheorghe Buzatu — România cu și fără Antonescu (Ed. Moldova, 100 lei) — 85 ex.
7. Octav Dessila — București, orașul prăbușirilor (Ed. Saturn, 60 lei) — 70 ex.
8. N. Steinhardt — Jurnalul fetei (Ed. Dacia, 96 lei) — 65 ex.
9. Eugen Ionescu — Eu (Ed. Echinox, 67 lei) — 60 ex.
10. Paul Goma — Bonifacia (Ed. Omega, 69 lei) — 50 ex.

Memorialul Eminescu de la Ipotești

● Vineri 21 februarie a.c. a avut loc la Muzeul Literaturii Române o conferință de presă în cadrul căreia dl. Petru Creția a înfățișat proiectul înființării la Ipotești a Memorialului Eminescu. Este vorba, a arătat dl. Creția, de un complex muzeistic de rang național în cuprinsul căruia va funcționa și un centru de cercetare și tipărire a operei eminesciene. Sunt preconizate activități multiple de studiu și editare, printre care și aceea integrală a manuscriselor, astfel cum a fost concepută, în urmă cu ani, de Constantin Noica. Va fi reamenajată, la Ipotești, incinta muzeală, cu scrupul științific și bun gust. Se va crea un fond documentar Eminescu și o vastă bibliotecă de poezie românească de la începuturi până la zi. În cadrul memorialului se vor organiza expoziții, sesiuni științifice, simpozioane. La conferința de presă, dl. Petru Creția, ca inițiator al Memorialului Eminescu, a solicitat sprijinul tuturor celor interesați, al instituțiilor de cultură din țară și străinătate.

În librării

● Valeriu Florin Dobrinescu — DIPLOMATIA ROMÂNIEI. TITULESCU ȘI MAREA BRITANIE. Studiul este însoțit de o interesantă colecție de documente (Editura Moldova, Iași, VIII + 220 p., 250 lei).

● Ion Manolescu, Fevronia Novac, Vlad Pavlovici, Alexandru Plescan, Andrei Zlateanu, Ara Șepitici — FICȚIUNI. Volum colectiv de poezie și proză. (Editura Litera, 134 p., 128 lei).

● Petru Dumitriu — EURIDICE, PRELUDIUL LA ELECTRA. Volumul de față reproduce cele 8 proze apărute sub același titlu în 1947 la Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, iar piesa din final, Preludiul la Electra, este reluarea textului tipărit în 1945 în Revista Fundațiilor Regale. (Editura Eminescu, 180 p., 125 lei)

● Iustin Panța — OBIECTE MIȘCATE. Poeme. Volum de debut prezentat de Mircea Martin. (Editura Eminescu, 98 p., 50 lei)

Calendar

● 3 MARTIE. S-au născut: Mihai Georgescu (1924), Florian Potra (1925). A murit Samson Bodnărescu (1902).

● 4 MARTIE. S-au născut: Mihai Stănescu (1919), Mihai Calmîcu (1921), Lucian Valea (1924), Nina Stănculescu (1928). Au murit: Ioan Siadbei (1977), A.E. Baconsky (1977), Savin Brațu (1977), Daniela Caurea (1977), Mihai Gafița (1977), Alexandru Ivasiuc (1977), Veronica Porumbacu (1977), M. Petroveanu (1977), Nicolae Ștefănescu (1977), Viorica Vizanti (1977), Ion Lăncrăjan (1991).

● 5 MARTIE. S-au născut: Radu Stanca (1923), Ion Budeșcu (1939). Au murit: Hortensia Papadat-Bengescu (1955), Asztalos Istvan (1963).

● 6 MARTIE. S-au născut: Ion Apostol Popescu (1920), Dimitrie Rachici (1934), Vări Attila (1946). A murit C. Rădulescu-Motru (1957).

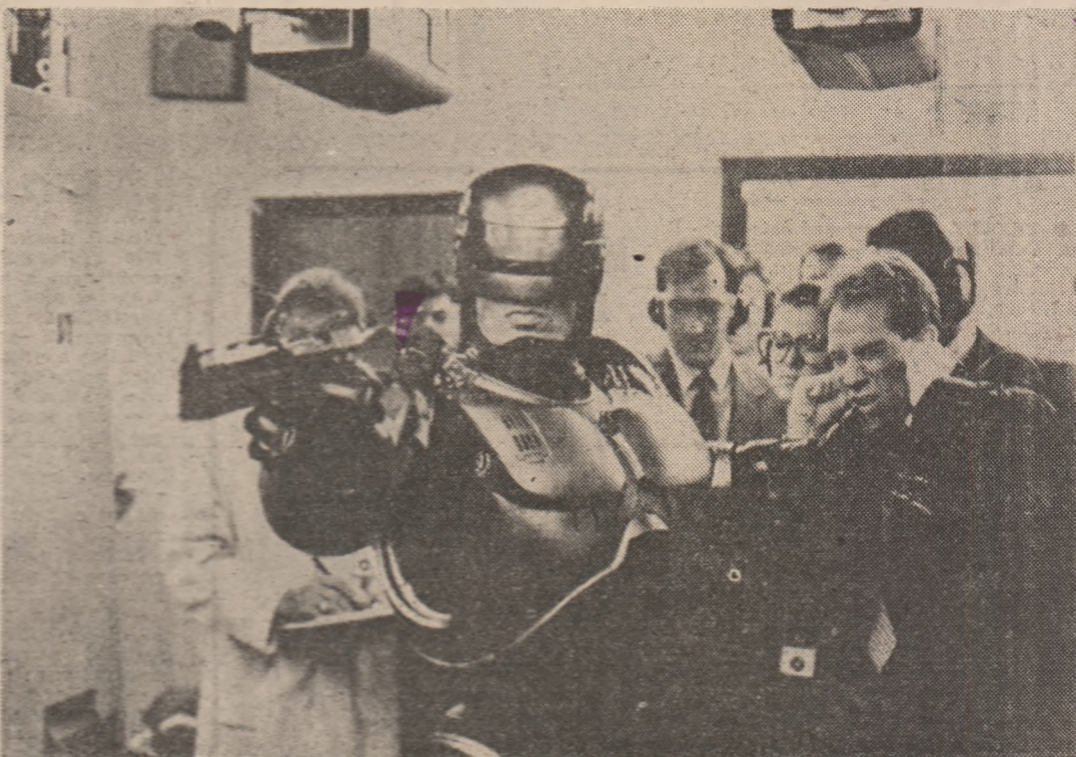
● 7 MARTIE. S-au născut: Frida Papadache (1905), Hornyak Istvan (1920), Székely János (1929), Valeriu Bărgău (1950). Au murit: C. Făca (1845), Virgil Gheorghiu (1977).

● 8 MARTIE. S-au născut: Agatha Grigorescu-Bacovia (1895), Radu Tudoran (1910), Alexandru Vergu (1925), Radu Ciobanu (1935), Corneliu Șerban (1937).

● 9 MARTIE. S-au născut: Tr. Ionescu-Nișcov (1898), Radu Bouceanu (1906), Mircea Eliade (1907), Bözödi György (1913), Dimitrie Păcurariu (1925), Vitalie Tulnic (1931). A murit Cezar Petrescu (1961).

● 10 MARTIE. S-a născut: D. Caracostea (1879).

● 11 MARTIE. S-au născut: Ion Pillat (1891), George Potra (1907), Petre Bucsa (1913), Grigore Tănăsescu (1923), N. Terțulian (1929), Iosif Naghiu (1932).

ROBOCOP : într-o lună de difuzare, în București, peste 125.000 spectatori !

Teatru

● Premierile săptămânii curente : Gațele de Al. Kirilescu la Studioul Academiei de Teatru și Film, clasa profesorului Florin Zamfirescu ; Sântaj de Ludmila Razumskaia, la Teatrul „Nottara”, regia Dominic Dembinski ; Pelicanul de A. Strindberg la Teatrul Național din Tg. Mureș, regia Dan Alexandrescu ; Fuga de Mihail Bulgakov, Teatrul din Arad, regia Ion Minzatu.

În pregătire (premiera în luna martie) : Titus Andronicus de Shakespeare (pentru prima oară pe o scenă românească), Teatrul Național din Craiova, regia Silviu Purcărete, în rolul titular, Ștefan Iordache ; Singurătatea cucului de Tudor Popescu, premieră pe țară, Teatrul Vedetelor (București), regia Ștefan Iordănescu, în rolul principal, Tamara Buciuceanu ; Soacra de Dumitru Solomon (după 23 de ani de la publicarea piesei), Teatrul Național din Iași, regia Nicolae Scarlat ; Escorial de Michel de Ghelderode, Teatrul „Anton Pann” din Rimnicu-Vilcea, regia Gheorghe Marinescu ; Fazașul de Georges Feydeau, Teatrul Mic.

● Invitații sosite de peste hotare : Ubu rex cu scene din Macbeth după Alfred Jarry și Shakespeare, spectacol al Teatrului Național din Craiova, — la Festivalul internațional de la Ierusalim (mai).

● Între 4 și 7 martie, Teatrul Național, Academia de teatru și Teatrul „Ariei” (de păpuși) din Tg. Mureș poartă critici din țară să vadă zece spectacole (în limba română și în limba maghiară) și să participe la un colocviu cu trupele ce au creat aceste reprezentații.

● În ziua de 4 martie are loc la Ploiești, din inițiativa Inspectoratului județean de cultură și a teatrului local, comemorarea a 15 ani de la moartea lui Toma Caragiu. Vor participa foști colegi ai artistului, regizori care au lucrat cu el, teatrologi, membri ai familiei.

Cu acest prilej, strada pe care e situat teatrul ploieștean va căpăta numele lui Toma Caragiu.

Poate că, în aceeași zi își aduce aminte și Inspectoratul de cultură al municipiului București să pună plăcuțele cu numele lui Toma Caragiu pe strada care a fost botezată astfel printr-o decizie a Primăriei Capitalei (dată anul trecut și salută atunci de presă).

● Pentru prima oară în România : un „Festival internațional al spectacolelor pentru

copii și preadolescenți”. Intitulat Lumea în joacă. E organizat la Iași, din inițiativa Teatrului pentru copii și tineret „Luceafărul” (director, Natalia Dănilă), cu sprijinul Ministerului Culturii și al Inspectoratului județean de cultură.

Sunt invitate formațiile teatrale dramatice, păpușărești, de măști, varieteu, echipe studentești, sau în care actori sint copii. Colocviul teoretic va avea ca temă „Copilul și arta” (iunie).

● Tot internațional e și festivalul de păpuși inițiat la Botoșani de teatrul local „Vasilache” (27—31 martie).

● Tineri regizori care-și dau examenul de absolvență (la Academiei de Teatru și Film) în luna martie : Ion Ardeal Ieremia (la Studioul Academiei), Alexandra Gandi (la Arad).

● Interesându-ne la Opera Română despre premierele de balet ce vor avea loc în această stagiune am aflat că în momentul de față nu se repetă nimic și nici nu se știe ceva despre un eventual proiect în viitorul apropiat. Dar dacă nu se repetă acum, în februarie, înseamnă că până în iulie nu vom avea (anormal) nici un spectacol nou !..

● Noul consilier literar al Teatrului Național din Iași e criticul și cercetătorul literar Florin Faifer. Consilier literar al Teatrului de tineret și copii din Iași „Luceafărul” e criticul teatral și cinematografic Ștefan Oprea. Consilier li-

terar al Teatrului „Nottara” e criticul teatral Natalia Stancu. Noul secretar literar al Teatrului Național din Chișinău e poetul și eseistul Alexandru Corduneanu.

● Uniunea Teatrelor Europei, organizație neguvernamentală, cu sediul la Paris, condusă de regizorul Giorgio Strehler, a acceptat, printre membrii săi, Teatrul „Bulandra”. Într-o scrisoare trimisă directorului Ion Caramitru se notează că decizia luată „relevă stima pe care o purtăm tradiției dvs. artistice, persistenței muncii dvs. în timpul perioadelor dificile din țara dvs., ca și artiștilor de prim ordin cu care lucrați de multă vreme”.

Scrisoarea conține și invitația de participare la primele două festivaluri ale Uniunii : la Düsseldorf, în noiembrie 1992 (durată, o lună) și la Budapesta (în toamna anului 1993).

Ministerul Culturii din Franța a hotărât să acorde drept sediu Uniunii Teatrelor Europei, Teatrul Odéon.

Din noua organizație mai fac parte : Teatrul Piccolo din Milano, Teatrul Dramatic Regal din Stockholm, Teatrul Károna Iozsef din Budapesta, Teatrul din Düsseldorf, Teatrul Europa din Paris, Teatrul de Cameră din Berlin, Teatrul Lliure din Barcelona, Royal Shakespeare Company din Londra, Teatrul Național britanic, Berliner Ensemble.

Plicul de Liviu Rebreanu la Teatrul „Bacovia” din Bacău. Regia : Cornel Popa. Cu actorii : Gheorghe Doroftei, Ioana Ene, Florin Crăciunescu, Viorel Baltag, Dinu Cezar

TEZA DE

● **TEXTUL** care urmează este inedit. Cum reiese dintr-o scrisoare a autorului, el a fost conceput ca „o nostalgică evocare a tezei mele de doctorat [susținută la București] și a [profesorului] Oprescu”, evocare împărtășită, cindva, în 1977, unei asistente restrinse, la New York. Personajele sînt reale, iar faptele relatate, veridice. De aceea textul reprezintă, cred, o mărturie, dovedind încă o dată că, uneori, oamenii sînt mai mult decît se știe despre ei.

Autorul, care în acest text își deapănă amintirile la persoana întâi, a venit la București în calitate de secretar I al legăției Statelor Unite în mai 1947. El a fost cel dintîi diplomat afectat în mod special activităților culturale americane la noi, activitate pentru care avea o temeinică pregătire universitară (Yale 1930 și Harvard 1940); o foarte variată experiență diplomatică (vice-consul, între 1931 și 1939 la Berlin, la Hong Kong, la Atena și la Aden); muzeografică (între 1940 și 1942, funcții la State WPA Museum și la Metropolitan Museum of Art din New York); publicistică (între 1945 și 1946 redactor la revista Life); și scriitoricească (numeroase articole și volumul de amintiri Envoy Unextraordinary, editat în 1944).

Al doilea protagonist al povestirii, pe care — spre a-i feri memoria de posibile neplăceri — autorul îl numește „profesorul Mănescu”, nu este altul decît George Oprescu.

Datorită altor scrupule, personajele secundare nu figurează cu numele lor proprii, ci cu acela al funcției: „rectorul” e Alexandru Rosetti; „profesorul de estetică” este Tudor Vianu; „noul decan” e Iorgu Iordan; „ministrul Statelor Unite” se numea Rudolf Schöndfeld; iar „profesorii mai tineri” sînt Emil Condurachi și Ion Nestor.

Episodul inițial, în care se arată cum a demarat proiectul tezei de doctorat, a avut loc în prima jumătate a lunii iulie 1947. Cele următoare se situează după octombrie 1947, cînd s-a declanșat războiul rece. Recepția în cinstea lui Tito a avut loc la 18 decembrie 1947. Cit privește Conferința Internațională pentru Libertatea Presei și a Informațiilor, aceasta s-a deschis la Geneva în martie 1948.

Teza de doctorat, care, în cele din urmă, a fost intitulată Romanian Profile — A Study of National Character as Reflected in the Visual Arts, a fost susținută la 18 iunie 1948, într-un moment cînd tensiunea creată de blocada Berlinului, începută în aprilie 1948, atinsese cota maximă. Pe plan cultural teza a reprezentat o dublă premieră. În primul rînd, deoarece așa cum a apreciat profesorul Oprescu (în raportul supus Consiliului profesorilor al Universității) teza era „cea

MISIUNEA AMERICANĂ LA BUCUREȘTI

Donald Dunham văzut de Ross

dintîi lucrare de proporții cu privire la sufletul poporului român oglindit în creațiile sale artistice, întemeiată pe observații făcute cu empatie și perspicacitate și pe o copioasă documentare”. În al doilea rînd, fiindcă era prima teză de doctorat susținută de un american la o universitate din România.

Această valoroasă teză (unicul exemplar accesibil se găsește în Biblioteca Institutului de Istoria Artei din București) nu numai că n-a fost valorificată în aria anglofonă, unde ar fi putut umple cu succes un gol regretabil, dar a fost în mod deliberat omisă din repertoriul Teze de doctorat 1948—1973 publicat în 1973. Mai mult chiar, numele autorului ei a fost pe nedrept minșit în cursul procesului „unui grup de trădători și spioni” înscenat la București în aprilie 1950.

Pe Donald Dunham însă nici amintirea acestor evenimente, nici multe cunoscute artistice pe care, în perioada de cînd a părăsit România, a avut ocazia să le admire în Europa, în Asia de Sud-Est, în Australia și în Noua Zeelandă, nu l-au făcut să dea uitării țara noastră și comorile ei. O dovedește laimotivul scrisorilor adresate prietenilor de-a lungul ultimilor patru decenți: „Doresc, mai mult decît orice, să vin în România ca să cercetez mîndriturile și colecțiile de artă risipite în țară lobiectiv pe care restricțiile impuse de regimul comunist l-au oprit să le viziteze și să pun la zi teza spre a face posibilă publicarea ei în volum”.

CIND am sunat la intrare m-am simțit cuprins de un sentiment deosebit de plăcut. Anticipam aceea bucurie, tot mai rară pe măsura trecerii anilor, de a lega o nouă prietenie. Deși nu avusesem decît de două sau trei ori prilejul să vorbesc cu profesorul Mănescu la reuniuni mai numeroase, intuitiv existenta unei simpatii reciproce. În pragul locuinței sale modeste și atrăgătoare, aveam cvasi-certitudinea unei anumite afinități între noi.

În aparență, n-aveam mare lucru în comun. El — un distins profesor, decan al facultății de arte și literă a Universității din București; eu — un modest funcționar diplomatic responsabil cu propaganda noastră; el, român, eu, american; el de aproape șaiszeci și cinci de ani și celibatar convins; eu, de treizeci și nouă de ani și foarte fericit în căsnicie.

Făceam o simplă vizită de serviciu: urmăream stringerea relațiilor cu o personalitate capabilă să contribuie la mai buna înțelegere între țările noastre. În așteptarea cuiva care să-mi deschidă, nu m-am gîndit decît prea puțin cit de periculoasă avea să devină pentru profesorul Mănescu legătura noastră sau ce puțin va lipsi să mă trezesc expulzat ca indezirabil.

O slujnică tronează, cu chip de tărăncă, mi-a deschis, mi-a zîmbit și m-a introdus în salon. Era o femeie de vîrstă mijlocie, cuvințioasă, așa cum se cuvine în gospodăria unui celibatar. Mi-a spus în românește că domnul profesor are să coboare îndată. Apoi mi-a întors spatele și a ieșit. Ca în sălile de expoziție de modă veche, pereții salonului erau practic acoperiți de tablouri semnate de pictori români contemporani, de stampe japoneze, de gravuri germane. Pe podea erau așternute scoarte țărănești pe al cărui fond roșu stîns sau albastru închis se înșirau simetric motive florale

și animale geometrificate. Deasupra sobei înalte de teracotă, într-un colț, străluceau piese de ceramică populară românească, vase și farfurii smălțuite, unele verzi, altele colorate în brun roșcat sau cafeniu palid. Mobilierul masiv, sculptat, era confortabil. O canapea spațioasă și scaunele erau atît de îngheșuite încît mai-mai că se atingeau. În dreptul canapelei, o masă, iar la perete o altă pe care se aflau vrăfuri de reviste, mai cu seamă de artă. Cărțile erau păstrate în alte încăperi.

Tocmai isprăveam acest inventar, cînd cu pas elastic își făcu apariția în salon profesorul Mănescu și îmi strînse mina cu căldură. De statură mijlocie, profesorul făcea impresia c-ar fi mai înalt decît era în realitate. Poate fiindcă era slab, hainele păreau că atîrnă pe el. Avea maxilare proeminente, nas subțire, acvilin, căută-tura oculară săi albaștri era cînd blindă, cînd mucalită, iar părul purtat cu cărare era dat peste cap, descoperind fruntea înaltă.

Mi-a zîmbit și privirea i-a scintilat:

— Sînt bucuros c-ați venit. Vă rog să mă țertați că n-am putut să vă primesc personal. N-am nici o scuză.

— V-am admirat colecția de artă, i-am răspuns zîbind și eu.

— Prea multe lucrări îngrămădite, nu-l așa? Dar mi-e dragă fiecare dintre ele.

Mi-a atras apoi atenția asupra citorva piese deosebite ale colecției sale. Pe mine însă ceea ce, în momentul acela, mă interesa mai presus de orice erau picturile. Căci acestea îmi dăvăluiau parcă repere cu privire la unele trăsături de caracter ale poporului român.

Tropăind, slujnică reapăru în salon, de-puse pe masă tava pe care se aflau serviciul de ceai și trei farfurii cu fursecuri asortate, apoi, tot tropăind, se retrase.

Nu e cine știe ce prezentabilă, dar este deosebit de devotată, observă profesorul în timp ce ea se depărta.

După aceea, ca să ne familiarizăm, am conversat o bună bucată de vreme despre România și despre Statele Unite, despre pictură, despre arta populară și multe altele. Profesorul mi-a povestit cum a început prin a preda limba și literatura franceză pînă în ziua în care un renumit specialist francez în istoria artei l-a de-terminat să se consacre studiului creației artistice a poporului român. Apoi, schimbind subiectul conversației, profesorul m-a întrebat:

— Dar parcă și dumneavoastră ați făcut studii în domeniul artelor plastice, nu-i așa?

— Da, i-am răspuns, de-a lungul ultimilor douăzeci și unu de ani, aceste studii au constituit un divertisment pentru mine.

Întinzîndu-mi pentru a patra oară tava pe care se aflau fursecurile, mi-a pus o nouă întrebare:

— Ce titluri universitare aveți?

— Doar o licență, cu istoria artelor ca materie principală, și un an de studii post-universitare la Harvard.

— Așadar n-ați stăruit în această direcție și n-ați obținut și un doctorat?

— Zîbind minzește, am clătinat din cap.

— Ei... Mă mir de asta.

După ce m-a măsurat cu o privire dezaprobatoare ca și cum aș fi fost vreun proaspăt student din anul întâi, a continuat să mă descoase:

— De scris, ați scris vreodată ceva?

— Am început o lucrare despre pictura germană a Renasterii, dar n-am terminat-o.

— Afară de asta ce-ați mai făcut?

— După licență, cînd am ocupat primul meu post la Berlin, ca vice-consul, ca divertisment mi-am propus să întreprind studiul unei perioade artistice. Mi s-a părut că pentru Germania cea mai îngere-santă și mai tipică perioadă e Renaste-rea. Am încercat așadar să interpretez pictura acestei perioade în raport cu cei care au creat-o.

Tinîndu-și mințile cu vîrfurile degetelor împreunate, profesorul a căzut pe gînduri și a tăcut un timp.

— Ați putea afirma că pentru studiul acesta ați elaborat un plan și o metodă de lucru?

— Poate că da.

După o nouă pauză, vorbind rar, m-a întrebat:

— Gîndindu-v-ați vreodată că aceeași abordare ar putea fi aplicată și țării mele?

— De gîndit m-am gîndit, dar chiar să scriu nu m-am decis.

Nu face nimic. — mi-a spus profesorul și pe un ton foarte categoric a adăugat — Trebuie să vă gîndiți! Aruncîndu-mi apoi o privire severă și ridicînd glasul, a continuat: Nu se cade să lăsați baltă un lucru pe care l-ați început, un proiect în care ați investit atîta muncă. Nu se cade.

Am vrut să-i răspund: „Da, domnule”. Dar m-am mulțumit să incuviințez dînd din cap.

— Știți ce-ar trebui să faceți? Ar trebui să pregătiți o teză pe această temă la universitatea noastră — o teză despre arta românească și despre poporul român — și să obțineți doctoratul.

Sugestia lui m-a făcut să rid.

Nu, nu — vorbesc serios. Mi se pare că întruniți toate condițiile necesare. Cereți să vi se trimită atestarea materiilor studiate și a notelor. Presupun că nu va mai fi nevoie de altceva decît să scrieți teza — și asta ați putea face sub îndrumarea mea.

Tonul profesorului Mănescu era cît se poate de hotărît.

— Sînteți prea mărinimos domnule profesor.

— De ce n-ați încerca? Aveți pregăti-re necesară. Să nu vă închipuiți însă c-are să fie ușor. O să fie nevoie să mun-ciți, nu glumă, iar la sfîrșitul anului veți fi supus unui examen sever. Cu toate că țara noastră e mică și periferică, exigen-zele noastre sînt mari.

În momentul acela mi-am dat seama că într-adevăr vorbea serios. Timid, am dat să obiectez:

— Domnule profesor, sînt sincer miș-cat de propunerea dumneavoastră. Dar vedeti, abia am sosit — nu-s decît două luni de cînd mă aflu la București. Dacă m-as aștern pe lucru chiar de astăzi, s-ar cuveni să prezint teza și să susțin exa-menul înainte de a fi împlinit un an de ședere pe aceste meleaguri. N-am să fiu în stare să asimilez materia pînă atunci.

— Domnule Dunham, nu uitați că sînt decanul facultății în cauză. Lăsați-mă să port eu grija acestor aspecte. Aportul dumneavoastră va consta în observațiile pe care le veți face ca american. Pe zi ce trece, țara și poporul dumneavoastră devin mai importante pentru poporul român. E un fenomen care în viitor se va intensifica. Mă gîndesc la importanța căr-

ților tehnice americane. La aceea a revis-telor americane. Vedem deja numeroase semne ale acestei evoluții. Afară de asta, nu uitați că pînă în ziua de azi nici un american — și nici un anglo-saxon — n-a obținut un doctorat la noi.

După ce am cumpănit aceste argumen-te, am repetat:

— Mă tem c-are să-mi lipsească răga-zul necesar.

Profesorul Mănescu s-a ridicat în pi-cioare și, aruncîndu-mi o privire autori-tară și vorbind rar și cu glas scăzut, mi-a spus:

— Tînerule domn, experiența mea de o viață mi-a dovedit că, atunci cînd cineva într-adevăr vrea să realizeze ceva, tot-deauna are să găsească timp ca să bi-ruiască dificultățile. Trebuie să vă mai atrag atenția că realizînd acest proiect personal veți spori în mod considerabil impactul menirii dumneavoastră aici. Veți reuși să exercitați o influență deosebită în largi cercuri universitare și, indirect, asupra tineretului care, pe lîngă corpul profesorilor, s-ar cuveni să ocupe un loc precumpănitor pe lista obiectivelor dum-neavoastră.

Apoi, după un moment de reflecție, a încheiat:

— Da, da, așa spune chiar că, în unele privințe, cu acest proiect personal ați pu-tea face mai multă ispravă decît cu întreg serviciul pe care-l conduceți.

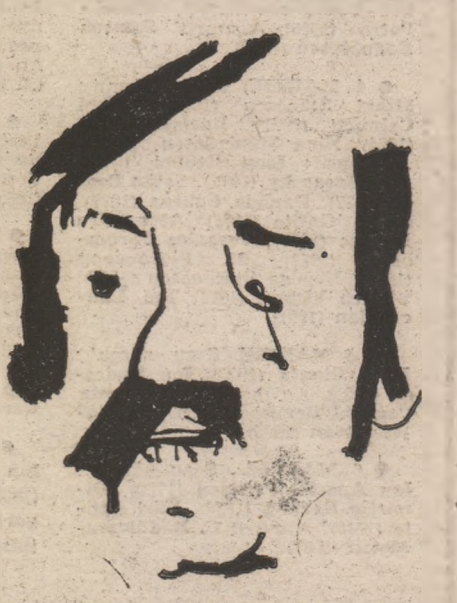
După care, așteptînd ca argumentele lui să-si facă efectul, profesorul a tăcut. Pre-supun că-si dăduse seama că atinsese o coardă cu adevărat sensibilă. Ideea de a conju-ga nefinalizatele mele încercări în domeniul istoriei artei cu misiunea mea oficială în planul presei și relațiilor cul-turale era realmente ispititoare. Deschi-dea posibilități largi cit orizontul.

La plecarea i-am promis profesorului Mănescu că voi medita asupra sugestiei sale și că-l voi da răspuns la începutul săptămîinii următoare. Am discutat apoi problema cu cîțiva membri ai serviciului meu. Aceștia s-au arătat entuziasmați și optimiști. I-am telefonat deci profesorului și i-am spus că m-am hotărît să încerc să pregătesc doctoratul, precizînd însă că-mi rezerv dreptul de a mă retrage în ipoteza c-aș simți că n-am să fiu în stare să prezint o teză onorabilă.

PASUL următor a fost, firește, să încep să mă documentez. Am cum-părat lucrări de specialitate din care am dat la tradus pasajele ce mi s-au părut relevante. Profesorul mi-a recomandat un cercetător de mare clasă care s-a apucat de lucru cu energie și en-tuziasm.

Apoi relațiile politice româno-americane au început să se înrăutățească. Pentru prima oară din 1945 încoace, sărbătorirea la 4 iulie a Zilei Independenței, organiza-tă de noi, a fost boicotată de guvern. După semnarea tratatului de pace cu Ro-mânia, în fruntea noii noastre legății a fost numit un diplomat de modă veche care nu vedea cu ochi buni activitățile culturale și de presă, socotind că acestea ar stînje-ni desfășurarea normală a proce-selor diplomatice.

Doză zile după ce, la sosirea lui, i-am fost prezentat pe aeroport, ministrul nos-tru m-a chemat și mi-a pus în vedere că, dacă vreodată, în cadrul serviciului meu, voi întreprinde ceva de natură să-l stînje-nească misiunea, mă va trimite acasă în

GUNTER GRASS

DOCTORAT

48 de ore. Pe loc m-am gândit la doctoratul ce-l pregăteam potrivit înțelegerii cu profesorul Mănescu și m-am întrebat dacă n-ar trebui să-l las baltă. Am luat hotărârea să-mi asum toate riscurile și n-am suflat nici un cuvânt ministrului despre proiectul meu.

Cam la o săptămână după avertismen-
tul ministrului, excelentul colaborator re-
comandat de profesorul Mănescu a dat
bir cu fugiții. Mi-a spus deschis că-i este
teamă că dacă ar continua și-ar primei-
dii cariera. Contrariat, profesorul Mănes-
cu a căutat și mi-a găsit un alt colabora-
tor.

Mi-a făcut apoi cunoștință cu câțiva
profesori universitari care cu toții au ma-
nifestat interes cu privire la proiectul
meu. Pe unul dintre ei, care era pe atunci
rectorul Universității, l-am întâlnit într-o
seară la recepția dată de guvern în cins-
tea marelui Tito, cu puțin timp înainte
de ieșirea Iugoslaviei din Cominform.

— Veniți cu mine, vă rog, m-a îmbiat
rectorul. E aici un domn cu care doresc
să vă fac cunoștință.

Cel în cauză — în frac și cu cravată
albă ca totii invitații, cu numeroase deco-
rații multicolore pe piept — era ambasa-
dorul României la Belgrad, care-l însoțise
pe Tito la București.

După ce m-a prezentat, rectorul l-a
spus :

— Domnul Dunham pregătește un stu-
diu care presupun că vă poate interesa.
Apoi, întorcându-se către mine :

— Domnul ambasador a fost titularul
catedrei de estetică la Universitatea din
București așa că, fără îndoială, va fi in-
terestat.

După ce rectorul l-a expus tema pe
care o studiam, ambasadorul mi-a făgă-
duit că-are să-mi telefoneze ca să discutăm
pe îndelete lucrarea mea.

De Crăciun, regele Mihai a abdicat și
relațiile romano-americane au alunecat
pe făgașele propagandistice ale războiului
rece.

Începând să am temeri în privința soar-
tei profesorului Mănescu, m-am simțit
dator să i le împărtășesc. I-am sugerat să
abandonăm proiectul nostru pretextând că
nu pot să-i dedic timpul necesar. Proce-
dând astfel, nimeni nu va fi expus la ne-
plăceri, de vreme ce cererea către consi-
liul profesorilor nu urma să fie făcută de-
cît în luna februarie. Reacția profesorului
a fost tipică. Incurtindu-se și vorbind
sacadat mi-a spus :

— Într-o asemenea conjunctură trebuie
mers înainte. Nu se cade să dăm înapoi.
Asta nu-i o chestiune politică. E vorba
de cultură.

Totuși, așa cum avea să-mi mărturi-
sească mai târziu, avusesse și el unele a-
prensii. Șase săptămîni după scena
relatăată mai sus, cînd la consiliul profe-
sorilor profesorul Mănescu a anunțat su-
biectul tezei — **Caracterul național romă-
nesc oglindit în artele plastice** — și nu-
mele autorului ei, s-a lăsat o tăcere mor-
motală. În cele din urmă însă, din fun-
dul sălii s-a auzit o voce :

— Domnule profesor Mănescu, domnilor
colegi, am luat cunoștință de acest pro-
iect și-l susțin fără nici o rezervă. De
fapt, înțeleg să cer chiar de acum să fac
parte din comisia de examinare în fata
căreia domnul Dunham are să-si susțină
teza.

Această atestare a fost decisivă. Ea ve-
nise din partea ambasadorului Român-
iei la Belgrad, care între timp se întorsese
la București și își reluasese activitatea la
catedra de estetică.

Cam pe atunci am aflat și cum se des-
fășurau examenele de doctorat în Romă-

nia. Se țineau cu ușile deschise, consti-
tuind un soi de spectacol la care putea
asista oricine poftea. De obicei, candida-
tul lansa invitații prietenilor și chiar a-
nunta la gezeță.

Îndată m-a dus gândul la prea puțin
înțeleptul meu sef. Ce s-ar întâmpla
oare dacă vreunui tînăr și ambițios student
comunist i s-ar năzări să vină la examen
ca să mă hărțuiască! Și dacă pe deasupra
ziarele ar găsi de cuviință să facă publi-
citate unei asemenea întâmplări? Sefului
așa ceva i-ar pricinui o mare neplăcere
și n-ar ezita să-mi facă vînt — despre
asta nu puteam avea nici umbră de îndoială.

S-a produs apoi eliberarea profesorului
Mănescu din funcția de decan. Am aflat
de această măsură în intervalul dintre
două întâlniri cu dînsul și, firește, am fost
din nou îngrijorat cu privire la soarta lui.
— Eh ! a exclamat profesorul. Nu-mi
pasă. Am atins vîrsta de pensionare. Dar
au decis totuși să mă mențină la catedră,
asa că proiectul nostru nu va avea de su-
ferit.

ULTÉRIOR profesorul nu mi-a mai
îngăduit niciodată să aduc vorba
despre o eventuală retragere de la
doctorat. S-a grăbit în schimb
să-mi fixeze o audiență de prezentare la
noul decan. Din fericire acesta s-a dove-
dit a fi un erudit plin de farmec înzestrat
cu un delicat simț al umorului. Fusesse
pînă de puțin timp ambasadorul Romă-
niei la Moscova. Referindu-se, pe de o
parte, la punctul său de vedere și la ace-
la al profesorului de estetică, precum și,
pe de altă parte, la funcția mea, decanul a
exprimat opinia că, pe zi ce trece, învâ-
țămîntul superior și diplomația devin tot
mai indisolubil legate.

Cam după vreo lună am fost desemnat
să particip, în calitate de consilier al de-
legației americane, la Conferința Interna-
țională pentru Libertatea Presei și Infor-
mațiilor, organizată de Națiunile Unite la
Geneva. La această conferință, care a
durat cinci săptămîni, mi-a fost dat să-l
înfrunt pe Grigore Preoteasa, fostul minis-
tru de externe al României care, în acea
vreme, îndeplinea funcția de ministru al
Informațiilor. Nu încapem îndoială că acesta
și-a dat seama că toate datele cu privire
la situația presei în România evocate de
delegația noastră fuseseră culese și fur-
nizate de serviciul meu.

La vreo săptămînă după înapoierea la
București, în momentul cînd, la Ministe-
rul Informațiilor, dădeam să intru în as-
censor, am zărit un functionar care tre-
cea cu două exemplare ale tezei mele sub
brat. Ce căuta teza mea acolo ? m-am în-
trebat. Oare de ce nu era păstrată la
Universitate ? Am fost convins că se pu-
nea la cale exploatarea examenului meu
de doctorat în scopuri propagandistice.
Am găsit atunci de cuviință că trebuie
neapărat să-l informez pe seful misiunii
despre doctoratul meu ; nu i-am înmăîntat
însă și temerile ce le nutream. Minis-
tru m-a ascultat fixindu-mă cu o privire
în același timp bănuitoare și amenințătoare.

Cîteva zile mai târziu profesorul Mă-
nescu mi-a dat de știre că fuseseră de-
seminați membrii comisiei de examinare :
profesorul Mănescu, profesorul de esteti-
că, noul decan, în calitate de președinte,
precum și doi profesori mai tineri, care
erau doritori să se pună bine cu regimul.

— Astă doi tineri, mi-a spus profeso-
rul, au să caute să vă pună în încurcă-
tură. Vor încerca să arate că sint de des-
tepți — sint la fel ca toți tinerii ambi-
țioși de pretutindeni — dar nu vă faceți
nici o griji.

— Cum să nu-mi fac ? am exclamat,
căci eram cît se poate de neliniștit.

— Ei, mi-a replicat calm profesorul,
avem noi mijloace de a dejuca asemenea
mașinării.

În cele din urmă a venit și ziua exa-
menului. Urma să mă prezint dimineața
la unsprezece într-o sală situată la ultimul
etaj al facultății de litere.

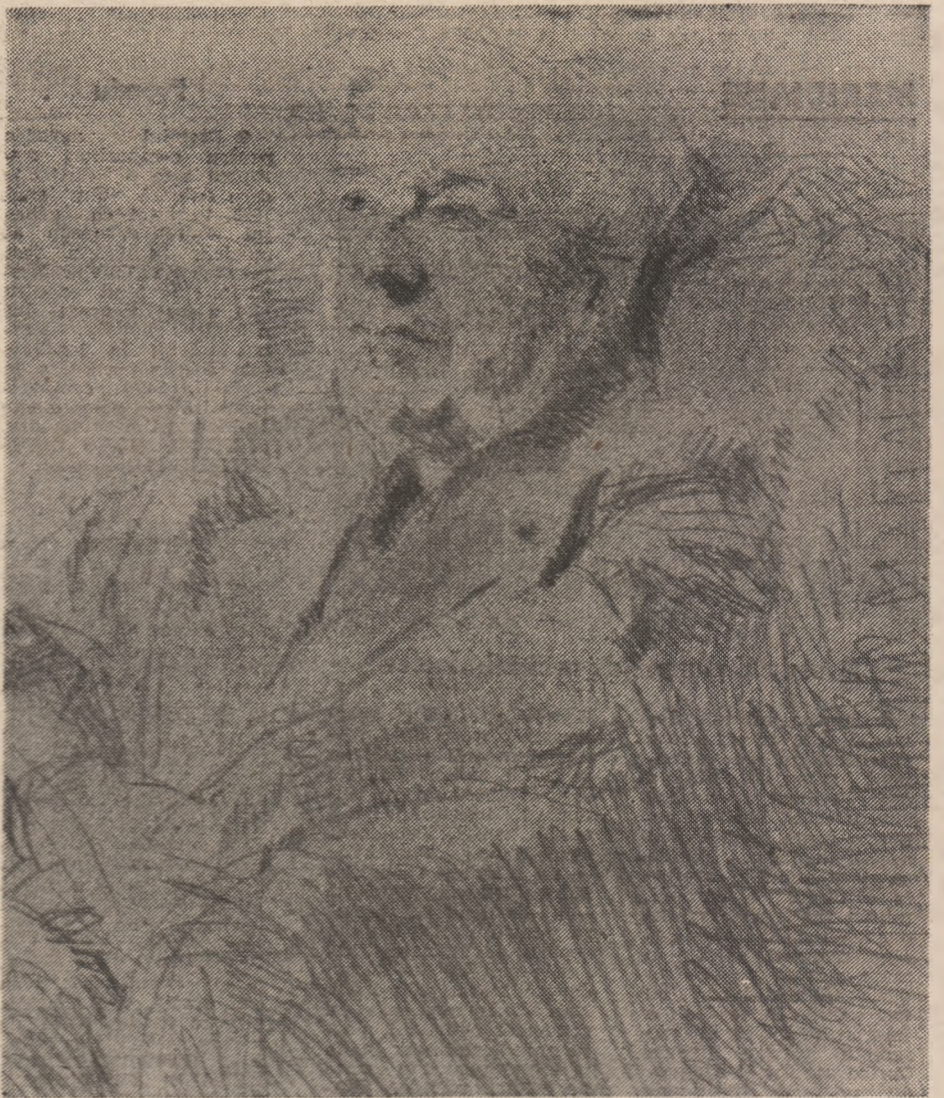
Am ajuns acolo cu zece minute mai de-
vreme și am constatat că încă nu venise
nimeni. O sală rece, cu peretii goi, în care
se aflau doar cîteva mese și scaune din
lemn de culoare deschisă, bănci și cîteva
dulapuri cu cărți. Văzînd că în sală erau
ca la vreo optzeci de locuri, iute am făcut
în gînd o scurtă rugăciune ca sala să ră-
mînă pustie. Departe de a face vreo pu-
blicitate examenului, am refuzat atît orie-
ntenilor, colaboratorilor cit și soției permi-
siunea de a veni să asiste.

După cam cinci minute de înfrigurată
asteptare, a intrat în sală un personaj
mîc de stat dar cu înfățișare plăcută care,
prezentîndu-mi-se, am aflat că era unul
dintre membrii comisiei de examinare.

— Ce așteptați aici ? m-a interelat noul
venit. Nu știți că examenul e public ?
Sala asta e mult prea mică. Ar trebui să
mergeti jos în amfiteatru cel mare. Aco-
lo, încăp 350 de persoane.

Sufocat de panică i-am explicat că aici
fusesem anunțat să mă decan.

— Cobor să vorbesc cu decanul, mi-a
răspuns, și aranjez ca examenul să se
țină în amfiteatru.

GEORGE OPRESCU — desen de Steriadi

Personajul era unul dintre cei doi pro-
fesori mai tineri puși să mă hărțuiască.
Cu sufletul la gură am așteptat să vină
cineva să mă poftască să cobor la am-
fiteatru, dar n-a venit nimeni.

Puțin după unsprezece, usa a fost brus-
deschisă și mi s-a părut că în sală dau
năvală sute de oameni. Cînd l-am numă-
rat, am constatat că în realitate, afară
de cei cinci membri ai comisiei de exa-
minare, asistenta se mîrginea la vreo
șaisprezece persoane, în majoritatea pro-
fesori cu soțiile.

Forțe reținut, profesorul Mănescu m-a
prezentat celorlalți membri ai comisiei.
După încheierea formalităților, examina-
torii au luat loc în fața mea la o masă
mare.

Apoi, profesorul Mănescu a dat citire
raportului său, deosebit de elogios, cu pri-
vire la disertația mea, precizînd că-a fost
redactată în limba engleză și că examenul
se va desfășura în franceză. Însă, după
cîteva minute, comisia lămurîndu-se că în
limba franceză nu puteam răspunde nici
destul de iute și nici destul de nuanțat,
desi întrebările mi-au fost puse mai de-
parte în franceză, mi s-a îngăduit să răs-
pund în limba engleză.

Mai întîi am fost chestionat de profe-
sorul Mănescu, după care am fost exami-
nat de profesorul de estetică. Încet-încet,
m-am dumirit ce anume urmăreau. Se si-
leau să mă facă să anticipez și să soul-
ber toate obiectiile pe care le-ar fi putut
ridica profesorii cei tineri. În special
obiectiile cu substrat politic. După ce cei
doi profesori mai vîrstnici au isorăvit
examinarea, practic nu mai rămăsesse nici
o singură chestiune de interpretare care
să poată fi adusă în discuție de cei doi
profesori mai tineri, ci doar mărunte pro-
bleme de fapt și cu privire la surse.

Întrebările celor patru examinatori au
durat o oră și patruzeci și cinci de minu-
te, teza fiind discutată pagină cu pagină
și examenul desfășurîndu-se la un înalt
nivel academic. În cele din urmă cei cinci
membri ai comisiei s-au ridicat și
s-au retras. Eu am rămas nemiscat la lo-
cul meu și am așteptat.

În primul moment nu m-am gîndit la
nimic. După cinci minute însă mi-am pus
întrebarea : oare de ce or fi întîrziînd ?
Doar nu era nevoie de atîta timp ca să
accepte teza și să-mi acorde titlul : în
schimb, ca să soună „nu” durează, firește,
mai mult. După zece minute, am început
să tremur pentru profesorul Mănescu.
Poate că-l criticau pentru motivul că pro-
punînd să mi se acorde doctoratul crea
neplăceri Universității. Au trecut apoi
cincisprezece minute și comisia tot nu s-a
arătat. Fără îndoială, mi-am zis, profe-
sorul Mănescu se află într-o serioasă
încurcătură politică.

După șaptesprezece minute și jumăta-
te am simțit că palmele îmi erau ude.
Pînă și cureaua ceasului se umezise. Apoi
membrii comisiei au reapărut. Arborau
cu toții un aer solemn, mai cu seamă pro-
fesorul Mănescu. Nici unul nu s-a uitat
la mine. Mă așteptam la ce-i mai rău.

În vreme ce decanul a rămas în picioa-
re pentru a da citire raportului, cei patru
membri ai comisiei s-au așezat la locu-
rile lor. N-am putut distinge prea bine
cuvintele rostite de decan în limba fran-
ceză, am înțeles doar că titlul de doctor
îmi fusesse acordat. După decan a luat
cuvîntul profesorul Mănescu care a ex-
plicat că examinatorii zăboviseră delibe-
rînd dacă era sau nu cazul ca pe lîngă

titlu să mi se acorde și un calificativ, și
anume ce calificativ. În unanimitate că-
zuseră de acord să-mi confere doctoratul
cu calificativul **Magna cum laude** : un
gest deosebit de frumos din partea lor,
ultimul gest frumos la adresa noastră în
România.

După comunicarea rezultatului am stat
de vorbă cu fiecare dintre membrii comi-
siei în parte. Împreună cu cei doi profe-
sori mai tineri am răsfoit manuscrisul și
am îndreptat cîteva mărunte inadverten-
te. Cu decanul m-am întretinut în cabi-
netul lui, iar la plecare profesorul de es-
tetică m-a poftit la el acasă ca să luăm
un ceai.

În cîntea mea, profesorul Mănescu a
invitat la el, la un pahar de port, pe
membrii comisiei de examinare, precum
și vreo opt sau zece alți profesori dintr-
e prietenii săi, cu care îmi făcuse cunoștință
mai înainte. Dintre aceștia cîteva studia-
seră în Statele Unite.

Am purtat conversații animate, mai în-
tîi toti laolaltă, apoi separat cu cite doi
sau trei dintre invitați. Evoluînd de la un
grup la altul, am petrecut cam patru
ore și jumătate nespuse de plăcute. S-a ser-
vit ceai, am mîncat fursecuri și la sfîrșit
am închinat un pahar de port. Am avut
împresia că cei prezenți — sau măcar
cîteva dintre ei — au fost plăcut surorîni
și întîlnească un american cu preocupări
culturale. Mi s-a părut că pentru ei il
întrunisem întruciva pe legendarul „no-
bil sălbatic”.

La plecare, în micutul antreu de la în-
trare, oaspeții — ca și cum ar fi fost
vorbiți — au venit separat unul cite unul
să-mi strîngă mîna. Fiecare a ținut să-mi
spună ce plăcere i-a făcut să mă cunoas-
că, adăugînd însă cu părere de rău că nu
va mai putea să mă vadă. Asta s-a întîm-
plat în luna iunie 1948 și, într-adevăr, cu
excepția profesorului Mănescu, nu m-am
mai văzut niciodată cu vreunul dintre ei.

Pînă în martie 1950 cînd am părăsit Ro-
mânia, pe profesorul Mănescu l-am mai
vizitat ici-colo. Deoarece în joc era secu-
ritatea lui, inițiativa întîlnirilor noastre
i-a fost lăsată profesorului. În cele patru
luni premergătoare plecării mele din Ro-
mânia n-am primit nici un semn de via-
ță de la el, apoi, cînd am știut precis
cînd urmează să plec, i-am dat de știre și
pînă în ultima clipă am sperat că-are să
vină să ne luăm rămas bun, dar n-a ve-
nit. Mi-a trimis vorbă că-ar fi dorit din
toată inima să vină ca să-mi ureze nu-
mai bine dar crede că nu poate să mă
vadă înainte de plecare.

Din fericire, profesorul Mănescu n-a
avut de suferit de pe urma prieteniei
noastre. Din ultimele vesti primite de din-
colo de cortina de fier relese că pînă la
moartea sa a ocupat o funcție de răspun-
dere în specialitate.

Faptul că unui anglo-saxon i se acor-
dase pentru întîia oară un doctorat în Ro-
mânia nu i s-a făcut nici cea mai mică
publicitate. Eforturile depuse de mine
pentru lărgirea contactelor culturale s-au
dovedit aproape zadarnice. Cam la o lună
după doctoratul meu, guvernul român a
promulgat o lege potrivit căreia obținerea
în condiții similare a acestui titlu acade-
mic a devenit imposibilă. Nu mai încă-
pea nici o îndoială : cultura se politizase.

Prezentare și traducere de
Ioan Comșa

FRANÇOISE SAGAN

Dresda și muzeul de artă tehnicilor

● Dresda, capitala Saxoniei, este un oraș care păstrează un aer cosmopolit și o conștiință a propriei identități urbane pentru care Berlinul reunit o poate învidia. Mai presus de toate, Dresda se consideră a fi capitala culturală a Europei, putine fiind orașele care o egalează. Această imagine este moștenită în mare măsură de la Frederick August I care, cu trei secole în urmă, a început să ridice un ansamblu baroc pentru Curtea sa. Tot el a devenit un mare colecționar de artă, pasiune ce s-a transmis și lui Augustus II care a pus la bătaie toate resursele diplomatice și negustorești ale regatului pentru achiziționarea unui fabulos tezaur de artă, alcătuind o colecție din care nu aveau cum să linsească Titian, Rubens, Velázquez, Corregio... La Zwinger — unul dintre cele mai somptuoase complexe baroce din Europa — nu se poate admira decât o foarte mică parte din aceste bogății, deoarece complexul se restaurează; dar chiar și cind tot spațiul este pus la dispoziția exponatelor, nu este suficient pentru a oferi publicului toate piesele de artă existente. În ultima vreme s-au exhumat temeri că orașul va fi înghițit de trecutul baroc.

Dresda este totuși poarta spre Europa de Est — consideră unii — deci un spațiu al noilor idei, un oraș al viitorului, nu numai al trecutului. S-a născut, astfel, ideea construirii unei Kunsthalle — un complex expozițional pentru arta modernă — pe locul unei foste seare pentru portocali, nu departe de Zwinger. Fondurile sînt oferite de un om de afaceri din Köln, Rolf Hoffmann, care a comandat artistului plastic american Frank Stella proiectul pentru o serie de clădiri scunde, Macheta (în imagine) prezentată de american a trezit admirație, dar și reacții adverse, printre care n-au lipsit cele xenofobe („după rusi, vin americanii peste noi?”), sau invidii ale artiștilor plastici locali. Hoffmann nu vrea să țină seama de nici o obiecție și nici să facă vreun compromis. Ori Stella ori nimic. El consideră că numele artistului și personalitatea sa vor atrage subscripții și donații care, la rîndul lor, pot impulsiona organizarea de expoziții personale. Se speră că această Kunsthalle să resusciteze spiritul cultural și inovator al locuitorilor, moștenitorii lui Frederick Augustus. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE, 3 februarie).

Premiu

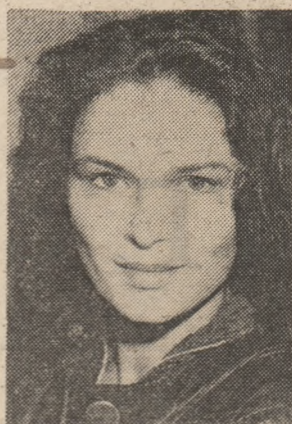
● Premiul austriac pentru compozitori europeni este o distincție care datează din anul 1985, înființat cu prilejul Anului european al muzicii. În 1986, a fost recompensat Olivier Messiaen. Premiul pentru 1991 a fost decernat lui Alfred Schnittke. Născut în 1934, în localitatea Engels (pe Volga, în fosta U.R.S.S.), compozitorul trăiește actualmente la Moscova și Hamburg. (INFORMATIONS D'AUTRICHE, 17 ianuarie).

Arestare

● Edward Albee (63 de ani), dramaturgul laureat cu premiul Pulitzer, a fost arestat la mijlocul lunii ianuarie pentru „ținută indecentă” — anunță autoritățile din Florida. Key Biscayne. A fost găsit în pielea goală într-o zonă puțin circulată a unui parc din apropierea oceanului, unde poliția a sosit în urma mai multor plîngerii că diferite grupuri de bărbați în pielea goală lovesc personalul de îngrijire a spațiilor verzi. Pieseile lui Albee (ultima jucată pe Broadway în 1993, se numește *Omul care avea trei brațe*), sînt considerate ca foarte critice la adresa societății americane. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE, 4 februarie).

Fidelitate

● Georges și Madeline Lubin, astăzi nonagenari, au la activ un adevarat record de fidelitate: ei și-au consacrat 45 de ani din viață unui singur autor — George Sand. Pentru alcătuirea tomului 25 din opera acestei scriitoare, ei au parcurs 20 000 de scrisori (avînd 2 500 destinatari) din imensa ei corespondență. În curînd la Ed. Flammarion, cei doi editori își vor publica memoriile. (LIRE, noiembrie, 1991).

Ce și-a dorit Barbara Auer

● Frumoașă, inteligentă, Barbara Auer, apreciată actualmente drept cel mai frumos chip al cinematografiei germane (în imagine), declară că a făcut întotdeauna numai ceea ce și-a dorit. A acceptat să joace rolul femeii frumoase în foiletonul televizat *Cu trup și suflet*, ceea ce nu a împiedicat-o să găsească filmul „destul de prost”. Acum, actrița, în vîrstă de 30 de ani, s-a consacrat teatrului și acceptă doar roluri de film care-i pun talentul la încercare. În ultimul film — în mijlocul celor pe care-i iubești — interpretează rolul unei femei irezistibile care și exploatează amantul. (SCALA, ianuarie-februarie).

Norman Mailer și CIA

● Din cartea sa despre CIA, însumînd 2 450 de pagini, la care a lucrat timp de șapte ani, a apărut în Ed. Random House doar o parte — *Harlot's Ghost* (1 307 pag.). Acest volum nu este decât jumătate din ceea ce trebuie să numesc un megaroman — declara Mailer. El este de părere că, tot așa cum creierul uman este împărțit în doi lobi: rebelul/prudentul, harnicul/lenesul, S.U.A. are și ea lobi ei: moralul/amoralul, în care CIA este capabilă de toate păcatele. (VAGNITY FAIR, octombrie 1991).

Hal Roach a împlinit un secol

● Cinematograful sârbatoreste cel o sută de ani de existență în 1993, dar Hal Roach (în imagine), unul din pionierii lui, a intrat deja în al doilea secol. El este cel care i-a adus împreună pe Laurel și Hardy, i-a pus ochelari pe nas lui Harold Lloyd și a realizat mai mult de 200 de comedii. Trăiește acum în California la Bel Air, are aparat auditiv ajutător și nu se prea scoală din scaunul său. Dar mintea o are perfect lucidă iar memoria lui u-luiește. Cu privire la comedii, are o părere foarte categorică: se gresese în ziua de azi, „pe oameni nu-i poți face să ridă mai mult de o jumătate de oră fără să

pierzi din consistență”. Iată, deci, secretul filmelor sale de o jumătate de oră, timp în care spectatorii nu se opreau din ris. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE 24 ianuarie).

Viena 1992

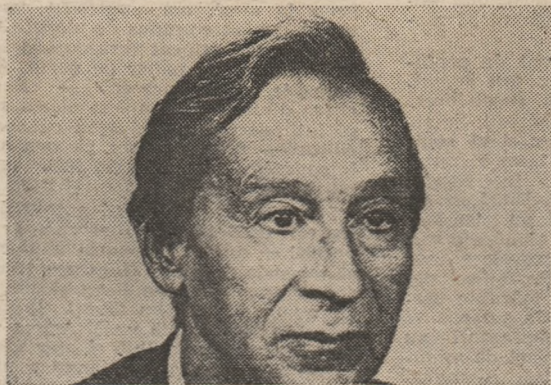
● Între 8 mai și 14 iunie Festivalul Viena 1992 va oferi 28 de spectacole în 110 reprezentații. La Teatrul din Viena spectatori vor urmări piesa lui Peter Handke, *Ora în care nu știam nimic unel despre celălalt* (regia Klaus Peymann), *Bărbierul din Sevilla* de Gioacchino Rossini, cu Opera din Bruxelles (regia Carlos Kallmar); apoi, *Carmen* de Bizet, în montarea lui Harry Kupfer, cu Komische Oper Berlin aflată în cuprinsul temei prioritare, *Spania*, alături de *Guernica* de Fernando Arrabal, și *Nopti insingurate* (Federico Garcia Lorca), interpretate de teatrul rom Pralipe, sub titlul *Ratvale Bijava*. Montarea *Macbeth*, realizată de Katharina Thalbach pentru Staatliche Schauspielbühnen Berlin, va fi introducerea mi-

cului ciclului Shakespeare, care va mai cuprinde opera *Hamlet* (de Mirabon) *Amleto* al Societății Raffaello Sanzio din Cesena și *Antoni* și *Cleopatra* al unei companii teatrale din Bruxelles. Trupe de teatru din Belgia și Țările de Jos vor domina arta destinată copiilor la Teatrul Kuntstlerhaus. *Sărbătoarea muzicii*, începînd cu 9 mai, avînd de onorat *Anul Cristofor Columb*, se va concentra asupra compozitorilor și interpretelor din America, precum și operelor create de compozitori europeni. Lumea Nouă. Va fi marcat, de asemenea, bicentenarul nașterii lui Rossini, prin prezentarea unor rarități, ca și centenarul morții lui Alexander Zemlinsky. (INFORMATIONS D'AUTRICHE, 17 ianuarie).

Eroina Alice James

● Susan Sontag, o tînără scriitoare americană, a știut să se orienteze atunci cînd și-a dat seama că nu are șanse pe o scenă americană cu piesa *Alice*, prima sa lucrare de acest gen: a propus-o teatrului din Bonn, amator de noutăți și chiar de unele ce țin de neobișnuit. Despre subiectul piesei, cri-

tica s-a pronunțat în acești termeni: „Tulburător, comic, frumos”. Pe scenă apare Alice James, sora romancierului Henry James o ființă inteligentă dar predispusă de presiilor psihice. Autoreca, incurajată de elogiile de la Bonn, dorește acum să-și încerce norocul și pe o scenă americană. (SCALA, ianuarie-februarie).

Micaela Ghițescu: Urbano Tavares Rodrigues, numele dumneavoastră este cunoscut în România, fie prin cele două romane traduse și publicate la noi, (*Nesupușii* și *Sfîrșit de exil*, ed. Univers, 1987), fie prin alte știri din activitatea dumneavoastră care ne parveneau prin *Jurnal de Letras*, știri uneori reproduse de revista noastră oarecum similară, *România literară*. Ca să vorbim despre „reciprocitate” în această cunoaștere poate mutuală, aș vrea să vă rog să vă întoarceți cu vreo treizeci de ani în urmă în amintirile dumneavoastră. În *Nesupușii*, Ivelise, unul din personajele principale ale romanului, era româncă: în *Sfîrșit de exil* ați menționat, sporadic, un filosof român exilat la Paris. Cenzura a eliminat orice aluzie la „români care trăiesc în străinătate”, astfel că cititorii nu au știut niciodată. Dar eu, ca traducătoare, știam. Vă amintiți dacă, în vremea aceea (1961—1962), aveți vreun interes, poate o simpatie pentru frații „din țara latină cea mai depărtată din Europa”?

Urbano Tavares Rodrigues: De fapt, lectura operelor lui Liviu Rebreanu, Panait Istrati, Eminescu, Mircea Eliade, și împrejurarea că exista la Facultatea de Litere din Lisabona o catedră de română sonoritate însăși: a limbii, produsese în mine o mare curiozitate și simpatie pentru poporul român. De aici crearea acestor personaje românești.

M.G.: Aveți cunoștință despre sinonimia aproape perfectă dintre „dorul” românesc și „saudade” portugheză, ca sentiment pur, „intrazitiv” (*tehnice saudades* spune portughezul fără să fie necesar să menționeze de ce anume li e dor, amintind astfel de *dorul-dor* al lui Blaga) în cercetările dumneavoastră de această temă ați înființat vreo aluzie la „dorul” românesc? A. drezează această întrebare celui care a întocmit o Antologie despre *Dorul în poezia portugheză*.

U.T.R.: Pentru antologia mea despre *Dorul în po-*

URBANO TAVARES RODRIGUES:

Mai mult despre agonie decît despre moarte

ezia portugheză am făcut unele investigații pe tema „saudade” fără echivalent în alte limbi, și am înființat cuvîntul „dor”, alt de bogat și polivalent din punct de vedere semantic. Doar printr-o neglijență fortuită nu l-am inclus în prefata mea.

M.G.: Revenind la scrierile dumneavoastră actuale. În 1989 ați publicat romanul *Filipa în ziua aceea*. Recent a părut *Violeta și noaptea*. Primul, viziune modernă a unei teme din antichitate — pasiunea incestuoasă a Febei pentru Hipolit — transpusă în actualitatea provinciei Alentejo cu modalități moderne. Al doilea, o meditație complexă asupra morții a deceptiei — umane, politice — asupra dragostei care îi suvervieuște pînă la depășirea tabuurilor. Are vrea să traduc unul din aceste romane în românește: autorul, acum destul de familiarizat cu atmosfera românească, pe care din ele mi l-ar recomanda?

U.T.R.: Ezit în a vă răspunde: prefer *Filipa în ziua aceea* pentru climatul magic, pentru spațiul la birint, pentru concizia poetică (Romanul a și apărut în românește, la editura Edinter). Dar *Violeta și noaptea* este, cred eu, un dialog profund cu timpul și cu moartea, cu rezonanță în lumea de astăzi.

M.G.: S-a vorbit destul în legătură cu *Violeta și noaptea*, ca despre o carte de „rămas-bun”. Nu sunt de acord. Tema bătrînetii a bolii și a morții le-am mai tratat în alte romane iar moartea ca tîntă a călătoriei inițiatice a lui Helió este prezentă în conștiința cititorului, aproape de la primele pagini în *Filipa în ziua aceea*. Și n-a fost vorba de cărti de „rămas-bun”. În *Violeta și noaptea*, ultimul cuvînt, acel „Poate...” lasă să se întrevadă o rază de lumină, de speranță. Pentru mine, actul de eutanasiu practicat de Violeta nu e doar un act de dragoste și compasiune, ci și de speranță (în sensul în care Pascal vedea speranță în gestul suprem al unui sinucigas...). Ce părere aveți dumneavoastră despre eticheta pe care presa a aplicat-o ultimului roman?

U.T.R.: Cred că aveți dreptate. Mal mult despre agonie decît despre moarte e vorba în *Violeta și noaptea*, agonie a lui Valerio împărtășită de Violeta și de Rute, și care îi obsedează și neliniștește pe Helior și Marijia. De altfel, romanul intenționează să fie într-o oarecare măsură viziunea de crepuscul al unui secol, iar în apus se percepe întotdeauna un ton de agonie.

Cît privește chestiunea sferantei mele personal mi se pare de nedecis. Valerio are, în relația sa cu natura, tente de misticism pămînt. Dar de aici pînă la speranță în altă viață... Oricum romanul este mai curînd interogativ decît afirmativ. Multe idei și personaje din el au rămas deschise.

M.G.: Pentru cine scrie Urbano Tavares Rodrigues? Simte că are ceva de spus tinerilor? Sau mai degrabă părinților și bunicii lor? Vi se întimplă să scrieți gîndindu-vă că într-o zi veți fi citit de nepoatele dumneavoastră? Și de cititorii din străinătate? Adică, sunteți extrovertit în actul scrierii? Sau scrieți mai mult pentru dumneavoastră ca exorcism, ca modalitate de a vă analiza și înțelege mai bine propriile perplexități, sau chiar ca o... usurare? Scrieți este pentru dumneavoastră un refugiu, o necesitate o amintire, un mesaj?

U.T.R.: Întrebarea este excelentă și răspunsul ar putea să fie foarte lung. Scriu din dragoste pentru cuvînt și, oarecum chiar cînd mă cufund în lacurile întinse ale existenței, din dragoste pentru viață. Sigur că prin intermediul cuvîntului mă caut și mă recunosc și mă atasez de lume. Și îmi fac uneori catarsis. Și încerc, prin realitatea verbală pe care o construiesc să reflectez asupra realului extraomnesc și chiar uneori să-l dau un sens ori să invit cititorul să răspundă la întrebările pe care le formulez. Nu vizez nici o tranșă de vîrstă anume, dar am, bineînțeles, cititorii ideali, cu afinități comune cu mine.

M.G.: Deducînd, din faptul că sunteți o persoană foarte activă că aveți destule proiecte — fie literare fie didactice — vă întreb, Urbano Tavares Rodrigues: care sunt proiectele dumneavoastră mai mult sau mai puțin imediate? Și, printre ele, putem spera într-o călătorie în România poate cu ocazia apariției viitorului dumneavoastră roman în România?

U.T.R.: Proiecte imediate: un scurt eseu despre Flaubert și un nou roman, abia schitat în capul meu, sau puțin mai mult. Cît despre călătoria în România, starea sănătății mele nu e foarte favorabilă acestui proiect, care mă seduce. Dar nu abandonez ideea.

Interviu realizat de
Micaela Ghițescu

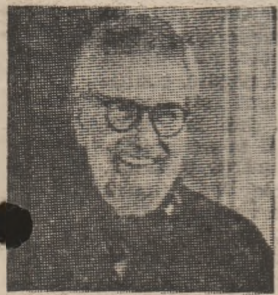

Un cuplu de vis

● Wolfgang Petersen, un cineast münchenez, este autorul coproducției internaționale (cu un cost de 21 milioane dolari) filmate la Hollywood, **Shattered** — povestea unui cuplu perfect și aparent fericit, din mediul munden al arhitecților în vogă, al cărui destin este marcat de un accident, în urma căruia soțul devine amnezic. Este — în film — „angajat” un detectiv particular care nu scapă nici o

caz pentru a scormoni în trecutul acestui cuplu, de a-l dezveli uriciunea de sub stratul de eleganță. Filmul s-a bucurat de succes în Anglia și Franța. Pentru **Der Spiegel**, este „cel mai pasionant film realizat de un regizor german în ultima vreme”. (În imagine: Greta Scacchi și Tom Berenger, „cuplul de vis” din filmul lui Wolfgang Petersen). (SCALA, ianuarie-februarie).

Școala gangsterilor

● Aflat în Italia, cu prilejul prezentării filmului **Billy Bathgate**, regizorul american Robert Benton (în imagine), a declarat: „N-am vrut să fac un film desvrat gangsteri, în sensul clasic. Am dorit să prezint viața unui tânăr care se maturizează la școala acestei lumi violente. Se pare că violența mă atrage. În afară de **Kramer contra Kramer** în toate filmele mele cineva moare impuscat. În rolul gangsterului Dutch Schulte, Dustin Hoffman a demonstrat încă o dată că este un mare actor. Un om inteligent, ale cărui idei trebuie ascultate. Din nefericire însă, pe platourile de filmare nu poate exista decât un singur regizor și acela am fost eu. Trebuie să mărturisesc, unele scene mi-au fost inspirate ca atmosferă, de filmul lui Sergio Leone. A fost odată în America. Ultimele filme”. (L'UNITA, 10 decembrie).

După 250 de ani

● Sir Neville Martin (în imagine) va dirija Academy of St. Martin-in-the-Fields cu prilejul concertului festiv de la Dublin care va marca cel de 250 de ani împliniți de la prima audiere, din 13 aprilie 1742, în acest oraș a lucrării **Messiah** de Händel. Canalul 4 al televiziunii britanice va transmite acest concert în direct. (TIMES, 5 februarie).

Credincios lui Duras

● André Schiffrin a părăsit acum doi ani editura Pantheon Books. Acum lansează o nouă editură, The New Press, finanțată de treisprezece fundații. Schiffrin, editorul lui Duras și al lui Foucault, anunță pentru primul an publicarea a douăzeci de titluri, propunându-și să ajungă ulterior la patruzeci. Un program ambițios, cu o înaltă ținută literară, pentru un public cultivat, cărți de artă, de educație, de științe umane, romane. André Schiffrin a rămas și în noile condiții credincios scriitoarei Marguerite Duras, anunțând pentru la toamnă apariția romanului **L'Amant de la Chine du Nord**. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 1-15 februarie).

Sejurul elen al lui Heidegger

● La editura Le Rocher a apărut de curând **Sejours**, de Martin Heidegger, jurnalul său de călătorie în Grecia, o reflecție asupra poeziei și filosofiei din Elada. Textul a fost publicat prima dată în Germania, în 1989, cu prilejul centenarului nasterii celebrului filosof. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 1-15 februarie).

Un pseudonim ?

● Unul din celebrii autori erotici ai secolului XIX, semnat Gemiani, reeditat de nenumărate ori pe ascuns, uneori „corectat”, reapare acum în fașimii la editura Ramsay în versiune integrală (cea din 1882). Textul este completat de un eseu mai puțin cunoscut al lui Huysmans și de un studiu semnat de Simon Jeune care dezvăluie, argumentând cu documente inedite, că adevăratul autor este Alfred de Musset. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 1-15 februarie).

Jouve și femeile

● O expoziție consacrată lui Pierre Jouve a fost deschisă la 5 februarie la Centre Pompidou, putând fi vizitată, până la 18 mai. În cadrul ei vor avea loc numeroase dezbateri despre opera poetului între care Jouve et la Psychanalyse și Jouve et les femmes. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 1-15 februarie).

Premiile César

● Duminică seara, telespectatorii care prind T.V.5 au putut urmări, în direct, festivitatea decernării premiilor César. Președinta de onoare a acestei ediții (a 17-a) a fost aleasă Michèle Morgan, careia i s-a conferit un César de onoare, pentru 50 de ani de carieră. Din multimea de premii — înminate de vedete ale cinematografului mondial, de la Roman Polanski și Sylvester Stallone la Claudia Cardinale — amintim doar câteva: Premiul pentru cel mai bun film străin, filmul belgian **Toto eroul** (care, paradoxal, nu s-a plasat, în țara sa, în topul primelor cinci filme!). Premiul pentru cel mai bun actor: Jacques Dutronc, în **Van Gogh**, de Maurice Pialat. Premiul pentru cea mai bună actriță: Jeanne Moreau, în **Bătrâna care mergea în mare**. Marele câștigător al ediției a fost filmul **Tous les matins du monde** de Alain Corneau — premiul pentru cel mai bun film, pentru cea mai bună regie, cel mai bun scenariu, cea mai bună imagine (Yves Angelo), cea mai bună actriță într-un rol secundar (Anne Brochet).

Colecție Beckett

● Americanul Calvin Israel a fost un admirator fanatic al lui Samuel Beckett, colecționându-i toate scrierile. Cu timpul a devenit și prieten al scriitorului. După moartea lui Calvin Israel, văduva sa a donat departamentul său de carte rare de la Boston College's John Burns colecția Beckett. Una din piesele colecției prezintă un interes deosebit: manuscrisul **La Fin** — cuprins în volumul **Nouvelles et textes pour rien** — în care autorul trece de la scrierea în engleză la cea în franceză. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 1-15 februarie).

Continuarea Poveștilor arabe

● Volumul **Continuarea Poveștilor arabe** de William Beckford este inedit. Textul a fost stabilit, după manuscris, de către Didier Girard, în **Continuarea Poveștilor arabe** se află nenumărate personaje din **O mie și una de nopți**. Didier Girard constată că în text se pot distinge „puncte de pornire pentru o nouă interpretare, mai aproape de Sade decât pentru explicarea tradițiilor arabe”. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 16-31 ianuarie).

Conrad în actualitate

● În luna februarie a apărut cel de al cincilea și ultimul volum de **Opere** în colecția Pleiade. Totodată mai sunt semnate în librării o biografie aparținând criticului literar polonez Zdzisław Najder, de fapt o cronică desfășurată an de an a vieții și opereii scriitorului, esul Joseph Conrad: **au coeur de l'oeuvre** semnat de Jacques Berthoud, unul din specialiștii recunoscuți în opera lui Conrad, și un volum inedit, **En dehors de la littérature**, în care sunt strinse texte publicate în periodice cu cele mai diverse subiecte, de la naufragiul Titanicului până la probleme ale Rusiei vremii. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 16-31 ianuarie).

Texte regăsite

● Editura Le Rocher publică o culegere de texte, scrisori și articole semnate Pierre Drieu la Rochelle intitulată **Textes retrouvés**. Scrise între 1923-1944 și prefate de Jean José Marchand ele clarifică evoluția gândirii politice a scriitorului. (QUINZAINE LITTÉRAIRE, 1-15 februarie).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Theater der Zeit

● DUPĂ ani mulți în care a apărut într-o formulă publicistică mai modestă, mensualul (fost est-) german **Theater der Zeit** ni se prezintă acum (nr. 12/1991) strălucitor, tipărit excelent, cu fotografii alese după criterii teatrale și cu articole, studii, cronici, reportaje de tot interesul. Dieter Görne își pune întrebarea — în editorial — dacă ideologiile care au minat arta țării sale au dispărut, sau au intrat în subterane. Procesele de adaptare la situațiile noi sunt extrem de dificile. Autorul crede că datorită teatrului azi e să pună întrebări, nu să emită răspunsuri asertive. Cum în perioada de elaborare a numărului 12 al revistei a avut loc, la Chemnitz, un colocviu și un festival internațional consacrat țării est-europene, se publică un amplu grupaj de articole polemice, interviuri, reportaje despre teatrul rus (Acum albul e negru și negrul alb? de Alexandr Galin). Teatrul românesc actual (un studiu de Valentin Silvestru privind înapoi cu minile și înaltele cu nelinește și o convorbire cu Dumitru Solomon Totuși cu optimism... și ilustrații din spectacolele lui Andrei Serban cu Trilogia antică ale Teatrului Național bucureștean), mișcările teatrale cehă, slovacă, bulgară, ungare, în general, nota acestor articole e un optimism temperat. Se manifestă anxietăți cu privire la problemele economice ale viitorului apropiat. Se pare că viața teatrală e, în continuare, dinamică, iar forțele artistice, productive. Analiza lui Waltraut Lewin privind felul cum se pun în scenă — sau cum sunt înțelese azi — operele lui Mozart e pertinentă și informativă. Autorul se întreabă dacă, în genere, reprezentările sunt lucrate după gândul autorului care le-a creat sau după îndurările noastre de azi despre ele. Pledoaria e, în principal, împotriva vechilor schematismelor („contele Almaviva nu e doar un feudal despot și nici Don Giovanni un petrecăreț lăcom”) și a interpretărilor rutiniere — dintre care unele au ajuns „infricoșătoare”. Recenzii ample ale spectacolelor de operă mozartiene și wagneriene detaliază considerațiile de mai sus. Revista e preocupată de tot ceea ce se întâmplă în orașele germane și furnizează un set bogat de informații privind teatrul dramatic, opera, baletul, arta marionetelor, pantomima, varietelul.

Se publică piesa tânărului scriitor rus Oleg Jurjev rezident, de cîteva ani, la Frankfurt pe Main. Mic pogrom în bufetul gărilor, a cărei premieră a avut loc în 1991 pe scena teatrului „Albom” din Moscova. (I.M.)

La Quinzaine litteraire

● ÎN Quinzaine littéraire de la sfîrșitul lui ianuarie, Jean-Jacques Lefrère semnează un amplu studiu, **Centenaire Rimbaud fin de l'épreuve**, comentind cu pertinentă și, uneori fără menajamente, aparițiile dedicate centenarului Arthur Rimbaud din 1991. Lefrère se ocupă de: Claude Jancolas — **Le Dictionnaire Rimbaud** și **Les voyages de Rimbaud** (ed. Balland), Jean Bourguignon și Charles Houin — **Vie d'Arthur Rimbaud** (editie stabilită, prefată și adnotată de Michel Drouin, ed. Payot), André Soares — **Portraits et préférences**, De Benjamin Constant à Arthur Rimbaud (ed. Gallimard) — volum pe care îl comentează în paginile aceluiași număr Nicole Casanova: **Edition centenaire Arthur Rimbaud Oeuvre-vie** (ed. Arléa), Arthur Rimbaud — **Oeuvres complètes. Correspondence**, editie stabilită de Louis Foustier (ed. Robert Laffont, col. „Bouquins”), Bruno Claisse — **Rimbaud ou „Ce dégageant rêve”** (Bibl. sauvage, Musée-Bibliothèque Rimbaud à Charleville-Mézières), Claude Zissmann — **Des „Fleurs du mal” aux „Illuminations”** (Ed. Le Bossu Bitbr), revue Sud, numéro hors série: **Arthur Rimbaud: Bruits neufs** și **Revue d'études rimbaldiennes** nr. 8 — **Parade sauvage**. Toate aceste titluri demonstrează că întreprinderea lui

J.J. Lefrère este plină de temeritate, dar temeinicia argumentării și cunoașterea subiectului îi dau dreptul să reevalueze comentariile altor ediții. Studiul lui Lefrère va depăși viața unei reviste, el va intra în bibliografia rimbaldiană. În altă ordine de idei, Norbert Czarny recenzează trei lucrări ale scriitorului german Peter Handke apărute la ed. Christian Bourgois: **J'habite une tour d'Ivoire** (trad. Dominique Petit), o culegere de texte scrise pentru radio însumind note de lectură, recenzii, mici lucrări satirice; **Le vent de la mer** (trad. Georges Arthur Goldschmidt), trei piese radiofonice în care un rol important este al sunetului de fond și **Espaces intermédiaires** (trad. Nicole Casanova) — o serie de convorbiri din 1987 cu Herbert Gampfer, realizate la Salzburg în care se dezvăluie, în toată plenitudinea, poetica scriitorului. Mai spicuim din sumar comentariile unor „restituiți”: J. L. Tiesset — **Un nouveau grand roman d'avant-guerre**; „L'Aristocrate”, de Ernst Weiss, Lou Bruder — **Un certain Occident d'avant-guerre** — **La Bouteille à la mer** de René Schickel, Gilles Laponge — **Les confidences d'un homme, Mémoires d'Edward Gibbon**. Următorul număr al revistei, sub semnătura lui Pierre Bourgois în articolul **Le voyageur qui n'arrive jamais**, prezintă primul volum din **Nouvelles complètes** de Paul Morand în colecția Pleiade, iar Jean-Jacques Lefrère de această dată se ocupă de ultimul volum, al șaselea din **Oeuvres complètes** de Tristan Tzara în **Quand un poète rencontre un autre poète**, volum în care creatorul curentului Dada dezvăluie **Le secret de Villon** (subtitlul volumului) și pretinde că a descoperit în opera poetului un număr considerabil de anagrame, dind operii un sens nou, ascuns până la aceste cercetări, Henri Béhar, cel care a stabilit, prezentat și adnotat întreaga operă a lui Tristan Tzara, lasă să transpare unele reticente. Béhar este și un erudit cercetător și cunosător al operei lui Villon. El se mărginește la rolul de prezentator imparțial, nevrind poate să-și arde drentul de a cenzura ideatic cercetările pină acum inedite ale lui Tzara. În continuare alte „restituiți”: romanul epistolar de Sibilla Alarano comentat de Monique Baccelli, Stefan Zweig revient de Marie Etienne despre noile traduceri în franceză: Clarissa. Un mariage à Lyon, Amerigo, recit d'une erreur historique și Brésil, terre d'aventur. Mai trebuie menționată convorbirea cu Abraham Serfaty, scriitorul marocan eliberat din închisoare, cu titlul **Tous ne sont pas sortis**, extrasă din volumul **Dans les prisons du rois**, care urmează să apară la ed. Messidor. De asemenea ed. Arcantère publică la sfîrșitul acestui luni un alt volum de Serfaty, **Les Ecrits de prison**. (A.F.).

Prospectus, nr. 1

● CAIET agreabil, întocmit cu îngrijire, **Prospectus**, apărut recent la Londra (franceză-engleză), se dorește o revistă a oamenilor de teatru din toate țările. Editor e Asociația internațională a criticilor teatrali. Președintele ei, John Elsom, vede publicarea ca o posibilitate de contact între critici dar și ca un ghid al evenimentelor din lumea scenei.

Sergei Volinet comentează situația actuală a teatrelor din Rusia, aflate într-o stare de criză. Apar primele teatre comerciale și instituții care încheie contracte cu societăți străine. Interesantele relatări asupra festivalurilor asiatice de teatru tradițional aparțin lui James Brandon de la Universitatea din Hawii. Tânărul critic francez Eric Belloc analizează stagiul de formare a tinerilor critici, desăvîșit în bune condiții la Costinești, în vara lui 1991, oferind participanților „confruntări bogate”. Forumul internațional teatral din „Asia Pacificului” — cum o numește Carlos Tindemans — ce a avut loc la Seul s-a grefat după cum mi se spune, pe ideea salvagădării moștenirii tradiționale. În același timp, s-a discutat aici despre necesitatea unui teatru politic al zilei, despre inovație în mijloacele de exoresie, combătîndu-se idiosincraziile conservatoare față de teatrul modern.

Sînt trecute în revistă felurite întâlniri internaționale — la Marsilia, Bratislava, Tunis — colocvii, simpozioane, cu teme uneori pasionante.

Un număr important de pagini e consacrat informațiilor asupra mișcărilor teatrale din toate continentele. Fișa României nu e deloc săracă: se consemnează premierele de la București, Brașov, Cluj, Constanța, Craiova, Oradea, Timisoara. Alte cîteva pagini anunță evenimente ce vor avea loc în 1992 în cadrul A.I.C.T., printre care cel mai însemnat va fi Congresul de la Varșovia (octombrie). Invitații sînt avertizați să se pregătească pentru o dezbateră ce privește „Teatrul față-n față cu schimbările politice”.

D-na Iligenia Taxopoulos, redactor șef al noii publicații, ține să mulțumească anticipat tuturor celor ce vor binevoi a-și oferi „prețiosul sprijin” redactorilor. (V. S.).

„Hai mîndruță

să-ți dau gură/

pe prob'eme de cultură”

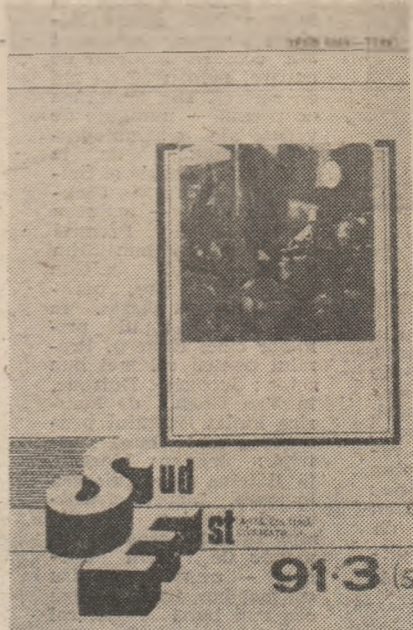
● Un concurent viguros (pentru că nu putem spune serios) al „Academiei Cațavencu” se vadește, lunar, CUVINTUL DE AMAR SEXE. În numărul din februarie — trecind peste picanterii, luate și ele mai subțire sau mai gros în balon, la care îi obligă un anume cuvînt din titlu, și peste (auto)malitia de a publica o anchetă intitulată „Bărbatul — o vorbă de dinșă inventată” (la care eșantionul feminin reprezentativ consideră că cele mai separatoare defecte ale unui bărbat ar fi beția și infidelitatea, abia pe urmă venind sau decurgind gelozia, agresivitatea și impotența) — paginile cele mai seducătoare sînt cele seminate Ars amatoria, o formă pe care o apreciem de mult, de pe vremea „Vieții studențești”. Iată o mostră a spiritului parodic în ciocot, preocupat acum de Trăsturile creației populare: „Românul s-a născut concret. Cu toate acestea, firea lui a fost mereu înclinată spre abstracțiune, spre universuri imaginare de care avea nevoie ca peștele de bicicletă. Univers dacă n-avea, foarte tare suferea și se retrăgea din Istorie, la liziera pădurilor, în muni, otrăvind în calea sa totul: finitine, holdele, aricii. Cînd își revenea din această furie cosmică, românul dormea puțin, după care se trezea și tremura mărunț. Acesta era fiorul liric, din care se ntrupa creația populară. Aceasta se transmitea din gură-n gură. Cînd dușmanul dădea tirocoale, gurile erau foarte apropiate, ca să nu se audă. („Hai mîndruță să-ți dau gură / Pe probleme de cultură”) [...] Iată cum se producea creația anonimă: creatorul anonim făcea o poezie anonimă, o împăturea în patru, se ducea în pădure singur-singurel, făcea ce făcea și puneă împăturiciul într-o scorbura mică, dar îngrijită, de unde creația era ridicată, la intervale oarecum fixe, de Marele Anonim. Acesta citea, dădea din cap, făcea „M-da” și, pac, o trecea în Tezaurul de Simțire și Gîndire Românească. Și, de pe ultima pagină, o memorabilă miniparodie: „Am bani, dar parcă nu-i mai am”. ● La polul opus, adică exploatarea doar gustul pentru oroare, senzațional trivial și detalii imunde, scris parcă la nivelul deținuților de drept comun care fac obiectul articolelor, INFRACTORUL (subtitulat „Săptămînal pentru demnitatea cetățeanului, împotriva corupției”) e un exemplu de gazetărie libidinoasă. Numai și după titluri îți poți da seama cum slujește această revistă demnității cetățeanului: „O femeie stătuță și doi poșonari fericiți”, „Viol cu poze și figuri liber alese”, „O beție cu incendiu și viol”, „I-am oferit primul raport sexual din viața ei”, „Ea își desfăta clienții, el lua notițe”, „Îi drogăm apoi îi strîngeam de gît”, „Vindute leproșilor — studențe sclave în inima junglei”. Am transcris aproape tot sumarul numărului 7. ● FORMULA AS nr. 5, concomitent cu apariția la Editura Univers a romanului Ostinato de Paul Goma, publică un dialog al Sandei Anghelescu, editoarea cărții, cu romancierul rugat să evoce istoria volumului cu care ar fi trebuit să debuteze acum 25 de ani. Scris în 1965—66, imediat după detenție și domiciliu obligatoriu, respins de cenzură, apărut în 1971 în germană și franceză, fapt ce a prilejuit „judecarea” lui Goma la Uniunea Scriitorilor cu, singur apărător, Al. Paleologu — romanul ajunge în mîinile cititorilor români după ce aceștia au avut prilejul să cunoască aproape toate căr-

țile ulterioare ale lui Paul Goma. — Firește — spune el — am oarecari emoții: „Ostinato” este sau nu este o carte datată (fiind contemporană cu lîntile romane ale lui Breban, ale lui Ivascuc, ale lui Buzura)? Și încă: în jurul ei s-a făcut scandal — în Occident, vilvă; în țară, birză — este „Ostinato” o carte care „să se piadă”, la 25 de ani după ce a fost scrisă? Este lăbilă? — Critica literară va răspunde în curînd acestor întrebări.

Nimic ieșit din comun

● Un fapt banal, previzibil, din categoria celor care nu mai mîră pe absolut nimic este relatat în CUVINTUL nr. 7: C.V. Tudor a furat un titlu de revistă. Politică, proprietatea Societății „Cuvintul”. Trebuie spus, cu acest prilej, că același C.V. Tudor a mai furat: un titlu: acela de patriot, cu care se împotosează de două decenii. ● F.S.N.-ul nu știe să piardă. În zilele care au premers celui de-al doilea tur de scrutin, în presa (să-i spunem presă...) fesenistă au apărut injurii mahalașești la adresa reprezentanților Convenției Democratice — do-vadă clară de panică și reputiță. Pe culmile nerusînări s-a situat ziarul AZI (director: Octavian Ștreanu — un nume pentru eternitate!) în care grosioania s-a asociat cu minciuna. Astfel, în nr. 508 al acestui ziar sînt publicate, pe două coloane, fotografii reprezentînd, cele din stînga (foarte din stînga), Frontul Salvării Naționale, iar cele din dreapta — Convenția Democratică și li se cere alegătorilor să opteze: sau-sau. Ce înfățișează fotografiile? Primele două oferă o antiteză între imaginea Parlamentului și aceea a lui Miron Cosma, aflat în fruntea minerilor dezlănțuți. Cu alte cuvinte, a votu pentru F.S.N. ar însemna a vota pentru înțelepciune, luciditate, democrație, iar a vota pentru C.D. ar însemna a vota pentru violență, lupte de stradă, anarhie etc. Nimic mai fals. Parlamentul, în formula lui actuală, cu o neverosimilitate și indecență majoritate fesenistă, numai prin democrație nu se caracterizează. Cît privește înțelepciunea sa, sintem edificați după ce am asistat de atîtea ori la luări de cuvînt la Giga. Pe de altă parte, este greu de înțeles ce legătură vîd redactorii de la AZI între mineriadă și opoziție. Din cîte ne aducem aminte tocmai actualul președinte al țării — care a fost candidatul F.S.N. pentru această funcție — a cerut sprijinul minerilor pentru spulberarea demonstrației anticomuniste din Piața Universității și a creat astfel un precedent

primejdios. Opozanții au fost victime ale mineriadei. Alte două fotografii realizează o antiteză între o fată frumoasă, necunoscută și Corneliu Coposu, fotografiat astfel încît să i se evidențieze bătrînețea. Elegante maniere! Vasăzică, tocmai partidul folosit drept azil de nomenclaturistii și succesorii nomencluriștilor care l-au închis pe nedrept pe Corneliu Coposu și au încercat să-l distrugă fizic și moral îndrăznește acum să-și bată joc de bătrînețea sa!

O revistă româno-română

● Într-un interviu acordat lui Constantin Pricop și publicat în revista SUD-EST nr. 3, Adrian Marino face cîteva aprecieri în legătură cu situația din România, indicînd cu exactitate cauzele răului: „Nimic esențial nu se va schimba în România postrevoluționară pînă cînd nu vor fi întrunite două condiții. Amîndouă sînt refuzate de ordinea neototalitară instaurată (sau mai bine spus păstrată, consolidată, ușor doar „modernizată”): 1. O lege a proprietății particulare (singura care asigură libertatea și demnitatea individului) este unica măsură economică-socială care poate submina în mod hotărît sistemul colectivist existent; 2. Privatizarea televiziunii: spergerea monopolului de stat al informației și al propagandei. Cît timp 75 la sută din românii privesc doar TV oficială care este cî-nic manipulată, fără nici un alt criteriu de control, confruntare și comparație, o mutație decisivă a constituției românești nu poate, n-are cum să se producă. Mereu aceleași „primari” la Cotroceni, aceleași „vizite de lucru”, aceleași reportaje trunchiate, falsificate”. Revista impune și datorită prezentei în sumarul unor eseuri de Lucian Blaga, Amata Bhose, Abdallah Laroui, Julio Cortázar, Lev Șestov, Alexandru Soljenitin, Robert Coover. De asemenea, este memorabil faptul că, începînd cu acest număr, editorii publicației sînt Ministerul Culturii și Cultelor al Republicii Moldova și Ministerul Culturii al României (redactor-șef fiind Valentina Tăzîlăuanu din Chișinău, iar redactor șef adjunct — Constantin Pricop din Iași).

Poetul și contabilii

● Neputînd revoluționa România în perioada ceaușistă, cînd se pare că avea alte treburi, dl senator Dumitrașcu vreo s-o facă acum, în Dobrogea. Supărat pe înmormîntări, pe care le consideră indecente și neigienice, dl conferențiar dr.

Dumitrașcu le propune dobrogenilor un crematoriu general. Nu știm ce vor fi gîndit reprezentanții săi, vă oferim în schimb finalul replicii din ROMANIA LIBERĂ nr. 591 pe care i-o dă cineva senatorului iubitor de incinerări: „Lăsați pe bieții creștini dobrogeni în pace, să-și îngroape morții după datina strămoșească a acestui pămînt și mai bine militați, în calitatea pe care o mai aveți încă pînă la viitoarele alegeri, pentru construirea unui cimitir creștin în Constanța. Ar fi singurul gest onest pe care l-ați mai putea face pentru dobrogenii dvs.!” Poate că senatorul s-o fi gîndit la incinerarea arhivelor securității și pînă să ajungă la tribună și-a amintit de interesul general. ● Tot în FORMULA AS, dar în nr. 4, o anchetă printre studenții Academiei de Arte: nemulțumire, decepție, neîncredere în viitor. Toți cei patru studenți care au răspuns anchetei sînt dezamăgiți de viața politică de la noi și au refuzat (se pare) să voteze. „Eu n-am votat cu nimeni!”, afirmă Ienulescu Sorin, student la pictură, Votez cu „Academia Cațavencu”, cel puțin mă ajută să nu uit să zîmbesc. „La rîndul său, Muntianu Valentin crede că „majoritatea românilor sînt total deceptați de actuala putere politică. Oare cîți se vor prezenta la alegerile din acest an? În ce mă privește, nu aștept nimic de la ele.” Din păcate, confuzia între politica puterii și democratizarea politicii a dus la neîncrederea tineretului și la neimplicarea sa în alegeri. Dureros paradox, după ce, în decembrie '89, tinerii s-au aflat în primele rînduri. Refuzul politicii, în bloc, dovedește, pe de o parte, că efectele dezinformării la care a recurs puterea sînt mai adînci decît ar fi fost de anticipat, iar pe de altă parte că opoziția reală n-a găsit încă limbajul politic prin care să răspundă acestei neîncredere. Oricum, cine votează cu Academia Cațavencu e sigur că nu va vota cu România Mare, încît cine contează pe demoralizarea tineretului o face degeaba. ● „Dar poate că Puterea disprețuiește cultura, caută să întreprindă tot posibilul ca s-o transforme în praf și pulbere. De ce să citească românul? Un articol, o carte te îndeamnă la reflecție, adică este destabilizatoare. Or, noi nu trebuie să gîndim, ci să muncim. Mai precis, să ne zgîim schizoid la televiziunea română care ne dă mură-n gură informații tendențioase și trunchiate, acționează ca-un soporific asupra intelectului și manipulează cugetele. Puterea urăște Uniunea Scriitorilor fiindcă în epoca odiosului a fost instituția care a dat cel mai mare număr de disidenți. Or, puterii îi plac doar conformiștii, toți cei care stabilizează liniștea noastră, aplaudă și behăie, în vreme mioritică, un plăcut da în urechile prezidențiale”, scrie Radu Enescu în FAMILIA nr. 317. Acest „Poate că” ar putea părea o dulce iluzie, cîtă vreme ar exista și posibilitatea lui „Poate că nu”. Aceasta din urmă nu se vede, mai ales cînd persoane din anturajul președintelui scriu pamflete deocheate în Totuși iubirea, al cărei șef îl prohodeste în versuri pe Nicolae Ceaușescu. Cît despre faptul că „statul lasă într-o crasă mizerie talentele tinere incontestabile”, cum observă R.E., de ce ne-am mai mira, fiindcă, într-adevăr, „Ce ne mai trebuie poezi, corola de minună a unui neam, cînd îl avem pe versuitorul-infractor C.V.T.?” Chestiunea reală, așadar, nu e că, la noi, contabilii puterii nu iubesc poezii din pricină că nu se pricep la poezie, ci din pricină că nu vor să fie incomodați de poezie și de cei care o scriu.

Cronica

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Fianu, Nicoleta Micu (telefoane 50 62 86 și 50 33 69). Critică: Alex Ștefănescu (50 47 28). Poezie: Constanța Buzea (50 33 69). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, Constantin Toiu (50 33 69). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (50 33 69). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (50 47 28, 17 61 90 și 17 60 10/interior 1001). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu (17 28 67). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (17 28 67 și 17 60 10/interior 2602). Sencodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (50 33 69). Curier: Maria Micu (17 28 67). TELEFAX: (40.0) 12 82 53. CORRESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)

Redacția și administrația: București, Calea Victoriei 133, telefoane 50 60 90, 50 47 28, 50 33 69, 50 74 96. Serviciul tehnic: București, Piața Presei Libere nr. 1, poarta B 2—B 3, telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interior 1001. Abonament: 3 luni — 390 lei; 6 luni — 780 lei; un an — 1 580 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10876, prsfir București, Calea Griviței 64—68. Tiparul: Regia Autonomă a Imprimeriilor — Imprimeria „CORESI” — București

24 pag.

30 lei